EMANUEL VASILIU

fonologia limbii române

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ

Scanned with OKEN Scanner

A. Drimba

Emanuel Vasiliu

FONOLOGIA LIMBII ROMÂNE

Scanned with OKEN Scanner

PREFAȚĂ

Lucrarea de față reprezintă rezultatul cercetărilor pe care autorul le-a întreprins în ultimii ani în domeniul fonologiei limbii române și al fonologiei generale. O parte din materia acestui volum a constituit obiectul unor cursuri universitare speciale, ținute de autor în anii 1959—1960, 1960—1961 și 1961—1962. O serie de date privitoare la chestiunea accentului în limba română au fost incluse în disertația sa de candidat în științe filologice, Accentul în limba română *(nepublicată).*

Lucrarea cuprinde (în afară de bibliografie) două părți: una cu caracter teoretic și general și alta referitoare la sistemul fonologic al limbii române. În capitolele cu caracter teoretic am încercat să dăm o expunere succintă a principiilor teoretice și metodologice care stau la baza descrierii propriu-zise a sistemului fonologic. Cu această structură, cartea se adresează atît specialiștilor, cît și celor care doresc să se inițieze în problematica de bază a fonologiei sincronice. Cititorii din prima categorie au la dispoziție o descriere a sistemului însoțită de formularea explicită a principiilor teoretice care justifică toate interpretările fonologice adoptate de autor; cititorii din cea de-a doua categorie pot folosi lucrarea ca un fel de „introducere" în fonologie, cu aplicații la limba română, întrucît capitolele cu caracter teoretic nu presupun pentru înțelegere nici un fel de cunoștințe speciale din partea unui cititor familiarizat într-o oarecare măsură cu problematica lingvistică.

În timpul elaborării lucrării am beneficiat de sprijinul moral, de indicațiile și de sugestiile profesorului nostru, academicianul Al. Rosetti, care a binevoit să

Scanned with OKEN Scanner

citească manuscrisul întregii lucrări şi să ne facă, în urma lecturii, o serie de observaţii preţioase. Îl rugăm să găsească aici expresia sincerei noastre recunoştinţe.

Ne-am putut îmbunătăţi considerabil lucrarea, de asemenea, datorită observaţiilor competente făcute în urma lecturii parţiale sau integrale a textului de către colegii noştri Andrei Avram, Matilda Caragiu-Marioţeanu, Maria Manoliu şi Sorin Stati. Pe lîngă lectura integrală a textului, Laura Vasiliu ne-a dat un ajutor permanent şi substanţial în toate operaţiile tehnice, legate de pregătirea pentru tipar şi de tipărirea acestei lucrări. Le adresăm tuturor pe această cale mulţumirile noastre cele mai călduroase.

E.V.

Bucureşti, 30 septembrie 1963

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE

Bibliografia cuprinde lucrările folosite de autor în alcătuirea volumului de față, indiferent dacă în text se găsesc sau nu referințe directe la aceste lucrări.

Studiile incluse aici aparțin la următoarele categorii:

a) lucrări de teorie generală a limbii și de fonologie teoretică;

b) lucrări de fonetică și fonologie a limbii române;

c) lucrări de fonologie consacrate altor limbi, dar care au sugerat autorului anumite procedee de analiză sau anumite interpretări ale situațiilor din limba română.

Titlurile sînt citate în ordinea alfabetică a numelor autorilor. În cazul în care sînt înregistrate mai multe lucrări ale aceluiași autor, titlurile se dau în ordinea cronologică; dacă se citează mai multe titluri de lucrări ale aceluiași autor apărute în același an, anul de apariție este urmat de un index constituit dintr-o literă a alfabetului, închisă între paranteze rotunde: 1956 (a), 1956 (b)...

În cazul studiilor publicate în diverse limbi, dar apărute și în versiune românească, am ales aproape totdeauna versiunea românească, indicînd între paranteze rotunde, după „cf. și", titlul, locul și data de apariție a versiunii în limba străină. Atunci cînd a fost aleasă versiunea străină, s-a indicat, după „cf. și", titlul, locul și data de apariție a versiunii în limba română.

În textul lucrării, citarea unui titlu din bibliografie se face prin indicarea numelui autorului (fără prenume) și a anului de apariție (urmat, atunci cînd e cazul, de un index constituit dintr-o literă a alfabetului), de exemplu, *Rosetti*, 1956 (a) sau *Cantineau*, 1955.

Alcătuirea prezentei bibliografii ne-a fost mult ușurată de *Bibliografia fonologică românească*, publicată de Andrei Avram în FD III, 1961, pp. 289–301, și FD IV, 1962, pp. 211–231, și care cuprinde lucrările privitoare la fonologia limbii române apărute între 1929 și 1960.

Scanned with OKEN Scanner

SIGLE ŞI ABREVIERI

BL = *Bulletin linguistique*, Bucureşti, 1933 şi urm.

Buletin UNESCO = *Buletin al Comisiei Naţionale a Republicii Populare Române pentru UNESCO. Bulletin de la Commission Nationale de la République Populaire Roumaine pour l'UNESCO*, Bucureşti, 1959.

Cahiers = *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, Bucarest, 1962.

CL = *Cercetări de lingvistică*, Cluj, 1956 şi urm.

DR = *Dacoromania*, Cluj, 1921 şi urm.

FD = *Fonetică şi dialectologie*, Bucureşti, 1958 şi urm.

LR = *Limba română*, Bucureşti, 1952 şi urm.

Mélanges Oslo, 1957 = *Mélanges linguistiques publiés à l'occasion du VIIIe Congrès international des linguistes à Oslo, du 5 au 9 août, 1957*, Bucarest, 1957.

Omagiu Iordan, 1958 = *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, 1958.

PLG = *Probleme de lingvistică generală*, Bucureşti, 1959 şi urm.

Rech., 1959 = *Recherches sur les diphtongues roumaines*, publiées par A. Rosetti, Bucarest-Copenhague, 1959.

Recueil Lisbonne, 1959 = *Recueil d'études romanes publié à l'occasion du IXe Congrès international de linguistique romane à Lisbonne du 31 mars au 3 avril 1959*, Bucarest, 1959.

RL = *Revue de linguistique*, Bucarest, 1956 şi urm.

SCL = *Studii şi cercetări lingvistice*, Bucureşti, 1950 şi urm.

SG = *Studii de gramatică*, Bucureşti, 1956 şi urm.

TCLP = *Travaux du Cercle linguistique de Prague*, Praga, 1929 şi urm.

Academia Republicii Populare Române, Institutul de lingvistică din Bucureşti, *Gramatica limbii române*, vol. I, [Bucureşti], 1954.

Academia Republicii Populare Române, Institutul de lingvistică din Bucureşti, *Limba română. Fonetică — Vocabular — Gramatică*, [Bucureşti], 1956.

Academia Republicii Populare Române, [Institutul de lingvistică din Bucureşti], *Dicţionarul limbii române literare contemporane*, Bucureşti, vol. I, 1955; vol. II, 1956; vol. III şi IV, 1957.

Academia Republicii Populare Române, Institutul de lingvistică din Bucureşti, *Dicţionar invers*, Bucureşti, 1957.

Academia Republicii Populare Române, Institutul de lingvistică din Bucureşti, *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, Bucureşti, [f.d.].

Scanned with OKEN Scanner

Agard, Frederick B., *Structural Sketch of Rumanian*, Language Monograph, no. 26, Baltimore, 1958.

Agard, Frederick B. and Fairbanks, Gordon H., [recenzie:] Petrovici, 1957; Language 34, 1958, pp. 297–303.

Alarcos Llorach, Emilio, *Fonologia española*, ed. a 2-a, Madrid, 1954.

Avanesov, R., I. (Аванесов, Р., И.), *Фонетика современного русского литературного языка*, Moscova, 1956.

Avram, Andrei, *Despre recţiune în fonologie*, SCL VII, 1956 (a), pp. 96–98.

— *Contribuţii la studiul fonologiei limbii române*, SCL VII, 1956 (b), pp. 193–204.

— *Constituirea corelaţiei consonantice de timbru palatal în limba română*, SCL VIII, 1957, pp. 55–61.

— *Semivocalele româneşti din punct de vedere fonologic*, SCL IX, 1958 (a), pp. 7–14; (cf. şi *Les semi-voyelles roumaines au point de vue phonologique*, Mélanges Oslo, 1957, pp. 71–79).

— *Despre fonologia normei*, Omagiu Iordan, 1958 (b), pp. 45–52; (cf. şi *Sur la phonologie de la norme*, RL III, 1958, pp. 225–235).

— *Remarques sur les diphtongues du roumain*, Rech., 1959, pp. 135–143.

— *Asupra corelaţiilor consonantice de nazalitate*, SCL XI, 1960, pp. 855–862.

— *Neutralizarea şi alternanţele fonologice*, FD III, 1961 (a), pp. 7–12; (cf. şi *Neutralization and Phonological Alternations*, RL V, 1960, pp. 273–278).

— *Cercetări asupra sonorităţii în limba română*, Bucureşti, 1961 (b).

— *Despre neutralizarea opoziţiilor lingvistice*, LR XI, 1962 (a), pp. 343–356.

— *Omonimia şi sinonimia în fonologie*, SCL XIII, 1962 (b), pp. 9–13.

Avram, Mioara, *Note asupra accentului ca mijloc de diferenţiere semantică în limba română*, Omagiu Iordan, 1958, pp. 53–58.

Bar-Hillel, Jehoshua, *Three Methodological Remarks on „Fundamentals of Language"*, Word XIII, 1957, pp. 323–334.

Bazell, C., E., *Phonemic and Morphemic Analysis*, Word VIII, 1952, pp. 33–38.

Bloch, Bernard and Trager, L., G., *Outline Guide of Linguistic Analysis*, Baltimore, 1942.

Bloomfield, Leonard, *Language*, New York, 1933.

Bolinger, Dwight, L., *Intersections of Stress and Intonation*, Word XI, 1955, pp. 195–203.

— *A Theory of Pitch Accent in English*, Word XIV, 1958, pp. 109–149.

Scanned with OKEN Scanner

Cantineau, J., *Le classement logique des oppositions*, Word XI, 1955, pp. 1–9.

Coteanu, I. şi Vasiliu, Em., *Conţinut şi formă în limbă*, PLG II, 1960, pp. 9–19.

Dukel'skij, N., I. (Дукельский, Н., И.), *Метод пересадки звуков в фонетике*, Вопросы языкознания, VII, 1, 1958 (a), pp. 85–96.

— *Гласные современного румынского литературного языка в качестве отношении (монофтонги)*, Вестн. Ленинградского Университета, Серия истории, языка и литературы, XIII, No. 2, выпуск 1, 1958 (b), pp. 109 – 131.

— *О системе фонем современного румынского языка*, Вестник Ленинградского Университета, Серия истории, языка и литературы, XIV, No. 2, выпуск 1, 1959, pp. 130 – 159.

Evdošenko, A. (Евдошенко, А.), *Системул диференциал ал сунетелор балкано-романиче*, Лимба ши литература молдовеняскэ, III, 1960, pp. 72–74.

Fotich, Tatiana, *The Linguistic Physiognomy of Modern Rumanian*, Orbis, I, 2, 1952, pp. 477–488.

Garvin, Paul, [recenzie:] Hjelmslev, 1953; Language 30 (1954), pp. 69–96.

Golopenţia, Sanda, *Alternanţele vocalice în limba română actuală*, FD IV, 1962, pp. 43 – 60; (cf. şi *Чередования гласных в современном румынском языке*, RL VII, 1962, pp. 51–69).

Graur, A., *Roum.* ia *et* ea — *phonologiquement identiques?* BL VII, 1939, pp. 166–170.

Graur, A. et Rosetti, A., *Esquisse d'une phonologie du roumain*, BL VI, 1938, pp. 5–29.

Halle, Morris, *The Sound Pattern in Russian*, The Hague, 1959.

Hamp, Eric, P., *Consoanele româneşti şi metodologia fonologică*, CL IV, 1959, pp. 171–175.

Harris, Zellig, S., [recenzie:] N. S. Trubetzkoy, *Grundzüge der Phonologie*, TCLP VII, 1939; Language 17, 1941, pp. 345–349.

— *Simultaneous Components in Phonology*, Language 20, 1944, pp. 181–205.

— *Structural Linguistics*, Chicago, Fifth Impression, 1961.

Hill, Archibald, A., *Introduction to Linguistic Structures*, New York [1958].

Hjelmslev, Louis, *On the Principles of Phonematics*, „Proceedings of the Second International Congress of Phonetic Sciences", Cambridge, 1936, pp. 49–54.

Scanned with OKEN Scanner

Hjelmslev, Louis, *The Syllable as a Structural Unit*, „Proceedings of the Third International Congress of Phonetic Sciences", Ghent, 1938, pp. 266–272.
— *Note sur les oppositions supprimables*, TCLP VIII, 1939, pp. 51–57.
— *Prolegomena to a Theory of Language*, Baltimore, 1953.

Hockett, Charles, F., *A System of Descriptive Phonology*, Language 18, 1942, pp. 3–21.
— *A Manual of Phonology*, Baltimore, 1955.

Hoenigswald, Henry, M., [recenzie:] André Martinet, *Economie des changements phonétiques*, Language 33, 1957, pp. 575–583.

Ionaşcu, Al., *Identitatea funcţională a fonemului*, PLG I, 1959, pp. 121–131.

Ionescu, Liliana, *Une classification des consonnes du roumain d'après le critère de la neutralisation*, Cahiers, 1962, pp. 39–46.

Iordan, Iorgu, *Limba română contemporană*, [ed. a 2-a, Bucureşti], 1956.

Isacenko, A, V., şi Schädlich., H, J., *Entzeugung künstlicher deutscher Satz-intonazionen mit zwei kontrastierenden Tonstufen*, Monatsberichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, V, 6, pp. 365–372.

Jakobson, Roman – Fant, C. Gunnar M. – Halle, Morris, *Preliminaries to Speech Analysis. The Distinctive Features and their Correlates*. Technical Report no. 13 [May, 1952]. Second printing, with additions and corrections. Acoustic Laboratory, Massachussets Institute of Technology; Re-issued June, 1955.

Jones, Daniel, *The Phoneme. Its Meaning and Use*, Cambridge, 1950.
—*The History and Meaning of the Term „Phoneme"*, Supplement to *Le Maître phonétique*, July-December, 1957.

Kurath, Hans, *The Binary Interpretation of English Vowels: A Critique*, Language 33, 1957, pp. 111–122.

Kuryłowicz, Jerzy, *Contributions à la théorie de la syllabe*. Extras din „Bulletin de la Société Polonaise de linguistique", fascicule VIII, 1948, pp. 80—114
— *Allophones et allomorphes*, Omagiu Iordan, 1958, pp. 495–500.

L[ausberg?], H., [recenzie:] Alarcos, 1954; „Archiv für das Studium der neueren Sprachen", Braunschweig, 193. Band, 108. Jahrgang, 4. Heft, 1957, pp. 362–363.

Lombard, Alf, *La prononciation du roumain*, Uppsala, [1935].

Macrea, Dimitrie, *Probleme de fonetică*, Bucureşti, 1952.

Marcus, S. şi Vasiliu, Em., *Matematică şi fonologie. Teoria grafelor şi consonantismul limbii române*, FD III, 1961, pp. 15–54.

Martinet, A., *„Un ou deux phonèmes?"*, Acta Linguistica I, 1939, pp. 94—103.
— *Occlusives and Affricates with Reference to Some Problems of Romance Phonology*, Word V, 1949, pp. 116–122.
— *Phonology as functional phonetics*, London, 1949.
— [recenzie:] Alarcos, 1954; Word XI, 1955 (a), pp. 112–117.
— *Economie des changements phonétiques*, Berna, [1955] (b).

O' Connor, J., D. and Trim, J., L., M., *Vowel Consonant and Syllable – a Phonological Definition*, Word IX, 1953.

Scanned with OKEN Scanner

O s w a l t, R., L., [recenzie:] — Agard, 1958; Romance Philology, Berkeley and Los Angeles, XIV, 1960—1961, pp. 73—77.

P ă t r u ţ, I., *Morfologie şi fonologie. Despre fonemele consonantice moi ale limbii române*, CL V, 1960, pp. 23—27; (cf. şi *Morphologie und Phonologie. Über die weichen konsonantischen Phoneme des Rumänischen*, RL, V, 1960, pp. 279—283.

P e t r o v i c i, E., *De la nasalité en roumain*, Cluj, 1930.

— *Le pseudo* i *final du roumain*, BL II, 1934, pp. 86—97.

— *Corelaţia de timbru a consoanelor dure şi moi în limba română*, SCL I, 1950, pp. 172—220.

— *Corelaţia de timbru a consoanelor rotunjite şi nerotunjite în limba română*, SCL III, 1952, pp. 127—185.

— *Contribuţii la studiul fonemelor limbii române*, SCL VI, 1955 (a), pp. 29—40.

— *Rimele româneşti din punct de vedere fonologic*, „Limbă şi literatură", [I], Bucureşti, 1955 (b), pp. 273—284.

— *Influenţa slavă asupra sistemului fonemelor limbii române*, [Bucureşti], 1956 (a); (cf. şi *Zum slawischen Einfluss auf das rumänische Laut- und Phonemsystem*, Vorträge auf der Berliner Slawistentagung, 11—13. November, 1954, Berlin, 1956, pp. 109—129).

— *Echivalenţa morfologică a variantelor fonemelor vocalice româneşti*, CL I, 1956 (b), pp. 11—25; (cf. şi *Морфологическая эквивалентность вариантов гласных фонем в румынском языке*, RL II, 1957, pp. 5—20).

— *Fonemele limbii române*, LR V, 1956 (c), 2, pp. 26—37.

— *Sistemul fonematic al limbii române*, SCL VII, 1956 (d), 1—2, pp. 7—18.

— *La fonction phonologique des „diphtongues" roumaines* ^{e}a, ^{i}a, *et leur rapport avec les phonèmes consonantiques palatalisés*, RL I, 1956 (e), pp. 25—28; (cf. şi *Фонологическая функция румынских дифтонгов еа, іа и их отношение к согласным палатализованным фонемам*, Журнал языкознания I, Bucureşti, 1956, pp. 25—28)

— *Esquisse du système phonologique du roumain*. For Roman Jakobson. Essays on the Occasion of his Sixtieth Birthday. 11 October 1956 (f), Haga, pp. 382—389.

— *Probleme de fonologie*, SCL VIII, 1957, pp. 63—74.

— *Distincţia fonologică între trei varietăţi de* n *şi de* l — *nediezaţi, diezaţi şi palatali*, „Studia Universitatum Victor Babeş et Bolyai", Cluj, tomus III, nr. 6, series IV, 1958, pp. 119—126; (cf. şi *La distinction phonologique entre trois sortes de* n *et de* l — *nondiésés, diésés et palatals — en roumain et en slave*, „International Journal of Slavic Linguistics and Poetics", Haga, I—II, 1959, pp. 184—192).

— *Concepţia algebrică a sistemului fonologic la glosematişti*, „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Cluj, series IV, 1959 (a), pp. 7—11.

Scanned with OKEN Scanner

— *Pe marginea observaţiilor lui E. P. Hamp asupra interpretării fonologice a consoanelor româneşti*, CL IV, 1959 (b), pp. 177—188.
— *Forme absolute şi forme conjuncte (în sandhi) ale cuvintelor în grafia obişnuită şi în transcrierea fonetică*, FD III, 1961 (a), pp. 57—61; (cf. şi *Absolute Formen und Sandhi Formen in gewöhnlicher Schrift und in phonetischer Transkription*, RL V, 1960, pp. 251—256).
— *Un fonem sau două foneme? Aplicarea metodei comutării la stabilirea statutului fonologic al semivocalelor româneşti* $ę^{(i)}$ *şi* $ǫ^{(u)}$, SCL XII, 1961 (b), pp. 7—9.

Petrovici, E. et Neiescu, P., *Un ou deux phonèmes? Le cas des phonèmes consonantiques diésés et bémolisés finals du roumain*, RL IV, 1959, pp. 9—16; (cf. şi *Un fonem sau două foneme? În legătură cu fonemele consonantice diezate în limba română*, FD I, 1958, pp. 53—57; *Un fonem sau două foneme? II. În legătură cu fonemele consonantice bemolate finale în limba română*, FD II, 1959, pp. 53—58).

Pike, Kenneth, L., *The Intonation of American English*, Michigan, 1945.
— *Gramatical Prerequisites to Phonemic Analysis*, Word III_3, 1947, pp. 155—172.
— *Phonemics. A Technique for Reducing Languages to Writing*, Michigan, 1947.
— *More on Grammatical Prerequisites*. Word VIII, 1952, pp. 106—121.

Popescu-Marin, Magdalena, *Cu privire la propoziţia interogativă şi intonaţia ei în limba română*, SG III, 1961, pp. 179—186.

Pottier, Bernard, *Plan phonémique et plan morphémique dans la structure du mot*, Omagiu Iordan, 1958, pp. 701—704.

Reformatskij, A., A. (Реформатский, А., А.), *Введение в языкознание*, Москва, 1955.

Revzin, I., I. (Ревзин, И.,И.), *Модели языка*, Москва, 1962.

Roceric, Alexandra, v. Slama-Cazacu, Tatiana şi Roceric, Alexandra.

Roceric-Alexandrescu, Alexandra, *Cîteva observaţii asupra semnalelor demarcative în limba română*, FD IV, 1962 (a), pp. 61—70.
— *Recherches statistiques sur l'initiale des mots en roumain*, Cahiers, 1962 (b), pp. 209—215.
— *Observaţii asupra pauzei — în citire — în limba română*, SCL XIV, 1963, pp. 361—375.

Roceric, Alexandra şi Golopenţia, Sanda, *Observaţii asupra intonaţiei în limba română*, SCL XII, 1961, pp. 29—34.

Rosetti, A., *Le mot. Esquisse d'une théorie générale*. Deuxième édition, revue et augmentée, Copenhaga-Bucureşti, 1947.
— *Cîteva probleme de fonetică a limbii române*, SCL V, 1954, pp. 433—442.

Scanned with OKEN Scanner

Rosetti, A., *Concluzii fonologice la expunerea asupra diftongului* ea, SCL VI, 1955 (a), pp. 25–26; (cf. şi *Conclusions phonologiques à l'exposé sur la diphtongue* ea, Rech., 1959, pp. 53–54).
— *Despre consoanele palatalizate şi consoanele muiate*, SCL VI, 1955 (b), pp. 204–205; (cf. şi *Sur les consonnes palatalisées et les consonnes mouillées*, Rech., 1959, pp. 55–62).
— *Despre sistemul fonologic al limbii române*, SCL VII, 1956 (a), pp. 21–24; (cf. şi *Sur le système phonologique du roumain*, Rech., 1959, pp. 63–66).
— *În jurul fonemului*, SCL VII, 1956 (b), pp. 159–161; (cf. şi *Autour du phonème*, RL I, 1956, pp. 5–7; *К вопросу о фонеме*, Журнал языкознания I, Bucureşti, 1956, pp. 5–8).
— *Consideraţii asupra sistemului fonologic al limbii române literare*, SCL VIII, 1957 (a), pp. 43–46; (cf. şi *Considérations sur le système phonologique du roumain littéraire*, Rech., 1959, pp. 93–97).
— *Sur les consonnes palatalisées et les consonnes mouillées*. Езиковедски исследования на Академик Стефан Младенов, Studia linguistica in honorem Acad. Stephani Mladenov, Sofia, 1957 (b).
— *Introducere în fonetică*, Bucureşti, 1957 (c).
— *Problemele sistemului fonologic al limbii române*, Buletin UNESCO, 3–4, 1959 (a), pp. 34–36.
— *Remarques sur l'emploi des phonèmes semivoyelles en roumain et en espagnol*, Recueil Lisbonne, 1959 (b), pp. 221–229.
— *Sur la théorie de la syllabe*, Mouton & Co, The Hague, 1959 (c).
— *Asupra clasificării fonemelor semivocalice*, FD II, 1960, pp. 59–60.
— *Despre regula comutării în fonologie*, SCL XII, 1961, pp. 11–14.
Rusu, Gr., [recenzie:] FD I, 1958; CL V, 1–2, 1960, pp. 150–157.
Saporta, Sol and Olson, Donald, *Classification of Intervocalic Clusters*, Language 34, 1958, pp. 261–266.
Saussure, Ferdinand de, *Cours de linguistique générale*, Paris, 1922.
Slama-Cazacu, Tatiana şi Roceric, Alexandra, *Statistica fonemelor şi valoarea experimentului de predicţie*, FD II, 1960, pp. 63–69; (cf. şi *Статистика фонем и значение «опыта предсказания»*, RL IV, 1959, pp. 147–152).
Sturtevant, Edgar, H., [recenzie:] Bloch-Trager, 1942; Language 19, 1943, pp. 42–44.
Swadesh, Morris, *The Phonemic Principle*, Language 10, 1934 pp. 117–129.
Szépe, György, [recenzie:] *Mélanges Oslo*, 1957; „Nyelvtudományi Közlemények", Budapesta, LXII, 1960, pp. 394–397.
Šaumjan, S., K. (Шаумян, С., К.), *Операционные определения и их применение в фонологии*, „Применение логики в науке и технике", Москва, [1960], pp. 149–177.
— *Проблемы теоретической фонологии*, Москва, 1962 (a).

— *Ideile filozofice ale lui V. I. Lenin și dezvoltarea lingvisticii contemporane*, LR XI, 1962 (b), pp. 449—506.

Ştefanovici—Svensk, Olimpiu, I., *Vocalele fără de voce în românește*, DR VI, 1929-1930, pp. 369-374.

Şuteu, V., *Cu privire la i final în limba română*, FD II, 1960, pp. 71—83.

Tamás, Lajos, *Cu privire la sistemul fonemelor limbii române*, SCL VII, 1956, 3—4, pp. 171—190; (cf. și *A román nyelv fonémarendszeréről*, „Filologiai Közlöny", Budapesta, II, 1—2, 1956, pp. 95—111; *Du système phonologique de la langue roumaine*, Rech., 1959, pp. 67—92).

Trager, George, L. and Bloch, Bernard, *The Syllabic Phonemes of English*, Language 17, 1941, pp. 223—246.

Trnka, B., *On some Problems of Neutralization*, Omagiu Iordan, 1958, pp. 861—866.

Troubetzkoy, N., S., *Principes de phonologie*, Paris, 1957.

Turcuş, I., [recenzie:] *Mélanges Oslo*, 1957; „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi" (serie nouă), secţiunea a III-a (Ştiinţe sociale), III, 1957, pp. 429—439.

Vasiliu, Em., *Accentuarea derivatelor cu două sufixe în limba română*, SCL V, 1954, pp. 333—335.

— *Alternanţele fonologice din punctul de vedere al recţiunii*, SCL VI, 1955, pp. 43—48.

— *Une classification des consonnes roumaines d'après le critère de la distribution*, Mélanges Oslo, 1957, pp. 97—112.

— *Observaţii asupra structurii silabei în limba română*, Omagiu Iordan, 1958 (a), pp. 877—879; (cf. și *Remarques sur la structure de la syllabe en roumain*, RL III, 1958, pp. 221—223).

— *Notă asupra neutralizării opoziţiilor fonematice*, FD I, 1958 (b), pp. 73—77; (cf. și *Note sur la neutralisation des oppositions phonématiques*, RL III, 1958, pp. 13—17).

— *Limbă, vorbire, stratificare*, SCL X, 1959 (a), pp. 465—471; (cf. și „*Langue*", „*Parole*", „*Stratification*", RL V, 1960, pp. 27—32).

— *La corrélation de mouillure des consonnes en roumain*, Rech., 1959 (b), pp. 99—104.

— *Cîteva probleme de lingvistică în lumina leninismului*, LR IX, 2, 1960 (a), pp. 3—8.

— *Metode de analiză în lingvistica modernă*, LR IX, 6, 1960 (b), pp. 20—29.

— [recenzie:] Jones, 1957; SCL XI, 1960 (c), pp. 978—981.

— [recenzie:] Rosetti, 1959 (c); SCL XI, 1960 (d), pp. 963—965.

— *Grupuri consonantice la jonctura morfemelor sufixale*, FD II, 1960 (e), pp. 85—91; (cf. și *Консонантные группы на соединении суффискальных морфем*, RL IV, 1959, pp. 153—159).

Scanned with OKEN Scanner

— *Grupuri fonematice la jonctura prefixelor în limba română*, SCL XI, 1960 (f), pp. 865—869.
— *On the Category of „Semi-Vowels" in Rumanian*, Studia linguistica, 1961 (a), pp. 29—33.
— *Sistemul vocalic al limbii române*, SCL XII, 1961 (b), pp. 15—23.
— *Contribution à la théorie du signe linguistique*, Cahiers, 1962 (a), pp. 245—253.
— *Фонологическое описание румынского вокализма*, „Проблемы структурной лингвистики", Москва, 1962 (b), pp. 86—91.
— [recenzie:] Avram, 1961 (b); SCL XIV,1963, pp. 131—135.
— *„Phoneme or Cluster" and the Phonemic Status of the Rumanian Affricates*, Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists, Mouton & Co, 1964, pp. 589-592.

Wells, Rulon, S., *The Pitch Phonemes of English*, Language 21, 1945, pp. 27—39.
— *De Saussure's System of Linguistics*, Word III, 1947, pp. 1—31.

Zaliznjak, A., A., [recenzie:] *Mélanges Oslo*, 1957; *Вопросы языкознания*, VII, 1958, 2, pp. 150—153.

SISTEMUL DE NOTAȚIE FONETICĂ ȘI FONOLOGICĂ

Vocale

a = vocală deschisă nelabializată centrală
e = vocală medie nelabializată anterioară
i = vocală închisă nelabializată anterioară
ă = vocală medie nelabializată centrală
î = vocală închisă nelabializată centrală
o = vocală medie labializată posterioară
u = vocală închisă labializată posterioară

Consoane

p = consoană oclusivă labială orală surdă
b = consoană oclusivă labială orală sonoră
f = consoană fricativă labio-dentală orală surdă
v = consoană fricativă labio-dentală orală sonoră
m = consoană oclusivă labială nazală sonoră
t = consoană oclusivă dentală orală surdă
d = consoană oclusivă dentală orală sonoră
s = consoană fricativă dentală orală surdă
z = consoană fricativă dentală orală sonoră
n = consoană oclusivă dentală nazală sonoră

Scanned with OKEN Scanner

ţ = consoană semioclusivă dentală orală surdă
ʃ = consoană fricativă anteropalatală orală surdă
ʒ = consoană fricativă anteropalatală orală sonoră
č = consoană semioclusivă anteropalatală orală surdă
ǧ = consoană semioclusivă anteropalatală orală sonoră
k = consoană oclusivă velară orală surdă
g = consoană oclusivă velară orală sonoră
h = consoană fricativă velară orală surdă
ŋ = consoană oclusivă velară nazală sonoră
l = consoană lichidă laterală dentală orală sonoră
r = consoană lichidă vibrantă dentală orală sonoră

Semivocale

e̯ = semivocală corespunzătoare vocalei *e*
o̯ = semivocală corespunzătoare vocalei *o*
j = semivocală corespunzătoare vocalei *i*
w = semivocală corespunzătoare vocalei *u*
ẹ = apendice asilabic mai puţin perceptibil decît semivocala e̯
ọ = apendice asilabic mai puţin perceptibil decît semivocala o̯
j = apendice asilabic mai puţin perceptibil decît semivocala j
w = apendice asilabic mai puţin perceptibil decît semivocala w

Semne diacritice

ˋ = accentul de intensitate tare
ˈ = accentul de intensitate medie
ˏ = accentul de intensitate slabă

Semnul · *deasupra unei vocale* indică pronunţarea *palatalizată* a vocalei respective;
dedesubtul unei vocale indică *închiderea* vocalei respective.

Semnul ̥ *dedesubtul unei litere* indică asurzirea (parţială sau totală) a sunetului notat prin litera respectivă: ḁ, l̥, m̥, sînt sunetele *a, l, m* parţial sau total asurzite;
deasupra vocalelor sau la umărul consoanelor notează labializarea (mai mult sau mai puţin pronunţată) a sunetelor notate prin litera respectivă: å, p̊ reprezintă sunetele *a, p* pronunţate cu o rotunjire a buzelor mai mult sau mai puţin perceptibilă.

Semnul ' *la umărul unei litere* care notează o consoană simbolizează *palatalizarea* (mai mult sau mai puţin pronunţată) a consoanei respective: p', t' reprezintă sunetele *p, t* pronunţate cu o uşoară palatalizare,

inv. 182433

Scanned with OKEN Scanner

ca atunci cînd sînt urmate de *e*, *i* sau de *ę*, *j* (ca în *tem*, *pere*, *teamă*, *piatră* etc.).

Semnul + *dedesubtul literelor* care notează consoanele nazale *(m, n, η)* simbolizează *occluziunea incompletă* a consoanelor respective; în cuvinte ca *i̯mvăţ*, *i̯nspre*, *i̯ηhaţ*, *m*, *n*, *η* se articulează cu o occluziune incompletă.

Simbolurile cuprinse între [ ] reprezintă transcripţia *fonetică*.

Simbolurile cuprinse între / / reprezintă transcripţia *fonologică*.

Între { } figurează simbolurile *semnificaţiilor*.

Simbolurile care nu figurează în acest tabel şi care apar în interiorul lucrării vor fi explicate acolo unde ele apar pentru prima oară.

0. INTRODUCERE

Obiectul lucrării de față îl constituie descrierea sistemului (cf. **0.1.8.** și urm.) și a structurii (cf. **0.1.9.** și urm.) fonologice a limbii române actuale. Descrierea se limitează la acel aspect al limbii numit convențional *română-standard* și care poate fi definit ca română literară folosită în mod curent (adică în împrejurări neoficiale) de un vorbitor instruit. Deși autorul a fost în general, în același timp, și principalul informator, descrierea noastră nu reprezintă descrierea idiolectului folosit de autor. S-a căutat să se descrie norma românei-standard. În raport cu această normă, idiolectul autorului nu reprezintă decît un caz particular; atunci cînd între uzajul specific al autorului și alte uzaje subordonate aceleiași norme s-au constatat diferențe sensibile, aceste diferențe au fost menționate.

Teoria generală și *metoda* de cercetare care stau la baza acestei descrieri sînt expuse în cele ce urmează.

0.1. TEORIA GENERALĂ

Sunetele unei limbi sau sunetele limbii în general pot fi privite din două puncte de vedere: a) din punctul de vedere al calităților lor *fizice* (fiziologice sau acustice) și b) din punctul de vedere al locului pe care aceste sunete îl ocupă în structura generală a limbii, adică din punctul de vedere al funcției lor lingvistice.

0.1.1. Din punct de vedere fizic, o limbă vorbită oarecare dispune de un inventar de sunete teoretic nelimitat. Să considerăm vocala [e] dintr-un cuvînt ca [merg]. Această vocală este pronunțată în mod diferit de același vorbitor în momente diferite. Se poate spune deci că, dacă un cuvînt ca [merg] este pronunțat de n ori în momentele T_1, T_2, T_3, ..., T_n, momentelor T_1, T_2, T_3, ...,

Scanned with OKEN Scanner

T_n le pot corespunde sunetele diferite [e_1, e_2, e_3, ..., e_n]. Există, desigur, şi probabilitatea ca unor momente de pronunţare diferite, T_i şi T_j, să nu le corespundă două sunete diferite [e_i, e_j], ci două sunete identice; cu alte cuvinte, există şi posibilitatea ca momentelor T_i, T_j să le corespundă sunetele [e_i, e_j], unde [e_i] = [e_j].

Există de asemenea şi diferenţe în ce priveşte pronunţarea aceluiaşi sunet de la vorbitor la vorbitor. Acelaşi sunet [e] din [merg] poate fi pronunţat ca [e_1] de către un vorbitor I_1, ca [e_2] de către un vorbitor I_2, ca [e_n] de către un vorbitor I_n. Există şi în acest caz posibilitatea ca doi vorbitori I_i şi I_j să pronunţe două sunete [e_i] şi [e_j], iar cele două sunete să fie identice [e_i] = [e_j].

Din punct de vedere teoretic, sunetul [e] din [merg] poate fi pronunţat în momentul T_j fie în mod identic cu sunetul [e] din acelaşi cuvînt rostit în momentul anterior, T_{j-1}, fie în mod diferit. Probabilitatea teoretică a apariţiei unui sunet diferit în momentul T_j este deci de 1/2. În acelaşi fel se poate arăta că probabilitatea apariţiei unui [e_j] diferit de [e_{j-1}] la un vorbitor I_j diferit de I_{j-1} este tot de 1/2.

Avînd în vedere faptul că acelaşi cuvînt apare în vorbirea unui vorbitor de un număr foarte mare de ori, precum şi faptul că acelaşi cuvînt este întrebuinţat de un număr foarte mare de vorbitori diferiţi, putem ajunge la concluzia că numărul de varietăţi ale unui sunet (în cazul nostru [e]) care apar în acelaşi cuvînt (în cazul nostru [merg]) este teoretic foarte mare. Dacă ţinem seama, de asemenea, că acelaşi sunet poate apărea în multe cuvinte diferite, observăm că numărul varietăţilor posibile creşte direct proporţional cu numărul de cuvinte diferite în care apare „acelaşi" sunet.

Datorită fenomenelor de coarticulaţie, de adaptare a unui sunet la mediul fonetic în care apare, trebuie să admitem, de asemenea, existenţa unor variaţii ale „aceluiaşi" sunet, condiţionate de mediul fonetic în care apare sunetul respectiv; un [e] care apare după [m], ca în [merg], este diferit de [e] care apare după un [j], ca în [mjere] *(miere)*; [e] din [merg] este mai deschis decît [e] care urmează după [j] în [mjere].

Rezultă, aşadar, că, alături de varietăţile „aceluiaşi" sunet care apar în momente diferite şi la vorbitori diferiţi, trebuie considerate şi variantele determinate de poziţiile diferite în care poate apărea un sunet (cf. **0.1.7.4.**).

0.1.1.1. Urechea unui vorbitor oarecare nu înregistrează toate aceste varietăţi şi variante teoretic posibile. Auzul unui fonetician şi cu atît mai mult aparatele pot însă înregistra un număr mult

Scanned with OKEN Scanner

mai mare de sunete distincte decît cel înregistrat de auzul unui vorbitor oarecare.

Posibilitatea de a înregistra şi de a nota un număr foarte mare de sunete diferite a fost pusă în evidenţă de unii foneticieni, care s-au lovit de dificultatea de a transcrie toate nuanţele perceptibile ale sunetelor. Paul Passy a făcut, de exemplu, următoarea remarcă: „On a déjà inventé trop de signes pour des variétés de sons n'ayant pas de valeur distinctive; c'est une manie funeste qui risque de nous entraîner de plus en plus loin — il n'y a pas de raison pour s'arrêter — et qui finirait par rendre les textes phonétiques illisibles"*.

Descrierea tuturor acestor sunete din punct de vedere fizic reprezintă unul dintre obiectivele foneticii.

0.1.1.2. Dat fiind numărul foarte mare de nuanţe fonetice, se poate spune că, din punct de vedere teoretic, diferenţa dintre două sunete distincte nu este niciodată tranşantă; între două sunete distincte există o serie de nuanţe intermediare posibile care fac „trecerea" de la un sunet la altul. Între [e] şi [i], ambele vocale anterioare, există o serie de nuanţe intermediare, unele mai apropiate de [e], altele mai apropiate de [i], astfel încît, din punct de vedere fonetic, un [e] poate fi considerat ca un [i] foarte deschis sau, invers, un [i] poate fi considerat ca un [e] foarte închis. Trecerea de la [e] la [i] se face gradat, astfel că [e] poate fi considerat ca limita superioară a deschiderii, iar [i] ca limita inferioară a închiderii.

Aceeaşi trecere gradată de la un sunet la altul se poate observa şi în succesiunea sunetelor în lanţ: momentul iniţial şi momentul final al articulării unui sunet sînt influenţate de sunetul imediat precedent şi, respectiv, imediat următor. Între două sunete care se succedă în lanţ există totdeauna o „zonă de trecere" (cf. Jones, 1950, pp. 1—2).

Se poate spune, în concluzie, că domeniul fonic, substanţa fonetică a limbii, reprezintă un *domeniu continuu*, atît în ce priveşte raportul dintre doi termeni care se succedă în lanţ, cît şi independent de această succesiune.

0.1.1.3. Nu toate sunetele existente într-o limbă dată şi care pot fi identificate direct sau cu ajutorul aparatelor reprezintă, din punctul de vedere al procesului de comunicare, unităţi distincte.

---

* *Maître phonétique*, oct. 1925, p. 29, apud Jones, 1957. („S-au inventat deja prea multe semne pentru varietăţi de sunete care nu au o valoare distinctivă; este o manie funestă care riscă să ne ducă din ce în ce mai departe — nu există vreun motiv pentru a ne opri [de la aceasta] — şi care va sfîrşi prin a face ilizibile textele fonetice.")

Scanned with OKEN Scanner

Prin observația unui sistem lingvistic dat, în cazul nostru limba română, ajungem la concluzia că unele sunete, din punctul de vedere al funcției de comunicare, sînt identice, deși din punct de vedere strict fizic sînt diferite. De exemplu, cuvîntul [merg], rostit în momentul T_1 cu o vocală pe care o notăm [e_1], rostit în momentul T_2 cu vocala pe care o notăm [e_2], în T_3 cu vocala pe care o notăm [e_3], va fi recunoscut totdeauna ca *același* cuvînt. În alți termeni, eliminînd criteriul subiectiv, vom spune că segmentele sonore [me_1rg, me_2rg, me_3rg] sînt asociate totdeauna cu aceeași semnificație {merg}.

În schimb, cuvîntul [kasă], rostit în momentul T_1 cu un [k] inițial, în momentul T_2 cu un [l] inițial, în momentul T_3 cu un [m] inițial, nu va fi recunoscut niciodată ca *același* cuvînt. În alți termeni, spunem că segmentele sonore [kasă, lasă, masă] sînt însoțite de semnificații diferite: [kasă] de semnificația {casă}, [lasă] de semnificația {lasă}, [masă] de semnificația {masă}.

Există deci sunete care, apărînd alternativ în aceeași poziție, au proprietatea de a distinge două cuvinte, de exemplu sunetele [k, l, m], și sunete care, apărînd alternativ în aceeași poziție, nu au această proprietate, de exemplu sunetele [e_1, e_2, e_3].

Sunetele [e_1, e_2, e_3] pot fi considerate ca *echivalente*, în timp ce sunetele [k, l, m] pot fi considerate ca non-echivalente. Putem spune că un ansamblu de sunete echivalente constituie un ansamblu de variante ale aceleiași unități; de exemplu, [e_1, e_2, e_3] reprezintă un ansamblu de variante ale aceleiași unități /e/. Putem spune că un ansamblu de sunete non-echivalente constituie un ansamblu de variante ale unor unități diferite; de exemplu, sunetul [k] reprezintă o variantă a unei unități, [l] reprezintă o variantă a unei alte unități, deosebită de prima, [m] reprezintă o variantă a unei alte unități, deosebită de primele două.

Se observă că echivalența sau non-echivalența a două sunete se stabilește nu pe baza proprietăților fonice ale sunetelor respective, ci pe baza raporturilor în care se găsesc aceste sunete:

a) relația dintre două sau mai multe sunete și o anumită *poziție* în cadrul unui segment fonic din care cele două (sau mai multe) sunete pot face parte în mod alternativ;

b) relația dintre un segment fonic (din care două sau mai multe sunete pot face parte alternativ într-o poziție dată) și o anumită *semnificație* legată de segmentul fonic în discuție.

Se observă că, în stabilirea unei relații de echivalență sau de non-echivalență între două sunete, natura fonetică, fizică a celor două sunete este irelevantă: echivalența se stabilește pe baza unor raporturi din categoria a) și din categoria b).

Scanned with OKEN Scanner

Dovada faptului că natura fizică a sunetelor nu este relevantă în stabilirea raporturilor de echivalență o face compararea a două sisteme fonematice diferite. În limba română, sunetele [e] și [ẹ] sînt echivalente, întrucît ele pot apărea în aceeași poziție fără a distinge niciodată două cuvinte; se poate pronunța [merg] (cu un [e] de deschidere mijlocie) sau [mẹrg] fără ca cele două segmente fonice să aparțină la două cuvinte distincte. De aceea se poate spune că în limba română [e] închis și [e] deschis sînt echivalente.

În limba engleză, [e] și [æ] pot apărea în aceeași poziție, însă cele două vocale au proprietatea de a putea distinge două forme gramaticale distincte: [mæn] „om" față de [men] „oameni" (ortografic *man*, *men*). În limba engleză, [e] închis și [e] deschis nu sînt sunete echivalente.

Se vede deci că două sunete care se disting prin una și aceeași calitate fizică, *gradul de deschidere*, în cele două limbi, sînt echivalente într-o limbă și non-echivalente în cealaltă. Echivalența sau non-echivalența nu se stabilește deci din punct de vedere fizic, fonetic, ci din punctul de vedere al felului în care sunetele respective se comportă în procesul de comunicare. Acest comportament poate fi determinat cu ajutorul raporturilor pe care sunetele respective le contractează în procesul de comunicare, raporturi descrise sumar și provizoriu sub **0.1.1.3.**

După stabilirea claselor de sunete echivalente se pot studia, în continuare, raporturile dintre aceste clase de sunete echivalente, după cum se pot studia, de asemenea, și proprietățile fonetice ale acestor clase de sunete.

0.1.1.4. Teoria detaliată a claselor de sunete echivalente și definirea raporturilor existente între aceste clase de sunete echivalente se vor face mai departe, sub **0.1.2.** Procedura de analiză va fi prezentată sub **0.2.** Ceea ce trebuie precizat deocamdată sînt următoarele:

a) Clasele de sunete echivalente permit reprezentarea *discretă* (discontinuă) a substanței fonice, care este, după cum am arătat sub **0.1.1.2.**, continuă. Într-adevăr, între un [e] închis și un [e] deschis există o infinitate de nuanțe, și, prin observația directă a faptului fizic, nu se poate spune care este „limita" dintre un [e] închis și un [e] deschis. Din punct de vedere strict fonetic, este imposibil de spus *cît de mică* trebuie să fie diferența de deschidere între „doi" [e] pentru a putea fi considerați ca echivalenți din punct de vedere strict fonetic sau *cît de mare* trebuie să fie această diferență pentru a putea fi considerați ca non-echivalenți. Cu alte cuvinte, simpla observație directă a substanței fonice nu

Scanned with OKEN Scanner

ne permite să decidem cînd sîntem în prezența unor varietăți ale uneia și aceleiași unități (de ex. [e] și [ę] în limba română) sau cînd sîntem în prezența unor varietăți ale unor unități diferite (de ex. [e] și [æ] în engleză).

Criteriul de sub **0.1.1.3.** ne permite să stabilim o distincție între [e] și [æ] în limba engleză și nu ne permite să stabilim o astfel de distincție în limba română.

b) Raporturile descrise sub **0.1.1.3.** a), b) nu sînt altceva decît o formă de manifestare a calităților *lingvistice* ale sunetelor analizate. Două sunete sînt echivalente atunci cînd nu servesc niciodată la diferențierea a două cuvinte, adică atunci cînd nu servesc nici o dată la transmiterea a două semnificații distincte. Două sunete nu sînt echivalente atunci cînd servesc cel puțin o dată* la transmiterea a două semnificații distincte. În limba română, [e] închis și [e] deschis sînt sunete echivalente, pentru că niciodată cele două sunete nu disting două cuvinte. În limba engleză, [e] închis și [e] deschis nu sînt echivalente, pentru că există cel puțin un caz în care [e] închis și [e] deschis disting două forme gramaticale ale unui cuvînt, ceea ce înseamnă că [e] și [æ] servesc la transmiterea unor semnificații distincte.

c) Distincția *metodologică* dintre observația directă a faptelor fonetice, a sunetelor, și teoria relațiilor în care sunetele intră în cadrul unui sistem lingvistic nu trebuie transformată într-o distincție *gnoseologică*. Un sistem lingvistic nu credem că poate fi considerat, din punct de vedere gnoseologic, ca un simplu ansamblu de relații, ca o „formă pură", în opoziție cu substanța (cf. Coteanu, Vasiliu, 1960, pass.; Vasiliu, 1959 (a), pp. 466, 469—470).

Un sistem de relații nu este altceva decît o formă de existență a unei substanțe, și acest ansamblu de relații nu face altceva decît să manifeste proprietățile *esențiale* ale substanței respective. Faptul că două sunete contractează un raport de echivalență manifestă o calitate esențială din punct de vedere lingvistic a celor două sunete: aceea că aceste sunete nu pot servi niciodată, în cadrul sistemului respectiv, la comunicarea a două cuvinte distincte. Acest raport de echivalență arată că, din punctul de vedere al limbii analizate, cele două sunete sînt de fapt identice. Din punct de vedere lingvistic, *această* identitate este esențială, întrucît decurge din caracteristica definitorie a limbii de a fi un mijloc de comunicare. Diferența *fonetică* dintre două sunete are o importanță secundară atîta timp cît ea nu este folosită în scopul comunicării.

---

* Pentru justificarea acestei formulări, vezi mai jos **0.1.7.3.**

Scanned with OKEN Scanner

După cum a arătat pe bună dreptate S.K. Šaumjan, 1962 (b), conceptul de „relație" nu trebuie pus în opoziție cu conceptul de „substanță" sau de „materie", primul aparținînd ordinii ideale, celălalt aparținînd ordinii materiale. Conceptul de „relație" nu face altceva decît să reflecte o realitate obiectivă, independentă de conștiință și, ca atare, inclusă în sfera conceptului filozofic de „materie".

d) Obiectul specific al fonologiei îl constituie *inventarierea* claselor de sunete echivalente, *definirea* acestor clase și a claselor de clase nu după criterii fonetice, ci după criteriul relațiilor specifice pe care aceste clase le contractează în sistemul dat și, în sfîrșit, *descrierea modului* în care elementele inventariate definite se comportă unele în raport cu celelalte în lanțul vorbirii.

0.1.2. Relații și corelații. Într-un sistem lingvistic, doi termeni se pot afla în cel puțin unul din cele două raporturi menționate mai jos:

a) raportul „și ... și", asemănător cu raportul de conjuncție logică: acest raport poate fi reprezentat ca un raport de coexistență în spațiu sau în timp a doi termeni, *a* și *b*, sau ca un raport dinamic, în care *a* poate fi urmat de *b*. Un astfel de raport va fi numit *relație*. Un exemplu îl constituie raporturile contractate de elementele unui sistem lingvistic în lanțul vorbirii: spunem că, în silaba [ta], consoana [t] se află în relație cu vocala [a];

b) raportul „sau ... sau", asemănător cu raportul de disjuncție logică, care apare cînd cei doi termeni se exclud mutual. Raportul este echivalent cu situația în care afirmăm că disjuncția $a \vee b$ este adevărată atunci, și numai atunci, cînd *a* este adevărat sau *b* este adevărat, dar nu amîndoi. Acest raport poate fi reprezentat intuitiv ca un raport între doi termeni care, *în mod alternativ*, pot contracta aceeași relație (definită ca sub **0.1.2.** *a*). Un astfel de raport va fi numit *corelație*. Un exemplu de corelație îl constituie raportul dintre două consoane care pot preceda, în aceeași silabă, aceeași vocală; spunem că între [t] și [s] există în limba română o corelație, întrucît [t] și [s] pot preceda, în aceeași silabă, vocala [a], așa cum o arată existența monosilabelor [ta] și [sa], unde poziția imediat antevocalică poate fi ocupată sau de [t] sau de [s], dar nu de amîndouă consoanele în același timp.

Relațiile și corelațiile pot avea naturi diferite, și anume:

0.1.2.1. Termenul *a* presupune existența termenului *b* și viceversa. Raportul se stabilește între două constante, *a* și *b*, și se numește raport de *interdependență* ($a \longleftrightarrow b$).

Scanned with OKEN Scanner

Un exemplu de astfel de interdependenţă îl furnizează categoria *numărului* şi a *genului* în limba română (şi în alte limbi), întrucît prezenţa unei categorii implică prezenţa celeilalte şi reciproc.

0.1.2.2. Termenul *a* presupune existenţa termenului *b*, dar nu şi invers. Raportul se stabileşte între o constantă, *b*, şi o variabilă, *a*, şi se numeşte raport de *dependenţă* ($a \rightarrow b$).

Un exemplu de dependenţă îl furnizează raportul dintre categoria consoanelor şi categoria vocalelor în silabă: o silabă poate fi constituită dintr-o vocală care poate fi acompaniată sau neacompaniată de una sau de mai multe consoane. În schimb, într-o silabă, o consoană este în mod necesar acompaniată de o vocală. Spunem că între categoria consoanelor şi categoria vocalelor se stabileşte un raport de dependenţă şi că consoanele reprezintă categoria dependentă.

0.1.2.3. Termenul *a* nu presupune cu necesitate prezenţa termenului *b* şi nici termenul *b* nu presupune cu necesitate prezenţa termenului *a*. Raportul se stabileşte între două variabile, *a* şi *b*, şi se numeşte raport de *constelaţie* ($a \times b$).

Un exemplu de constelaţie îl furnizează raportul dintre două consoane care aparţin la aceeaşi silabă, de ex. [s] şi [p] în limba română la iniţială de cuvînt; deoarece există silabe de forma [spa, sa, pa] în cuvinte ca [spate, sak, park], se poate spune că prezenţa lui [s] nu implică cu necesitate prezenţa lui [p] şi nici prezenţa lui [p] nu implică cu necesitate prezenţa lui [s]*.

0.1.3. Semnul lingvistic. Limba se prezintă ca un flux sonor. Cu anumite porţiuni ale acestui flux sonor sînt asociate anumite semnificaţii. De exemplu, tranşei sonore [kasă] îi corespunde semnificaţia {casă}. Pentru ca o semnificaţie să poată fi considerată ca aparţinînd unei limbi anumite, ea trebuie să fie asociată cu o anumită secvenţă de sunete (tranşă sonoră) şi, reciproc, pentru ca o anumită tranşă sonoră să poată fi considerată ca aparţinînd unei limbi anumite, ea trebuie să fie asociată cu o anumită semnificaţie.

Cele două elemente, semnificaţia şi tranşa sonoră cu rol semnificativ, sînt, după cum se poate observa, două elemente *interdependente* în cadrul unei limbi. Acest raport de interdependenţă dintre semnificaţie şi un element semnificativ constituie ceea ce Saussure a numit un *semn lingvistic*. Elementul semnificativ (de obicei o secvenţă de sunete) se numeşte *semnificant* (fr. *signifiant*), elementul semnificat se numeşte *semnificat* (fr. *signifié*). Într-un cuvînt ca *masă*, secvenţa de sunete [m-a-s-ă] reprezintă semnifi-

* Pentru definiţiile de sub **0.1.2.–0.1.2.3.**, cf. Hjelmslev, 1953.

cantul, sensul {masă} reprezintă semnificatul. Ansamblul semnificanților dintr-o limbă constituie planul *expresiei*, ansamblul semnificaților dintr-o limbă constituie planul *conținutului*.

Între conținut și expresie există un raport de interdependență. Acest raport de interdependență dintre conținut și expresie poate fi numit, în acord cu terminologia lui L. Hjelmslev, 1953, p. 30, *funcție-semn*, întrucît el definește un semn lingvistic.

0.1.4. Comutarea. Relațiile și corelațiile descrise sub **0.1.2.** caracterizează atît planul conținutului, cît și planul expresiei. De exemplu, între unitatea de conținut {singular} și unitatea de conținut {nominativ} se stabilește o *relație* în ansamblul {masă + feminin + singular + nominativ} corespunzător lanțului [masă] din planul expresiei. Între unitățile de conținut {singular} și {plural} se stabilește o *corelație*, întrucît ambele unități pot intra alternativ în relație cu unitatea de conținut {nominativ}, așa cum o dovedește un ansamblu ca {masă + feminin + plural + nominativ}, corespunzător lanțului [mese] din planul expresiei.

Relațiile și corelațiile descrise aici sînt perfect analoge relațiilor și corelațiilor descrise sub **0.1.2.** a) și b).

Atunci cînd unei corelații din planul expresiei îi corespunde o corelație în planul conținutului, spunem că cele două unități corelative din planul expresiei sînt într-un raport de *comutare*. În limba română, desinențele [-ă, -e] sînt corelative, întrucît pot contracta alternativ o relație cu o anumită clasă de teme nominale [kas-, kapr-, ras- ...]. Corelației dintre [-ă] și [-e] din planul expresiei îi corespunde corelația dintre {singular} și {plural} din planul conținutului, întrucît cele două unități de conținut, {singular} și {plural}, contractează alternativ o relație cu aceeași categorie de unități de conținut, anume cu membrii categoriei {cazului}.

Exemplul de mai sus arată că raporturi de comutare pot fi înregistrate în mod egal în planul conținutului și în planul expresiei*.

0.1.5. Identitate și non-identitate structurală. Revenim la exemplele date sub **0.1.1.3.** Admițînd pentru cuvîntul *merg* rostirile [me_1rg, me_2rg, me_3rg, ..., me_nrg] corespunzătoare momentelor T_1, T_2, T_3, ..., T_n, admitem implicit că între sunetele [e_1, e_2, e_3, ..., e_n] există o *corelație*. Acestei corelații din planul expresiei nu-i corespunde o corelație în planul conținutului, întrucît, după cum am arătat, segmentele de expresie amintite sînt legate

* Pentru teoria comutării, cf. Hjelmslev, 1953.

totdeauna de aceeași semnificație. Spunem deci că între [e_1, e_2, e_3, ..., e_n] nu există un raport de comutare.

Considerăm rostirea [kasă] corespunzătoare momentului T_1 și [masă] corespunzătoare momentului T_2. Între [k] și [m] există o corelație, întrucît ambele sunete contractează alternativ aceeași relație, anume cu segmentul [-asă]. Corelației dintre [k] și [m] din planul expresiei îi corespunde corelația dintre {casă} și {masă} din planul conținutului. Această corelație dintre cele două elemente de conținut se stabilește prin relația pe care cei doi termeni o contractează în mod alternativ cu segmentul de expresie [-asă]. În acest caz, între [k] și [m] există un raport de comutare.

Dat fiind că diferența fonetică dintre [e_1, e_2, e_3, ..., e_n] nu este folosită niciodată în limba română pentru a distinge două cuvinte, spunem că sunetele [e_1, e_2, e_3, ..., e_n] sînt, din punct de vedere structural, identice. Dat fiind că diferența fonetică dintre [k] și [m] este folosită în limba română pentru a distinge două cuvinte, spunem că sunetele [k, m] sînt, din punct de vedere structural, diferite. Mai precis, putem spune că două sunete care se află într-un raport de comutare sînt totdeauna structural diferite; două sunete care nu se află niciodată în raport de comutare sînt, în limba respectivă, structural echivalente.

Trebuie făcută observația că un raport de comutare pune în evidență faptul că cei doi termeni ai corelației contractează funcții-semn diferite, în timp ce absența raportului de comutare pune în evidență faptul că cei doi termeni ai corelației contractează aceeași funcție-semn. Criteriul identificării nu este constituit, așadar, în cazul nostru, de natura fonetică a elementelor, ci de comportamentul lor în raport cu funcția-semn: sînt diferiți doi termeni care contractează funcții-semn diferite, sînt echivalenți doi termeni care contractează aceeași funcție-semn.

Se poate ușor demonstra că într-un mod analog se pune problema identității și a non-identității în planul conținutului. Nu vom aborda însă și acest aspect al chestiunii, întrucît explicăm numai acele elemente de teorie generală a limbii care au directă legătură cu descrierea planului expresiei.

0.1.6. Segmentarea. Dacă într-o porțiune mai mare de text întîlnim tranșele sonore [sak, zak, fak] asociate la conținuturile {sac, zac, fac}, putem trage următoarele concluzii:

a) că porțiunea [-ak], identică în cazul celor trei cuvinte, este în relație cu segmentele inițiale [s, z, f], care diferă între ele în cazul celor trei cuvinte;

b) că între [s, z, f] se stabilește o corelație;

Scanned with OKEN Scanner

totdeauna de aceeași semnificație. Spunem deci că între [e_1, e_2, e_3, ..., e_n] nu există un raport de comutare.

Considerăm rostirea [kasă] corespunzătoare momentului T_1 și [masă] corespunzătoare momentului T_2. Între [k] și [m] există o corelație, întrucît ambele sunete contractează alternativ aceeași relație, anume cu segmentul [-asă]. Corelației dintre [k] și [m] din planul expresiei îi corespunde corelația dintre {casă} și {masă} din planul conținutului. Această corelație dintre cele două elemente de conținut se stabilește prin relația pe care cei doi termeni o contractează în mod alternativ cu segmentul de expresie [-asă]. În acest caz, între [k] și [m] există un raport de comutare.

Dat fiind că diferența fonetică dintre [e_1, e_2, e_3, ..., e_n] nu este folosită niciodată în limba română pentru a distinge două cuvinte, spunem că sunetele [e_1, e_2, e_3, ..., e_n] sînt, din punct de vedere structural, identice. Dat fiind că diferența fonetică dintre [k] și [m] este folosită în limba română pentru a distinge două cuvinte, spunem că sunetele [k, m] sînt, din punct de vedere structural, diferite. Mai precis, putem spune că două sunete care se află într-un raport de comutare sînt totdeauna structural diferite; două sunete care nu se află niciodată în raport de comutare sînt, în limba respectivă, structural echivalente.

Trebuie făcută observația că un raport de comutare pune în evidență faptul că cei doi termeni ai corelației contractează funcții-semn diferite, în timp ce absența raportului de comutare pune în evidență faptul că cei doi termeni ai corelației contractează aceeași funcție-semn. Criteriul identificării nu este constituit, așadar, în cazul nostru, de natura fonetică a elementelor, ci de comportamentul lor în raport cu funcția-semn: sînt diferiți doi termeni care contractează funcții-semn diferite, sînt echivalenți doi termeni care contractează aceeași funcție-semn.

Se poate ușor demonstra că într-un mod analog se pune problema identității și a non-identității în planul conținutului. Nu vom aborda însă și acest aspect al chestiunii, întrucît explicăm numai acele elemente de teorie generală a limbii care au directă legătură cu descrierea planului expresiei.

0.1.6. Segmentarea. Dacă într-o porțiune mai mare de text întîlnim tranșele sonore [sak, zak, fak] asociate la conținuturile {sac, zac, fac}, putem trage următoarele concluzii:

a) că porțiunea [-ak], identică în cazul celor trei cuvinte, este în relație cu segmentele inițiale [s, z, f], care diferă între ele în cazul celor trei cuvinte;

b) că între [s, z, f] se stabilește o corelație;

Scanned with OKEN Scanner

c) că între [s, z, f] există un raport de comutare şi, în consecinţă, segmentele iniţiale ale celor trei cuvinte sînt structural diferite;

d) că segmentul [sak] se poate descompune în două elemente: segmentul [-ak], comun cuvintelor [sak, zak, fak], şi segmentul iniţial [s], care diferenţiază cuvîntul [sak] de celelalte două cuvinte.

0.1.6.1. Dacă alături de cuvintele amintite mai întîlnim şi cuvinte ca [sok, suk], asociate la conţinuturile {soc, suc}, putem stabili existenţa unui raport de comutare între segmentele [a, o, u], care sînt structural diferite, iar segmentul [sak] poate fi descompus din nou în două elemente: un element [s-k], comun cuvintelor [sak, sok, suk], şi elementul [a], care diferenţiază cuvîntul [sak] de celelalte două cuvinte.

Dacă alături de cuvintele discutate mai considerăm şi cuvinte ca [sap, sar], a căror ocurenţă este posibilă într-un text de limbă română, putem, de asemenea, să stabilim existenţa unui raport de comutare între segmentele finale [k, p, r], care sînt structural diferite, iar segmentul [sak] poate fi, în felul acesta, descompus din nou, într-o tranşă iniţială [sa-], comună celor trei cuvinte, şi elementul [k], care diferenţiază cuvîntul [sak] de celelalte două cuvinte.

Examinarea succesivă a acestor raporturi (relaţii, corelaţii, comutări) ne permite să divizăm segmentul [sak] în trei elemente [s, a, k], care în acelaşi timp constituie expresia cuvîntului *sac* şi o diferenţiază de expresia altor cuvinte.

Generalizînd, putem spune că o tranşă sonoră *ab* poate fi segmentată din punct de vedere structural în *a* şi *b* dacă cel puţin unul dintre cele două elemente (*a* sau *b*) intră în raport de comutare cu un alt element, *c*. Cu alte cuvinte, dacă în limba dată alături de expresia *ab* există cel puţin una dintre expresiile *ac* sau *cb*.

0.1.6.2. Prin operaţia de segmentare descrisă sub **0.1.6.1.** ajungem la stabilirea unui inventar de unităţi care se repartizează în două categorii, în funcţie de locul pe care membrii acestor categorii îl ocupă în structura silabei (pentru definiţia silabei, v. mai jos **0.1.8.2.**): o serie de unităţi au capacitatea de a forma singure o silabă, alte unităţi nu pot forma o silabă decît atunci cînd sînt însoţite de o unitate din prima categorie. Unităţile din prima categorie poartă numele de *vocale*, unităţile din cea de-a doua categorie poartă numele de *consoane*. După cum se vede, între cele două categorii se stabileşte un raport de *dependenţă*.

Scanned with OKEN Scanner

Trebuie subliniat faptul că raportul de dependență se stabilește *între categorii* și nu între un membru determinat al unei categorii și un membru determinat al celeilalte categorii. De exemplu, consoana [p] nu face necesară prezența unei *anumite* vocale pentru a forma o silabă, ci pur și simplu prezența unei vocale oarecare. Între un membru anumit al categoriei consoanelor și un membru anumit al categoriei vocalelor se stabilește deci un raport de *constelație*: în silaba [pa], de exemplu, consoana [p] nu cere cu necesitate prezența vocalei [a]; dovada o face existența unor silabe ca [pe, pi, po, pu...]; vocala [a] nu cere cu necesitate prezența consoanei [p]; dovada o face existența unor silabe ca [ba, da, la...].

Între membrii aceleiași categorii se stabilește, de asemenea, un raport de constelație, așa cum o dovedește existența unor silabe ca [sta, sa, ta] sau [kra, ka, ra] sau [aj, aw, oj, uj, ej, ew, ow]*.

Segmentele care se repartizează în cele două clase amintite, vocale și consoane, și care au fost obținute prin aplicarea aceluiași procedeu de segmentare nu pot fi divizate în unități mai mici care să poată fi definite cu ajutorul acelorași raporturi, pe baza locului pe care aceste unități îl ocupă în structura silabei.

0.1.6.3. *Trăsături distinctive.* Aplicînd procedeul de segmentare formulat sub **0.1.6.**, putem descompune tranșa sonoră [zak] în *sonoritate* + *localizare dentală* + [-ak] dacă considerăm perechea de cuvinte [zak, sak]. Dacă comparăm pe [sak] cu [tak], putem descompune segmentul inițial în *fricțiune* + *localizare dentală*, întrucît între *fricțiune* și *ocluziune dentală* există un raport de comutare, așa cum o arată existența celor două cuvinte menționate. Tranșa sonoră [sak] se poate diviza într-un segment inițial *fricțiune*, care o distinge de cuvîntul [tak], al cărui segment inițial este o *ocluziune*, și o tranșă *localizare dentală* + [ak], comună celor două cuvinte.

După cum se vede, consoana [t] a fost segmentată în *ocluziune* + *localizare dentală*. Pe baza unui procedeu analog se poate segmenta orice consoană și orice vocală. Rezultatul acestei segmentări îl constituie un inventar de elemente ca *sonoritate*, *localizare dentală*, *localizare labială*, *fricțiune*, *ocluziune*, *nazalitate*... Aceste elemente se grupează și ele în categorii, pe baza unor raporturi specifice. De exemplu, elementul *sonoritate* apare însoțit totdea-

---

* După cum se va vedea mai jos (**2.1.6.1.–2.1.6.1.2.**), semivocalele [w, j] din diftongii limbii române pot fi interpretate fonologic ca variante ale vocalelor corespunzătoare. Diftongii enumerați pot fi deci considerați ca ilustrînd un raport de constelație între două vocale.

Scanned with OKEN Scanner

una de un anumit *mod de articulaţie* şi de o anumită *localizare*, aşa cum o indică prezenţa consoanelor sonore oclusive [b, d, g] şi continue [v, z, ʒ]; în cele două serii, consoanele diferă prin localizare: *labial*, *dental*, *velar* şi *labial*, *dental*, *anteropalatal*. În schimb, un anumit *mod de articulaţie* şi o anumită *localizare* pot apărea şi fără elementul *sonoritate*, aşa cum o indică existenţa corespondentelor surde ale celor două serii [p, t, k] şi [f, s, ʃ]. Spunem deci că între categoria *sonorităţii* şi categoriile *mod de articulaţie* şi *localizare* există un raport de dependenţă, în care elementul dependent îl constituie *sonoritatea*. Categoriile *mod de articulaţie* şi *localizare* sînt interdependente, întrucît cele două categorii se presupun reciproc: nu există consoane constituite numai dintr-o anumită *localizare* sau numai dintr-un anumit *mod de articulaţie*.

Între membrii determinaţi ai unor clase diverse se stabilesc constelaţii; de exemplu, elementul *localizare dentală* poate fi însoţit fie de elementul *fricţiune*, fie de elementul *ocluziune*, fie de elementul *semiocluziune*, aşa cum o indică existenţa consoanelor [s, t, ţ]. Elementul *ocluziune* poate fi însoţit de una dintre localizările posibile, *labial*, *dental* etc., aşa cum o dovedeşte existenţa consoanelor [p, t, k].

Se observă că rezultatul segmentării consoanelor îl constituie o serie de unităţi care se definesc prin raporturile pe care le contractează în structura consoanelor.

Observaţii analoge se pot face şi cu privire la segmentarea vocalelor.

Unităţile de sub **0.1.6.2.** şi cele de sub **0.1.6.3.** aparţin la niveluri diferite: cele dintîi se definesc în raport cu locul pe care îl ocupă în structura silabei, cele din urmă se definesc prin locul pe care îl ocupă în structura unităţilor din prima categorie, adică în structura consoanelor.

Unităţile din cea de-a doua categorie le numim *trăsături distinctive**. Se observă că şi trăsăturile distinctive pot fi descrise structural, pe baza unui ansamblu de relaţii şi corelaţii specifice. Unităţile din prima categorie pot fi descrise pe baza relaţiilor contractate în structura silabei, iar trăsăturile distinctive — pe baza relaţiilor contractate în structura unităţilor din prima categorie.

Trăsăturile distinctive reprezintă termeni ireductibili, adică termeni care nu pot fi segmentaţi printr-o procedură analogă cu cea descrisă mai sus.

---

* Pentru tehnica analizei unui fonem în trăsături distinctive, cf. Jakobson, Fant, Halle, 1952.

Scanned with OKEN Scanner

0.1.7. Distribuția. Analiza unui text ne permite să stabilim un număr de serii caracterizate prin corelația dintre membrii lor constitutivi. Între unitățile corelative stabilite pe baza relației cu un element dat sau, în alți termeni, între unitățile corelative care apar într-o poziție oarecare, P_1, și unitățile corelative care apar în altă poziție, P_2, nu există raporturi de comutare, deoarece fiecare poziție determină — trebuie să admitem aceasta din principiu — o serie de particularități fonice ale segmentelor care pot apărea în poziția respectivă. De exemplu, dacă în P_1 apar segmentele x, y, z, contextul fonic simbolizat prin P_1 determină o anumită particularitate fonică a tuturor segmentelor fonice care apar în poziția dată; vom simboliza această particularitate prin indicele $[_1]$. Spunem deci că în P_1 apar segmentele x_1, y_1, z_1. În P_2 apar segmentele x_2, y_2, z_2, unde indicele $[_2]$ simbolizează o particularitate fonică anumită, determinată de poziția P_2 și comună tuturor membrilor corelației.

Între un membru oarecare al seriei x_1, y_1, z_1 și un membru oarecare al seriei x_2, y_2, z_2, nu există raporturi de comutare.

Este posibil, de asemenea, ca doi termeni corelativi să nu se găsească într-un raport de comutare.

Absența raportului de comutare dintre doi termeni ne permite să considerăm că termenii respectivi sînt echivalenți din punct de vedere structural. Stabilirea claselor de segmente fonice echivalente se face pe baza examinării *distribuției* termenilor.

0.1.7.1. *Distribuția contrastivă.* Două sau mai multe segmente care pot apărea în aceeași poziție, P_1, se găsesc în distribuție contrastivă. Se poate observa că o *corelație* poate fi descrisă ca fapt de distribuție contrastivă. Două segmente care se află în distribuție contrastivă pot să se afle, în același timp, și în raport de comutare sau pot să nu se afle într-un astfel de raport. De exemplu, în limba română, înaintea unei consoane velare [k, g] apare în mod normal un [ŋ]; există însă și pronunția [n]: [bankă] în loc de [baŋkă], cu pronunția normală. Spunem că [n] și [ŋ] se află în distribuție contrastivă, însă nu și în raport de comutare, deoarece nu există în limba română nici o pereche de cuvinte a căror expresie să se distingă numai prin faptul că unul dintre cuvinte conține un [n], iar celălalt un [ŋ]. Doi termeni în distribuție contrastivă care nu se află în raport de comutare sînt în raport de *variație liberă*.

Dacă doi termeni în distribuție contrastivă sînt în același timp și în raport de comutare, ei aparțin la clase diferite de sunete echivalente. De exemplu, segmentele [s, z] aparțin la clase diferite de sunete echivalente, deoarece cele două sunete sînt în distri-

Scanned with OKEN Scanner

buție contrastivă (apar înainte de [a] la inițială de silabă, după pauză) și sînt în raport de comutare (deoarece cuvintele [sak, zak] diferă între ele numai prin aceea că expresia primului cuvînt conține un [s] inițial, iar expresia celui de-al doilea conține un [z] inițial).

Sunetele [n, η] sînt, în limba română, echivalente (sau, în alți termeni, aparțin la aceeași clasă de sunete echivalente), deoarece se află în distribuție contrastivă, fără a fi în același timp și în raport de comutare. În limba română, [n, η] sînt în raport de variație liberă.

0.1.7.2. *Distribuția complementară.* Sînt în distribuție complementară doi termeni sau două serii de termeni care nu apar niciodată în distribuție contrastivă sau, cu alte cuvinte, doi termeni sau două serii de termeni care se exclud din toate pozițiile. Am arătat (**0.1.7.**) că trebuie admis din principiu că fiecare context, fiecare poziție determină prezența unei anumite particularități fonice, comune întregii serii de segmente fonice care apar în poziția respectivă. Este deci firesc ca două segmente fonice care apar în poziții diferite să aibă particularități fonice diferite, determinate de poziția în care apar cei doi termeni. Așadar, în poziția P_1, segmentul x are particularitatea fonică $[_1]$ determinată de poziția P_1; putem spune deci că în P_1 apare sunetul x_1. În P_2, x are particularitatea fonică $[_2]$, determinată de poziția P_2; putem spune deci că în P_2 apare sunetul x_2.

Sunetul x_1 nu poate apărea în P_2, deoarece am admis că în P_2 nu poate apărea decît un sunet x cu particularitatea $[_2]$, determinată de P_2, deci nu poate apărea decît un x_2. Reciproc, în P_1 nu poate apărea un x_2, deoarece în P_1 nu poate apărea decît un x_1. Așadar x_1, x_2 sînt în distribuție complementară.

Este evident că între doi termeni în distribuție complementară nu poate exista un raport de comutare. Dat fiind că absența unui raport de comutare indică echivalența structurală a termenilor distribuiți complementar, rezultă că două segmente fonice în distribuție complementară trebuie considerate ca făcînd parte din aceeași clasă de sunete echivalente. De exemplu, în limba română, vocalele anterioare [ȧ, ȯ, u̇] apar numai după sunetele palatale [č, ǧ, k', g', ę, j]. Din această poziție este exclusă ocurența vocalelor [a, o, u]. De asemenea, în toate pozițiile în care apar vocalele [a, o, u] este exclusă ocurența vocalelor anterioare [ȧ, ȯ, u̇]. Seriile [a, o, u] și [ȧ, ȯ, u̇] sînt în distribuție complementară. Între [a] și [ȧ], [o] și [ȯ], [u] și [u̇] nu există raporturi de comutare, ceea ce înseamnă că fiecare dintre aceste perechi reprezintă o clasă de sunete echivalente din punct de vedere structural.

0.1.7.3. *Distribuția defectivă.* Două sau mai multe segmente fonice pot să contrasteze în anumite poziții, iar în alte poziții unul sau unii dintre termeni să fie excluși: în poziția P_1 apar termenii x_1, y_1, z_1, iar în poziția P_2 apar numai x_2, y_2. De exemplu, în limba română, [r, s] contrastează înainte de vocală, după pauză, așa cum o arată existența segmentelor inițiale ale cuvintelor [rak, sak], [rupă, supă]; în schimb, înainte de o altă consoană, după pauză, ocurența lui [r] este exclusă, fiind admisă numai ocurența lui [s]: [sta, sport, strik].

În cazul în care doi sau mai mulți termeni nu contrastează în toate pozițiile, în sensul că există poziții din care este exclusă ocurența unor anumiți termeni, spunem că termenii în discuție se află în *distribuție defectivă*.

Trebuie observat că distribuția defectivă este o modalitate generală de distribuție a segmentelor fonice, întrucît, după cunoștințele noastre, nu există în nici o limbă nici un cuplu de sunete care să contrasteze în absolut toate pozițiile. Faptul se explică prin *redondanța* conținută în fiecare sistem lingvistic, redondanță care impune anumite restricții în modul de succesiune a sunetelor.

Această situație are o consecință importantă pentru stabilirea echivalenței sau non-echivalenței a două segmente fonice. Pentru a stabili dacă două segmente fonice, x, y, aparțin la clase diferite de sunete echivalente, nu este nevoie ca cele două sunete să comute în *toate* pozițiile posibile în sistemul lingvistic dat. Pentru a stabili dacă două segmente fonice aparțin la clase distincte de sunete echivalente este necesar și suficient ca cele două segmente să contrasteze și să comute în cîteva poziții sau, cel puțin, într-o singură poziție. Posibilitatea de a contrasta într-un număr mai mare de poziții măsoară „randamentul funcțional" al opoziției în discuție și reprezintă un fapt statistic și nu un fapt de sistem.

Așadar, pentru a stabili dacă două segmente fonice nu sînt echivalente, trebuie să arătăm că ele nu sînt în distribuție complementară, adică trebuie să arătăm că cele două segmente contrastează și comută, indiferent de faptul dacă cele două segmente contrastează în *toate* pozițiile (situație foarte rar întîlnită, dacă nu chiar inexistentă) sau dacă există un număr mai mic sau mai mare de poziții din care unul din termeni este exclus.

0.1.7.4. *Reducția variantelor.* Cu ajutorul tipurilor de distribuție enumerate și al raportului de comutare se poate ajunge la stabilirea unui număr de unități *invariante* în raport cu distribuția și cu actele individuale de comunicare.

Dacă două sunete x' și x'' sînt în distribuție contrastivă, dar sînt *totdeauna* în variație liberă (adică nu comută), atunci spunem

Scanned with OKEN Scanner

că x' şi x'' aparţin aceleiaşi clase de sunete echivalente. Cele două segmente, x' şi x'', reprezintă *varietăţi* individuale ale aceleiaşi unităţi. Numim aceste varietăţi „individuale", deoarece ele sînt în funcţie de momentul concret al comunicării şi variază în raport fie cu individul care vorbeşte, fie cu momentul în care acelaşi individ pronunţă sunetul respectiv. Sub **0.1.1.** am citat exemplul lui [e] din [merg], care poate fi pronunţat diferit de acelaşi vorbitor, în momente diferite, sau de diferiţi vorbitori; segmentele pe care le-am notat [e_1, e_2, ..., e_n] reprezintă varietăţi ale lui [e].

Spunem că două sau mai multe segmente fonice sînt varietăţi ale aceleiaşi unităţi dacă între aceste segmente care se află în distribuţie contrastivă nu există niciodată un raport de comutare. Dacă două sau mai multe segmente fonice se află în distribuţie contrastivă şi între ele există şi un raport de comutare, atunci aceste segmente reprezintă varietăţi ale unor unităţi diferite. Dacă considerăm cuvintele [dar, dor, dur], constatăm că [a, o, u] reprezintă varietăţi ale unor unităţi diferite, deoarece între cele trei segmente există un raport de comutare: corelaţia [a : o : u] este legată de corelaţia {dar: dor: dur} din planul conţinutului.

În schimb, [a_{1a}], rostit în cuvîntul [dar] în momentul T_{1a} şi care contrastează cu [o_1] din cuvîntul [dor] rostit în momentul T_{1b}, reprezintă o varietate a uneia şi aceleiaşi unităţi, alături de [a_{2a}, a_{3a}, ..., a_{na}] corespunzătoare rostirii posibile a aceluiaşi cuvînt în momentele T_{2a}, T_{3a}, ...,T_{na}. Vom numi *variantă* acest element [a_a], invariant în raport cu actele concrete de vorbire T_{1a}, T_{2a}, ..., T_{na}, şi *varietăţi* sunetele concrete [a_{1a}, a_{2a}, a_{3a}, ..., a_{na}].

Dacă variantele x_1, y_1, z_1 care apar în poziţia P_1 sînt în distribuţie complementară cu variantele x_2, y_2, z_2 care apar în poziţia P_2, atunci cele două serii, x_1, y_1, z_1 şi x_2, y_2, z_2, reprezintă variante determinate de poziţiile diferite ale aceleiaşi serii de invariante, x, y, z. Echivalarea lui x_1 cu x_2, a lui y_1 cu y_2 şi a lui z_1 cu z_2 se face, aşa cum spune Šaumjan, pe baza unei „legi de reducţie": «Если дано множество звуков Mi, взятое в качестве эталона, то для каждого звука a_i этого множества можно найти принадлежащий к множеству M_j звук a_j, отличие которого от звука a_i может быть сведено к действию позиционного оператора P_j». *

---

* Šaumjan, 1962, (a), p. 95. („Dacă se dă o mulţime M_i, luată ca etalon, atunci pentru fiecare sunet a_i al acestei mulţimi se poate găsi un sunet a_j, aparţinînd la mulţimea M_j, sunet a cărui deosebire faţă de sunetul a_i poate fi redusă la acţiunea operatorului poziţional P_j.")

Seria x_2, y_2, z_2 reprezintă o *transformare poziţională* (*ibid.*, p. 42) a seriei x_1, y_1, z_1 cu ajutorul unui operator P_2, care reprezintă poziţia P_2 şi care introduce o modificare uniformă pentru toată seria:

$$\left.\begin{matrix} x_1 \\ y_1 \\ z_1 \end{matrix}\right\} + P_2 \rightarrow \left\{\begin{matrix} x_2 \\ y_2 \\ z_2 \end{matrix}\right.$$

de unde se poate spune că

$$x_2 = x_1 + t_2$$

$$y_2 = y_1 + t_2$$

$$z_2 = z_1 + t_2$$

unde t_2 reprezintă modificarea introdusă de operatorul poziţional P_2.

De exemplu, în limba română, seria [ȧ, ȯ, u̇], care apare după palatale, reprezintă o transformare poziţională a seriei [a, o, u] cu ajutorul operatorului t_{pal}:

$$\left.\begin{matrix} \text{a} \\ \text{o} \\ \text{u} \end{matrix}\right\} + t_{pal} \rightarrow \left\{\begin{matrix} \dot{\text{a}} \\ \dot{\text{o}} \\ \dot{\text{u}} \end{matrix}\right.$$

de unde rezultă că

$$\dot{\text{a}} = \text{a} + [\cdot]$$

$$\dot{\text{o}} = \text{o} + [\cdot]$$

$$\dot{\text{u}} = \text{u} + [\cdot]$$

La sugestia colegului nostru Andrei Avram, considerăm necesară următoarea corectare a legii de reducţie formulată de S.K. Šaumjan.

În cazul mulţimii M_i luată ca „etalon", trebuie să facem abstracţie de modificările fonetice condiţionate de poziţia P_i în care apare această mulţime etalon. În alţi termeni, M_i trebuie definită ca M_i *minus* acţiunea operatorului poziţional P_i.

În cazul discutat din limba română, dacă luăm ca etalon mulţimea [a, o, u] a vocalelor care apar, să spunem, la iniţială, mulţimea [a, o, u] trebuie definită prin eliminarea modificărilor condiţionate de prezenţa operatorului poziţional $P_{\#}$ (poziţie iniţială).

În cele ce urmează, „legile de reducţie" formulate trebuie înţelese în acord cu această precizare.

Scanned with OKEN Scanner

Se poate spune că [á, ò, ù] și [a, o, u] sînt două serii de variante ale unei singure serii de unități invariante: /a, o, u/. Aceste unități invariante se numesc *foneme*.

Fonemele /a, o, u/ sînt unități invariante în raport cu diversele poziții. În același timp, fonemele sînt niște *constructe* (Šaumjan, 1962, p. 35), care nu pot fi definite cu ajutorul observației directe, ci cu ajutorul unor concepte ca cele de „comutare", „distribuție", „transformare", „echivalență". Varietățile și variantele nu fac altceva decît să „reprezinte" fonemul. Fonemul este legat de variante și de varietăți printr-un raport de „incorporare" (*ibid.*, p. 35), adică printr-un ansamblu de reguli de corespondență între construct și realitatea obiectivă (fonetică, în cazul nostru).

Varietatea este distinctă de *sunet* prin faptul că ea reprezintă o raportare a sunetului concret la fonem, adică la capacitatea de a intra într-un raport de comutare cu un alt sunet. Fonemul este distinct de *variantele* sale prin faptul că se definește printr-un raport determinat între variante, și anume, pe baza raportului de distribuție complementară și de transformare pozițională. Totalitatea variantelor și varietăților unui fonem constituie *alofonele* fonemului respectiv.

0.1.7.5. *Fonem sau grup de foneme?* După operația de reducție a variantelor, anumite secvențe sonore care apar în lanțul vorbirii pun problema interpretării lor ca secvență de două sau mai multe foneme sau ca reprezentant al unui singur fonem. De exemplu, dacă segmentul x poate fi interpretat ca alofon al fonemului X și dacă y poate fi interpretat ca alofon al lui Y, atunci, dacă secvența $\widehat{xy}$ prezintă anumite particularități de distribuție în raport cu elementele ei constitutive, x și y, ea poate fi interpretată ca monofonematică.

Particularitatea de distribuție despre care am vorbit și pe care $\widehat{xy}$ trebuie să o prezinte în raport cu x și y este următoarea: există cel puțin un context (poziție) în care ocurența lui x face cu necesitate predictabilă ocurența lui y, sau invers. Dacă secvența $\widehat{xy}$ satisface această condiție, ea poate primi o interpretare monofonematică. Se observă că interpretarea monofonematică este *facultativă*, întrucît secvența $\widehat{xy}$ poate fi tot atît de bine interpretată și ca succesiune a fonemelor X, Y.

0.1.7.5.1. Interpretarea monofonematică poate fi făcută în conformitate cu următoarele reguli (cf. și Vasiliu, 1964):

0.1.7.5.1.1. Dacă există o poziție în care este admisă secvența $\widehat{xy}$ și este exclusă ocurența segmentelor x sau y sau a ambelor

Scanned with OKEN Scanner

segmente (x şi y), atunci secvenţa poate primi un statut monofonematic $\widehat{XY}$.

De exemplu, în limba română, între o vocală V şi un [i] asilabic şi surd, este exclusă ocurenţa segmentelor [t, s] şi este admisă ocurenţa secvenţei [ts]. Pentru acest motiv, [ts] poate primi o interpretare monofonematică.

0.1.7.5.1.2. Dacă există o poziţie în care sînt admise secvenţele $\widehat{xq}$, $\widehat{yq}$, $\widehat{zq}$, fiind excluse segmentele x, y, z sau q sau şi x, y, z şi q, atunci secvenţele amintite pot primi o interpretare monofonematică: $\widehat{xq}$, $\widehat{yq}$, $\widehat{zq}$.

De exemplu, în limba engleză, după pauză şi înainte de o vocală, este admisă numai ocurenţa segmentelor [ph, th, kh] şi [h] şi este exclusă ocurenţa segmentelor [p, t, k]. Pentru acest motiv, segmentele [ph, th, kh] pot primi o interpretare monofonematică.

0.1.7.5.2. Examinarea raportului paradigmatic dintre secvenţa susceptibilă de a primi o interpretare monofonematică şi membrii ei constitutivi ne permite să stabilim dacă secvenţa monofonematică face parte din acelaşi fonem cu elementele sale constitutive sau face parte din alt fonem în raport cu aceste elemente.

0.1.7.5.2.1. Dacă o secvenţă monofonematică $\widehat{xy}$ se află în distribuţie contrastivă cu elementele ei constitutive X, Y, atunci $\widehat{xy}$ trebuie interpretat ca o variantă a unui fonem $\widehat{XY}$, diferit de fonemele X, Y. În mod analog, dacă secvenţele monofonematice $\widehat{xq}$, $\widehat{yq}$, $\widehat{zq}$ sînt în distribuţie contrastivă cu X, Y, Z, Q, atunci $\widehat{xq}$, $\widehat{yq}$, $\widehat{zq}$ reprezintă variante ale unor foneme $\widehat{XQ}$, $\widehat{YQ}$, $\widehat{ZQ}$ diferite de fonemele X, Y, Z, Q.

De exemplu, în limba română, secvenţa monofonematică [ts] contrastează cu [t, s], aşa cum o arată cuvintele din seria [tsară, sară, tare] *(ţară, sară, tare)*. De aceea, secvenţa monofonematică [ts], fonematic /ţ/, reprezintă un fonem distinct de /t/ şi /s/.

0.1.7.5.2.2. Dacă o secvenţă monofonematică $\widehat{xy}$ este în distribuţie complementară cu x sau cu y, atunci $\widehat{xy}$ şi x sau y aparţin aceluiaşi fonem. În mod analog, dacă secvenţele monofonematice $\widehat{xq}$, $\widehat{yq}$, $\widehat{zq}$ sînt în distribuţie complementară cu x, y, z, atunci $\widehat{xq}$, $\widehat{yq}$, $\widehat{zq}$ aparţin la acelaşi fonem cu x, y, z, respectiv. În cazul în care $\widehat{xq}$, $\widehat{yq}$, $\widehat{zq}$ sînt în distribuţie complementară cu q, secvenţele presupus monofonematice nu pot fi interpretate ca aparţinînd aceluiaşi fonem la care aparţine q, deoarece, în felul acesta, am admite distribuţia contrastivă între variante, ceea ce ar contrazice definiţia raportului dintre variante. Din

Scanned with OKEN Scanner

această cauză, însăşi interpretarea monofonematică a secvenţelor $\widehat{xq}$, $\widehat{yq}$, $\widehat{zq}$ devine în aceste condiţii imposibilă.

Pentru situaţia în care o serie de secvenţe monofonematice ($\widehat{xq}$, $\widehat{yq}$, $\widehat{zq}$) aparţin la acelaşi fonem cu segmentele simple (x, y, z) cu care se află în distribuţie complementară, se poate cita cazul, discutat deja, al oclusivelor aspirate din limba engleză: [ph, th, kh] sînt în distribuţie complementară cu [p, t, k] care nu apar niciodată între pauză (= [#]) şi vocală; de aceea, în limba engleză [ph, th, kh] aparţin la acelaşi fonem cu oclusivele neaspirate [p, t, k].

0.1.7.5.2.3. Dacă $\widehat{xy}$ este în distribuţie complementară şi cu x şi cu y, atunci xy trebuie interpretat ca manifestînd un sincretism între fonemele X şi Y; forma de manifestare a sincretismului este coalescenţa (Hjelmslev, 1953, p. 57). În mod analog, secvenţele $\widehat{xq}$, $\widehat{yq}$, $\widehat{zq}$ reprezintă sincretismul dintre X şi Q, Y şi Q, Z şi Q, respectiv, dacă secvenţele amintite sînt în distribuţie complementară şi cu x, y, z şi cu q*.

0.1.8. Sistemul fonologic. Înţelegem prin sistem ansamblul unităţilor rezultate dintr-o operaţie de reducţie a variantelor. Descrierea sistemului fonologic se face prin definirea elementelor sale (= unităţi rezultate din reducţia variantelor) în raport cu relaţiile specifice pe care ele le contractează. Relevant în definiţia elementelor unui sistem este deci *locul* pe care aceste elemente îl ocupă în ansamblul sistemului şi nu natura lor fonetică.

0.1.8.1. *Categorii.* Vom numi *categorie* totalitatea elementelor care contractează aceeaşi relaţie.

0.1.8.1.1. Să considerăm două tranşe sonore [des ˈfak] şi [ˈdes fak]. Se constată că cele două tranşe fonice sînt în parte identice şi în parte diferite.

Sînt identice din punctul de vedere al secvenţei de sunete şi sînt diferite din punctul de vedere al intensităţii cu care sînt pronunţate secvenţele identice de sunete. În primul caz, tranşa [des] este pronunţată neintens, iar tranşa [fak] este pronunţată intens; în al doilea caz, ambele tranşe, [des] şi [fak], sînt pronunţate intens. Între „intensitate" notată prin [ˈ] şi absenţa ei pe care o vom nota prin [$_{\circ}$] există o corelaţie, stabilită pe baza relaţiei cu aceeaşi tranşă sonoră, [des].

Între [ˈ] şi [$_{\circ}$] există un raport de comutare, deoarece corelaţia dintre [ˈ] şi [$_{\circ}$] este legată de corelaţia de conţinut dintre {desfac}

---

* Pentru problema „fonem sau grup de foneme", cf. Troubetzkoy, 1957, pp. 57–62; Martinet, 1939; Hjelmslev, 1936; Hockett, 1955, pp. 161–164; Petrovici, 1961 (b); Petrovici-Neiescu, 1959; Rosetti, 1961.

Scanned with OKEN Scanner

și {des fac}. Rezultă de aici că ['] și [ₒ] reprezintă variante ale unor unități distincte. Între elementele ['] sau [ₒ] și tranșe sonore de tipul [des], [fak] etc. nu există niciodată raporturi de comutare. Elementele din clasa ['], ₒ] și cele din clasa [des, fak] etc. nu pot fi considerate ca variante ale aceloraşi unități. Spunem că elementele ['], ₒ] și elementele [des, fak] etc. aparțin la *categorii* diferite.

0.1.8.1.2. Dacă considerăm, de asemenea, segmentele ['vine], intonat cu o ridicare a vocii care coincide cu ultima tranșă a segmentului și pe care o vom simboliza prin [↑], și ['vine], intonat fără o astfel de ridicare a tonului și simbolizată prin [↓], constatăm că există o corelație între [↑] și [↓] stabilită pe baza relației cu tranșa sonoră identică, ['vine]. Între [↑] și [↓] este un raport de comutare, deoarece corelației dintre [↑] și [↓] din planul expresiei îi corespunde corelația dintre {interogativ} și {non-interogativ} din planul conținutului.

În locul tranșei sonore ['vine] poate figura orice altă tranșă sonoră, de lungime variabilă [a'leargă↑, a'leargă↓; maj 'vine↑, maj 'vine↓; da↑, da↓; ...]. Între elementele din clasa [↑,↓] și elementele din clasa ['vine, a'leargă, da ...] nu există raporturi de comutare. Elementele din prima clasă și din cea de-a doua nu pot fi interpretate ca variante ale aceloraşi unități. Rezultă de aici că tranșele de tipul ['vine, a'leargă, da ...] și elementele de tipul [↑,↓] aparțin la categorii diferite.

Trebuie subliniat, de asemenea, faptul că între elementele clasei ['], ₒ] și elementele clasei [↑,↓] nu există raporturi de comutare, cele două clase de elemente constituind categorii diferite. Numim *accente* elementele din categoria ['],ₒ] și *intonații* elementele din categoria [↑,↓].

0.1.8.2. *Silaba.* Cea mai mică tranșă fonică susceptibilă de a fi caracterizată printr-un accent și numai unul o vom numi *silabă* (cf. Hjelmslev, 1938)*.

Între silabă, pe de o parte, și accent și intonație, pe de altă parte, există un raport de dependență: silaba poate fi accentuată sau intonată sau și intonată și accentuată; silaba reprezintă elementul constant, iar accentul și intonația — elementul variabil. Silaba reprezintă elementul independent, accentul și intonația — elementele dependente.

0.1.8.3. *Sintagma fonologică, raporturi homo- și heterosintagmatice.* Numim *sintagmă fonologică* o structură constituită printr-un

---

* Pentru diversele puncte de vedere din care poate fi definită silaba, cf. Rosetti, 1959 (c).

Scanned with OKEN Scanner

raport de dependenţă între o *silabă* şi un element dependent de ea, din categoria accentelor sau intonaţiilor.

0.1.8.3.1. Raportul care se stabileşte în interiorul aceleiaşi sintagme între membrii ei constitutivi îl numim raport *homosintagmatic*. Între accentul ['] şi silaba [des] se stabileşte un raport homosintagmatic.

0.1.8.3.2. Raportul care se stabileşte între elementele unor sintagme diferite îl numim raport *heterosintagmatic*.

Secvenţa fonică [desfak] este constituită din două silabe: [des] şi [fak].

Atunci cînd accentul [ˈ] stă pe silaba [fak], silaba [des] poate primi accentul [ˈ] : [ˈdesˈfak] sau accentul [ˌ] : [ˌdesˈfak]. În schimb, dacă silaba [des] are accentul [ˌ], atunci silaba [fak] are cu necesitate accentul [ˈ] : [ˌdesˈfak]. Între [ˌ] şi [ˈ] se stabileşte un raport de dependenţă, iar accentul [ˌ] depinde de accentul [ˈ].

Se observă însă că acest raport de determinare angajează membri ai unor sintagme (fonologice) diferite: accentul [ˌ] al sintagmei [ˌdes] determină accentul [ˈ] al sintagmei [ˈfak]. Dependenţa este deci *heterosintagmatică* (cf. Hjelmslev, 1938).

0.1.8.4. *Unităţi segmentale şi unităţi suprasegmentale*. Numim unităţi *suprasegmentale* unităţile care pot contracta un raport de dependenţă heterosintagmatică.

Numim unităţi *segmentale* unităţile care nu pot contracta niciodată raporturi de dependenţă heterosintagmatică.

0.1.8.4.1. În categoria unităţilor suprasegmentale intră accentele şi intonaţiile. Sub **0.1.8.3.2.** am arătat cum accentul [ˌ] poate contracta un raport de dependenţă heterosintagmatică.

Se poate arăta că şi intonaţia poate contracta o dependenţă heterosintagmatică. Astfel, între conturul terminal ascendent [↑], conturul terminal descendent [↓], pe de o parte, şi conturul terminal neutru [ı], pe de altă parte, se stabileşte un raport de dependenţă: conturul terminal [ı] este totdeauna urmat de o secvenţă intonată cu contur terminal [↑] sau [↓]; în schimb, contururile [↑] şi [↓] pot apărea neprecedate de o secvenţă intonată cu contur [ı]. (Pentru detalii, vezi mai jos, **1.2.3.** şi **1.2.8.**)

Dependenţa este, în mod evident, heterosintagmatică, ceea ce dovedeşte că intonaţia, în limba română, poate fi considerată ca element suprasegmental.

0.1.8.4.2. Unităţile suprasegmentale sînt *intensive* atunci cînd caracterizează o singură silabă şi *extensive* atunci cînd pot caracteriza un segment fonic cu o extensiune mai mare decît o singură silabă.

Scanned with OKEN Scanner

Accentul în limba română reprezintă o categorie suprasegmentală *intensivă*, iar intonația — o categorie suprasegmentală *extensivă*.

0.1.8.4.3. Elementele constitutive ale silabei sînt *vocalele* și *consoanele*.

Într-o silabă accentuată există totdeauna un segment fonic care nu poate lipsi. În locul segmentului [a] din silaba accentuată [par], poate figura oricare dintre segmentele [e, i, o, u, ă, î], așa cum o arată existența unor cuvinte ca [per], [pir], [por], [pur], [păr], [pîrg]. În schimb, în locul segmentului [a] nu poate apărea nici unul dintre segmentele [b, k, d, f, h, j, ʒ, p, r, s, ț, v, z], care pot apărea înainte de [-ar] : [bar, kar, dar, far, har, jar, ʒar, par, rar, sar, țar, var, zar]. Într-o silabă accentuată, între [p] și [r] trebuie să figureze totdeauna unul dintre segmentele [a, e, i, o, u, ă, î].

Pe de altă parte, dintr-o silabă accentuată poate lipsi oricare dintre segmentele din seria inițială [b, k, d, f, h, j, ʒ, p, r, s, ț, v, z], așa cum o arată existența unor silabe accentuate de tipul celor din cuvintele următoare [ˈak, ˈepokă, ˈindiče, ˈoperă, ˈunik, ˈăsta, în], sau poate lipsi oricare dintre segmentele finale din aceeași serie, așa cum o arată existența unor silabe accentuate de tipul celor din cuvintele următoare: [da, de, juˈbi, o, du, dă, uˈrî].

Rezultă de aici că o silabă poate fi constituită din segmente aparținînd la două categorii: a) o categorie conținînd elemente a căror prezență este obligatorie (seria : [a, e, i, o, u, ă, î])*; b) o categorie conținînd elemente a căror prezență este facultativă în constituția silabei.

Elementele din prima categorie poartă numele de *vocale*, elementele din cea de-a doua categorie poartă numele de *consoane*.

În silabă, vocalele și consoanele contractează, după cum rezultă din cele arătate, un raport de dependență, în care vocalele reprezintă totdeauna termenul independent, iar consoanele termenul dependent.

Vocalele și consoanele se deosebesc de intonație și accent prin faptul că nu contractează niciodată raporturi de dependență heterosintagmatică. De aceea, vocalele și consoanele fac parte dintr-o categorie diferită de elemente, și anume din categoria unităților segmentale, caracterizată prin absența raporturilor de dependență heterosintagmatică.

---

* Acad. Al. Rosetti, 1959 (c), p. 24, consideră că segmentele din această categorie sînt totdeauna „foneme cu aer".

Vocalele şi consoanele *constituie* segmentul fonic, în timp ce accentele şi intonaţia îl *caracterizează**.

0.1.8.5. *Sisteme parţiale.* Unităţile definite sub **0.1.8.4.**—**0.1.8.4.3.** constituie categorii care se definesc prin faptul că membrii constitutivi ai lor se comportă în mod identic în raport cu o relaţie dată.

Unităţile constitutive ale fiecărei categorii se definesc şi ele, fiecare în parte, printr-o serie de relaţii specifice. Determinarea locului pe care fiecare unitate îl ocupă în interiorul categoriei la care aparţine duce la stabilirea unui *sistem parţial* al categoriilor în discuţie. Vom vorbi deci de sistemul parţial al intonaţiei, al accentului, al vocalelor şi al consoanelor.

0.1.8.5.1. Definiţia contextuală a unităţilor. Unităţile aparţinînd aceleiaşi categorii se pot defini cu ajutorul faptelor de distribuţie defectivă: pentru fiecare unitate există cel puţin o singură poziţie în care să fie admisă ocurenţa acestei unităţi şi exclusă ocurenţa tuturor celorlalte sau, invers, să fie exclusă ocurenţa acestei unităţi şi admisă ocurenţa tuturor celorlalte. După cum au remarcat O'Connor şi Trim (1953), nu a putut fi găsit pînă în prezent nici un sistem lingvistic în care toate fonemele să poată apărea în indiferent ce poziţie.

Raportul care leagă un fonem de o anumită poziţie este un raport de dependenţă. De exemplu, în limba română, într-un grup iniţial de trei consoane, după pauză nu pot apărea decît fonemele /s, z/; din această poziţie este exclusă ocurenţa tuturor celorlalte foneme consonantice. Între poziţia /# — C C/ şi /s, z/ se stabileşte un raport de dependenţă în care /s, z/ reprezintă elementul dependent. Într-un grup iniţial de trei consoane, înainte de o consoană surdă urmată de /r/ poate apărea numai /s/ şi niciodată /z/. În felul acesta se poate stabili diferenţa dintre /s, z/ şi celelalte consoane, pe de o parte, dintre /s/ şi /z/, pe de altă parte.

Printr-o procedură analogă se poate stabili pentru fiecare unitate în parte seria de poziţii specifice care o disting de restul unităţilor.

0.1.8.5.2. Opoziţii fonologice. În cadrul unei categorii determinate, unităţile care se găsesc totdeauna, prin definiţie, în raport de comutare se disting între ele din punctul de vedere al substanţei care le constituie. În cazul în care unităţile sînt constituite din sunete, diferenţele sînt de natură fonetică, în cazul în care

* Pentru definiţia raporturilor homo- şi heterosintagmatice, cf. Hjelmslev, 1953, 1938; pentru raportul dintre silabă şi accent, cf. Hjelmslev, 1938; pentru definiţia consoanelor şi vocalelor, *idem*, 1936.

Scanned with OKEN Scanner

unităţile sînt constituite din culori, diferenţele sînt de natură cromatică, în cazul în care unităţile aparţin planului conţinutului, diferenţele sînt semantice ş.a.m.d.

În cazul unei categorii fonologice ca aceea a consoanelor /p, t, k, f, s, h/, de exemplu, se poate da o descriere detaliată a tuturor sunetelor sau nuanţelor de sunete care reprezintă fonemul /p/, sau fonemul /t/, sau fonemul /k/ ş.a.m.d. Se poate descrie, de asemenea, şi *diferenţa fonetică* dintre unităţile /p, t, k, f, s, h/. Se poate spune, de exemplu, că /p, t, k/ sînt consoane întrerupte şi că /f, s, h/ sînt consoane continue; că /p, f/ sînt labiale, /t, s/, dentale, iar /k, h/, postpalatale. E posibilă stabilirea unei corespondenţe între fiecare fonem în parte şi reprezentanţii lui fonetici. Se poate da o descriere fonetică a *diferenţei structurale* dintre foneme.

Conceptul de *opoziţie fonologică* din terminologia şcolii de la Praga nu este altceva decît stabilirea corespondenţei dintre o diferenţă structurală între două foneme şi o diferenţă între două sunete (sau clase de sunete).

0.1.8.5.3. S i n c r e t i s m. În cazul în care dintr-o anumită poziţie sînt excluşi numai termeni care prezintă o anumită particularitate fonetică şi este admisă ocurenţa totalităţii termenilor care nu posedă această particularitate fonetică, spunem că avem a face cu un fenomen de *sincretism*.

De exemplu, în limba rusă, înainte de pauză este exclusă ocurenţa totalităţii consoanelor sonore şi este admisă ocurenţa tuturor consoanelor non-sonore.

Sincretismul pune în evidenţă un raport particular care există între substanţa fonică a celor două (serii de) foneme care contractează sincretismul.

Dat fiind că o non-identitate structurală se poate stabili numai pe baza unui raport de comutare, rezultă că diferenţa dintre doi termeni x şi y (sau două serii de termeni) se poate face numai în poziţia P_1, unde cei doi termeni comută. În poziţia P_2, unde apare, să presupunem, numai x, putem spune că x îl reprezintă şi pe y şi pe x, adică în această poziţie apar numai *elementele comune*, din punctul de vedere al substanţei fonice, ale lui x şi y.

În acest caz, notînd prin $p(y)$ proprietatea fonică a termenului y care este absentă la termenul x, putem defini pe y ca $x+p(y)$. Cu alte cuvinte, dacă într-o limbă ipotetică în poziţia P_n este admisă ocurenţa lui /s/ şi este exclusă ocurenţa lui /t/, spunem că /t/ poate fi definit ca /s/ + articulare întreruptă, deoarece elementul care îl distinge pe /t/ de /s/ este prezenţa „întreruperii", absentă în cazul lui /s/. Fonemul /s/ reprezintă, în poziţia de neutralizare, elementul comun al lui /s/ şi /t/, de ex. „localizarea dentală".

Scanned with OKEN Scanner

Se poate observa că, pe baza unui sincretism, definiția fonetică dată termenilor care contractează sincretismul este în mod necesar univocă: în cazul ipotetic discutat mai sus, /s/ nu poate fi definit ca „localizare dentală + articulare continuă" iar /t/ ca „absență a articulării continue" sau pozitiv, numai ca „localizare dentală"; nu este posibilă, de asemenea, nici definirea lui /t/ ca „localizare dentală + articulare întreruptă" și a lui /s/ ca „localizare dentală + articulare continuă".

Aceste două definiții adevărate din punct de vedere fonetic sînt false din punct de vedere structural (fonologic), atunci cînd între (seriile de) termeni există un raport de sincretism.

0.1.8.5.3.1. Pe baza faptelor de sincretism se poate determina locul în sistem al fiecărui termen în parte. Acest lucru se realizează prin stabilirea de serii corelative în sistem și prin încadrarea termenilor în aceste serii corelative.

Numim *corelație în sistem* raportul dintre termenii care contractează un sincretism de tipul celui descris mai sus (cf. **0.1.8.5.3.**); termenii care contractează o corelație în sistem se numesc *termeni corelativi în sistem*. Cînd corelația se stabilește între *clase* de termeni, avem de-a face cu *serii* corelative. De exemplu, în limba rusă, pe baza sincretismului se poate stabili o corelație în sistem între consoanele surde și consoanele sonore. Surdele și sonorele constituie două serii corelative.

Folosim determinativul *în sistem* pentru a face distincția între o corelație obișnuită, adică un raport între termenii care contractează aceeași relație, și cazul particular în care termenii care contractează o corelație și un raport de comutare într-o poziție contractează și un sincretism în altă poziție.

Seria corelativă care apare în poziția de neutralizare reprezintă seria nemarcată, iar seria exclusă din această poziție reprezintă seria marcată. În limba rusă, surdele constituie seria nemarcată, iar sonorele constituie seria marcată. Seria marcată conține termeni care se disting de termenii seriei nemarcate printr-o singură trăsătură fonică; în cazul discutat, seria marcată se distinge prin trăsătura *sonoritate*.

0.1.8.5.3.2. Nu totdeauna un sincretism poate permite definirea univocă a două serii de termeni. Există două tipuri de sincretism care nu permit o astfel de definiție. În acest caz, sincretismul nu face decît să pună în evidență elementul comun, din punctul de vedere al substanței fonice, existent între două (serii de) foneme, fără a determina în mod structural elementul diferențiator.

Scanned with OKEN Scanner

Cele două tipuri de sincretism sînt următoarele:

a) Doi termeni sau două serii de termeni x, y comută în poziția P_1 și sînt totdeauna în variație liberă în poziția P_2. Este cazul surdelor /s, ʃ/ și al sonorelor /z, ʒ/ din limba română care apar înainte de consoană sonoră; în această poziție, cele două serii sînt totdeauna în variație liberă, așa cum o dovedesc variantele /sbor, zbor; smew, zmew/ etc. ale cuvintelor *zbor*, *zmeu* etc.

b) Doi termeni sau două serii de termeni x, y care în P_1 contractează un raport de comutare sînt *ambii* în distribuție complementară cu un al treilea termen, z. Este cazul fonemelor /o, a/ din limba rusă; /o, a/ sînt excluse din silaba preaccentuală, unde apare numai /ʌ/.

În cazurile a), b), în poziția de sincretism, apare un element care reprezintă în același timp ambele (serii de) foneme: în cazul b), termenul /ʌ/ reprezintă, din punctul de vedere al substanței fonice, elementul comun al vocalelor /a, o/, fără nici o referire la elementul care le distinge (gradul de deschidere, localizare etc.); în cazul a), diferența fonetică dintre (seriile de) termeni, deși apare (în poziția de sincretism apar ambii termeni), ea nu este fonologic pertinentă, astfel că cei doi termeni sînt fonologic echivalenți. Această echivalență structurală poate fi proiectată în substanța fonică, prin stabilirea elementelor fonice comune pe care le au termenii sincretismului și prin eliminarea elementelor diferențiale care, în poziția de sincretism, sînt nerelevante. În cazul limbii române, /s/ și /z/ reprezintă, în poziția de sincretism, elementul comun al celor doi termeni, adică numai articularea continuă și localizarea dentală; /ʃ/ și /ʒ/ reprezintă numai articularea continuă și localizarea palatală. Elementul diferențiator, „sonoritatea" sau „surditatea", este aici inexistent din punct de vedere structural.

În aceste condiții, elementul diferențiator al seriilor de foneme poate fi susceptibil de mai multe definiții fonetice: seria /s, ʃ/ poate fi definită, în raport cu seria /z, ʒ/, ca surdă sau ca non-sonoră; seria /z, ʒ/ poate fi definită, în raport cu seria /s,ʃ/, ca sonoră sau ca non-surdă. Sau, pentru limba rusă, /a/ poate fi definit, în raport cu /o/, ca deschis sau ca non-închis, iar /o/ poate fi definit, în raport cu /a/, ca închis sau ca non-deschis.

Cazurile de sincretism de tipul a) și b) stabilesc și ele corelații în sistem, însă, în aceste cazuri, raportul dintre cele două serii corelative rămîne nedeterminat.

0.1.8.5.4. A l t e r n a n ț e. Atunci cînd distribuția defectivă a fonemelor se definește în termeni gramaticali, în speță morfologici, spunem că termenii în distribuție defectivă constituie

o alternanță sau o serie de alternanțe. De exemplu, în limba română, înaintea desinenței /-i/ ocurența seriei /t, d, s, k, g/ este exclusă, fiind admisă numai ocurența seriei /ț, z, ʃ, č, ǧ/.

În cazul în care un fapt de alternanță stabilește serii de termeni fonetic omogeni, putem stabili corelații în sistem pe baza fenomenelor de alternanță. De exemplu, în limba română, seria centrală și seria anterioară a vocalelor pot fi stabilite pe baza unor fenomene de alternanță: într-o serie de cuvinte, seria /ă, î/ alternează cu /e, i/; prezența vocalelor /e, i/ este determinată de prezența, în silaba următoare, a vocalei prepalatale /e/ : /măr, vînd/ față de /mere, vinde/.

Dacă sensul alternanței poate fi determinat (cf. Golopenția, 1962, pp. 49—50), ca în exemplul de mai sus, se poate determina și raportul dintre seriile corelative, ca în cazul sincretismului. În exemplul discutat, seria /ă, î/ poate fi interpretată ca termen marcat al corelației, deoarece el este exclus din poziția de alternanță, iar seria /e, i/ poate fi interpretată ca termen nemarcat al corelației, deoarece seria este admisă în această poziție. Seria /ă, î/ este seria vocalelor cu localizare centrală, seria /e, i/ este seria non-centrală*.

0.1.8.5.5. Termenii care aparțin aceluiași sistem fonologic și nu participă nici la sincretisme (în sensul definit sub **0.1.8.5.3 — 5.3.2.**), nici la alternanțe care să angajeze termeni omogeni din punct de vedere fonetic (adică termeni caracterizați printr-o trăsătură fonică comună) se situează în afara corelațiilor, ca termeni în opoziție disjunctă (în terminologia pragheză) sau în constelație (în terminologia glosematică). Acești termeni se definesc structural numai prin lipsa lor de participare la sincretisme și la alternanțe și prin relațiile specifice pe care le contractează. Definiția fonetică a termenilor din această categorie nu este în nici un fel determinată de definiția lor structurală, în sensul că diferența dintre doi termeni distincți din punct de vedere structural (fonologic) poate fi făcută prin indiferent care trăsătură fonică ce nu este comună ambilor termeni. Să presupunem că, într-un sistem lingvistic ipotetic, consoanele /l, p, b/ se caracterizează prin faptul că nu participă la nici un sincretism și la nici o alternanță între (serii de) termeni fonetic omogeni; /b/ apare în poziția P_1, de unde este exclusă ocurența fonemelor /l, p/, /p/ apare în P_2, de unde este exclusă ocurența lui /l/. Nu există o poziție care să admită

* Pentru teoria neutralizării, cf. Hjelmslev, 1939; Troubetzkoy, 1949; Trnka, 1958; Vasiliu, 1958 (b); Avram, 1961 (a). Pentru teoria opozițiilor fonologice, cf. Hjelmslev, 1939; Martinet, 1955, (b), pp. 69—73; Cautineau, 1955; Troubetzkoy, 1957, pp. 68—93.

Scanned with OKEN Scanner

prezența lui /l/ și să excludă ocurența seriei /p, b/ sau, invers, prezența seriei /p, b/ și non-ocurența lui /l/. În această situație, /l/ poate fi definit ca lichidă în raport cu /p, b/ — non-lichide; /p, b/ ca întrerupte în raport cu /l/ ca non-întrerupt; /p/ ca surd și /b/ ca non-surd sau /b/ ca sonor și /p/ ca non-sonor; /p, b/ ca labiale, /l/ ca non-labial sau /l/ ca dental și /p, b/ ca non-dentale etc.

Descrierea unui subsistem fonologic poate să coincidă într-o măsură mai mare sau mai mică cu descrierea substanței lui fonice.

Coincidența perfectă între un subsistem fonologic și substanța fonică se realizează atunci cînd toate fonemele pot primi o descriere fonetică univoc determinată prin subsistemul fonologic, adică atunci cînd toate clasificările fonologice se fac pe baza faptelor de sincretism (sau alternanță). Coincidența parțială dintre sistemul fonologic și substanța fonică se realizează atunci cînd din anumite poziții sînt excluși termeni care posedă o anumită caracteristică fonică care îi opune tuturor fonemelor a căror ocurență este admisă în poziția respectivă; aceasta fără ca termenii excluși din poziția respectivă să reprezinte *totalitatea* termenilor care posedă caracteristica fonică în discuție și fără ca termenii admiși să reprezinte *totalitatea* termenilor care nu posedă această caracteristică. Acest „pseudosincretism" permite stabilirea unui număr de trăsături distinctive, dar nu permite stabilirea unei situații clare a *tuturor* fonemelor în raport cu aceste trăsături. Aceste fapte de „pseudosincretism" au fost folosite de noi [cf. Vasiliu, 1961 (b)] pentru descrierea sistemului vocalic al limbii române și de Liliana Ionescu, 1962, pentru descrierea sistemului consonantic al limbii române. În lucrarea de față, unde am pornit de la o definiție mai strînsă a sincretismului, am folosit faptele de „pseudosincretism" numai pentru definirea distribuțională a fonemelor și pentru stabilirea unui număr de trăsături distinctive.

Non-coincidența totală dintre subsistemul fonologic și substanța fonică se realizează atunci cînd nici un fonem nu poate primi o descriere fonetică univoc determinată prin subsistemul fonologic.

0.1.9. Structura. Înțelegem prin descrierea structurii fonologice o operație de sinteză prin care se determină posibilitățile combinatorii și tipurile de combinații posibile în limba dată, pe baza cunoașterii unităților sistemului.

Structura fonologică de bază este silaba. Determinînd posibilitățile combinatorii ale fonemelor în cadrul silabei și modalitățile de combinare a silabelor, se poate ajunge la un *model* al secvențelor posibile de foneme în limba descrisă*.

* Pentru noțiunea de „model", cf. Revzin, 1962, pp. 8, 9—11.

Scanned with OKEN Scanner

Silaba are trei elemente constitutive: un segment vocalic, SV, şi două segmente consonantice: un segment iniţial, SI, şi un segment final, SF.

Conform definiţiilor date categoriilor de consoană (C) şi vocală (V), o silabă poate avea ca singur element constitutiv un SV; prezenţa unui SI sau a unui SF, sau şi a unui SI şi a unui SF este facultativă (cf. mai sus **0.1.8.4.3.**).

La rîndul lor, fiecare dintre cei trei constituenţi ai silabei poate fi constituit din unul sau mai multe elemente constitutive. Structura fiecărui SV, SI, SF se descrie indicînd *numărul maxim* de elemente constitutive şi *ordinea* în care aceste elemente constitutive pot apărea.

0.1.9.1. Un SV poate fi constituit dintr-o singură vocală, V, din două vocale, VV, sau din trei vocale, VVV.

Structura posibilă a unui SV poate fi determinată prin stabilirea *claselor de distribuţie* a vocalelor.

Există vocale care nu se pot combina niciodată între ele pentru a constitui un nucleu complex; în schimb, orice altă vocală a sistemului se poate combina cu una dintre vocalele aparţinînd primei clase. Este cazul vocalelor /a, ă, î/ din limba română, care niciodată nu se pot combina între ele în cadrul unui SV complex; în schimb, fiecare dintre aceste vocale se poate combina cu o altă vocală care nu aparţine acestei clase: /e, i, o, u/, aşa cum o dovedeşte existenţa unor SV de tipul: [ja, e̯a, o̯a, aj, aw, ăj, ăw, îj, îw].

Unele vocale pot apărea numai în funcţie silabică (de exemplu, /a, ă, î/ în limba română), altele pot apărea şi în funcţie silabică şi în funcţie non-silabică, în calitate de constituenţi nesilabici ai unui SV.

Vocalele care pot apărea în funcţie non-silabică se împart în trei clase posibile de distribuţie: a) care *precedă* vocala silabică şi nu o pot niciodată urma, b) care *urmează* vocala silabică şi nu o pot niciodată preceda, c) care pot preceda *sau* urma vocala silabică.

Se pot stabili condiţiile de distribuţie în care anumite vocale nu apar *decît* în funcţie non-silabică; de exemplu, în limba română, vocala /e/ nu apare în funcţie non-silabică decît cînd este constituent al unui SV în care cealaltă vocală este /a, o/. În toate celelalte combinaţii de vocale, /e/ este totdeauna în funcţie silabică.

0.1.9.2. Structura segmentelor SI şi SF se descrie prin stabilirea numărului maxim de constituenţi şi prin clasele de distribuţie ale consoanelor în raport cu SV.

0.1.9.2.1. În cazul în care un sistem fonologic admite SI constituiți din mai mult decît o singură consoană, clasele de distribuție a consoanelor se pot defini prin poziția pe care consoanele aparținînd aceleiași clase o ocupă în grupul de consoane, în raport cu SV.

a) O primă clasă de distribuție poate fi definită în felul următor: o consoană *y* aparține clasei de distribuție I_1 atunci și numai atunci cînd, într-un grup de două consoane, *y* apare în ordinea *xy*V și niciodată în ordinea *yx*V. O consoană care aparține clasei I_1 este o consoană i_1.

b) O a doua clasă de distribuție, I_2, poate fi definită astfel: o consoană *x* aparține clasei I_2 atunci și numai atunci cînd, în combinație cu o consoană i_1, apare totdeauna în ordinea xi_1V și niciodată în ordinea i_1xV. O consoană care aparține clasei I_2 este o consoană i_2.

c) O a treia clasă de distribuție, I_3, poate fi definită astfel: o consoană *z* aparține clasei I_3 atunci și numai atunci cînd, în combinație cu o consoană i_2 și cu o consoană i_1, apare totdeauna în ordinea zi_2i_1V și niciodată în ordinea i_2zi_1V. O consoană care aparține clasei I_3 este o consoană i_3.

Definiții de acest fel se pot da și pentru consoanele care apar în grupuri teoretic posibile de 4, 5, 6... consoane.

Definițiile date în acest paragraf sînt însă suficiente, deoarece, în limba română, extensiunea maximă a unui SI este de trei consoane.

Numim *postinițiale* consoanele din clasa I_1, *inițiale* — consoanele din clasa I_2 și *preinițiale* — consoanele din clasa I_3*.

Din definițiile date, se observă că definiția clasei I_2 implică definiția clasei I_1, iar definiția clasei I_3 implică definițiile celorlalte două clase, ceea ce se poate scrie, folosind semnul $\Rightarrow$ al implicației logice:

$$I_3 \Rightarrow (I_2 \Rightarrow I_1)$$

Numim clasă *direct implicantă* clasa care reprezintă primul termen al unei implicații, iar clasă *direct implicată* clasa care reprezintă cel de-al doilea termen al unei implicații.

Spunem că o consoană *x* apare în *funcție secundară*, atunci cînd nu apare pe locul determinat prin clasa de distribuție la care aparține, ci pe locul unei consoane aparținînd clasei direct implicate sau implicante. De exemplu, în limba română /s/ aparține clasei I_3; atunci cînd apare în locul unei consoane din clasa I_2

* Pentru termenii folosiți și, în parte, pentru modul de clasificare, cf. O'Connor, Trim, 1953.

Scanned with OKEN Scanner

(direct implicată), spunem că apare în funcție secundară de consoană i_2, ca în grupul /sl/.

Atunci cînd o consoană nu apare în poziția determinată prin clasa de distribuție la care aparține și ocupă locul unei consoane care aparține altei clase decît cea direct implicată sau direct implicantă, spunem că consoana respectivă apare în *funcție terțiară*. De exemplu, în limba română, în grupul /ps/, consoana /s/ apare în funcție terțiară de consoană i_1.

0.1.9.2.2. Structura segmentelor finale (SF) poate fi descrisă într-un mod perfect analog.

Pornind de la extensiunea maximă de trei consoane a acestor două segmente, clasele de distribuție se definesc în felul următor:

a) O consoană x care, în grupurile de două consoane, apare totdeauna în ordinea Vxy și niciodată în ordinea Vyx, aparține clasei F_1. O consoană care aparține clasei F_1 este o consoană f_1.

b) O consoană y care, în combinație cu o consoană f_1, apare totdeauna în ordinea Vf_1y și niciodată în ordinea Vyf_1, aparține clasei F_2. O consoană aparținînd clasei F_2 este o consoană f_2.

c) O consoană z care, în combinație cu o consoană f_1 și cu o consoană f_2, apare totdeauna în ordinea Vf_1f_2z și niciodată în ordinea Vf_1zf_2, aparține clasei F_3. O consoană care aparține clasei F_3 este o consoană f_3.

Consoanele din clasa F_1 sînt *consoane prefinale*, consoanele din clasa F_2 sînt *consoane finale*, consoanele din clasa F_3 sînt *consoane postfinale* (cf. O'Connor, Trim, 1953).

Și în interiorul segmentelor finale, consoanele pot apărea în funcții secundare sau terțiare, funcțiile respective fiind definite în mod analog cu cele din interiorul segmentelor inițiale.

Segmentele finale pot fi descrise și cu ajutorul unor reguli de transformare, ca transformări ale segmentelor inițiale, metodă descrisă de S.K. Šaumjan (1962 (a) p. 172).

0.1.9.3. Prezența unei secvențe de silabe este semnalată de prezența unei secvențe de vocale în funcție silabică: numărul silabelor ne este indicat de numărul vocalelor silabice.

Două vocale silabice pot fi în succesiune imediată ca în rom. /aer/ sau pot fi separate printr-un segment intervocalic (SInt), de o extensiune mai mare sau mai mică, ca în cuvintele românești /apă, armă, aspru, vîrstnik, optsprezeče/.

Un SInt are o structură complexă, atunci cînd poate fi echivalat cu un SF + SI, adică atunci cînd partea inițială a segmentului intervocalic poate fi identificată cu un SF și partea finală a segmentului intervocalic, cu un SI. De exemplu, în cuvîntul /optsprezeče/, partea inițială a segmentului /ptspr/ poate fi iden-

tificată cu un SF, care apare la finala unor cuvinte ca /a'ʃtept, fapt, a'brupt/ etc., iar partea finală poate fi identificată cu un SI, care apare la inițiala unor cuvinte ca /spre, 'sprizin/ etc.

În cazul în care o astfel de identificare este posibilă, spunem că în interiorul segmentului intervocalic se află *tăietura silabică*, adică trecerea de la o silabă la alta; în segmentul /ptspr/, tăietura silabică se situează după /t/ : /pt-spr/.

Există situații în care structura fonematică a unui SInt nu determină în mod univoc locul tăieturii silabice; este cazul unor SInt care pot fi echivalate, în mod alternativ, cu mai multe tipuri de succesiuni SF + SI. De exemplu, în limba română, grupul /str/ poate fi descris în trei feluri:

a) SF = /s/, SI = /tr/, deoarece există cuvinte terminate în /s/ : /as, pas, ras/ etc. și cuvinte care încep cu /tr/ : /trag, trek, trăi/ etc.;

b) SF = /st/, SI = /r/, deoarece există cuvinte terminate în /st/: /kast, vast, post, must/ etc. și cuvinte care încep cu /r/: /rak, rog, rup/ etc.

c) SF = ø, SI = /str/, deoarece există cuvinte terminate în vocală /kîn'ta, de, to'či, dă/ etc. și cuvinte care încep cu /str/: /strig, strop, strung/ etc.

Notînd cu /-/ tăietura silabică, segmentul /str/ poate avea, în conformitate cu a), b), c), următoarele structuri silabice posibile:

a) /s-tr/

b) /st-r/

c) /-str/.

Faptul că locul tăieturii silabice nu poate fi totdeauna univoc determinat prin structura fonematică a segmentului ne arată că, în sistemul fonologic respectiv, tăietura silabică este fonologic relevantă.

În cazul în care un SInt nu poate fi interpretat ca o succesiune SF + SI, SInt formează un *interludiu*, adică un SInt care, fonologic, aparține simultan ambelor silabe (cf. Hockett, 1955, p. 52). De exemplu, grupul /rstn/ din cuvîntul /'vîrstnik/ constituie un astfel de interludiu întrucît, făcînd SF = /r/, constatăm că /stn/ nu există în limba română ca SI, făcînd SF = /rs/, constatăm că /tn/ nu există ca SI; posibilitatea SF = /rst/ este exclusă, deoarece /rst/ nu există ca SF în limba română. De asemenea, nici SF = /rstn/ sau SI = /rstn/ nu sînt posibile, deoarece /rstn/ nu există nici ca segment final, nici ca segment inițial.

Scanned with OKEN Scanner

0.2. METODA

În descrierea sistemului fonologic al limbii române, am pornit de la principiile teoretice formulate sub **0.1.** — **0.1.9.3.** Este de la sine înțeles că cele expuse în capitolul precedent nu reprezintă încercarea de construire a unei teorii fonologice, ci numai expunerea cîtorva principii directoare și a unor definiții de bază. Pentru detalii de ordin teoretic, cititorul se poate adresa lucrărilor la care ne-am referit fie în trimiterile din text, fie în *Bibliografie*.

Întrucît, în lucrarea de față, autorul nu și-a propus să dezvolte o teorie a sistemelor fonologice, atît în introducerea teoretică, cît și în tratarea propriu-zisă a materiei nu se face o comparare a punctelor de vedere teoretice expuse în prezenta lucrare cu punctele de vedere teoretice ale altor cercetători. Atunci cînd am crezut că este util, am menționat în trimiteri bibliografice existența unor puncte de vedere diferite de cele exprimate de noi.

0.2.1. Cu excepția paragrafului privitor la teoria trăsăturilor distinctive (**0.1.6.3.**), a paragrafelor care tratează problema „fonem sau grup de foneme" (**0.1.7.5.** — **0.1.7.5.2.3.**), a paragrafelor privitoare la sincretism (**0.1.8.5.3.** — **0.1.8.5.3.2.**) și a capitolului consacrat *structurii* (**0.1.9.** — **0.1.9.3.**), considerăm că lucrarea nu aduce inovații notabile din punct de vedere teoretic.

Descrierea materialului de limbă română se deosebește de descrierile existente pînă acum prin interpretarea fonologică diferită pe care autorul o dă faptelor. În această privință, lucrarea de față integrează, cu modificări mai mari sau mai mici, într-un tot unitar, descrieri parțiale cuprinse în studii și articole ale autorului, publicate anterior.

În plus, lucrarea ia în considerație un material mai bogat, în comparație cu lucrările existente deja (cum ar fi, de exemplu, materialul prezentat în capitolul consacrat distribuției variantelor fonemelor vocalice și consonantice) și abordează aspecte mai puțin cercetate ale sistemului fonologic al limbii române: accentul, intonația, structura grupurilor consonantice intervocalice.

0.2.2. Lucrarea de față nu se bazează pe cercetări proprii de fonetică experimentală. Autorul a folosit cercetările deja existente. În măsura în care substanța fonică a limbii române a fost puțin cercetată (cu excepția unor lucrări fundamentale ca cele datorate lui Alf Lombard, academicianului Emil Petrovici, academicianului Al. Rosetti, lui Andrei Avram, dar care au totuși un domeniu limitat), lucrarea de față reflectă această insuficiență. Credem însă că această insuficiență nu afectează, în ultimă analiză, însăși

Scanned with OKEN Scanner

descrierea fonologică în ansamblu, ci numai un aspect al ei: regulile de corespondență între invariantele fonologice și variantele și varietățile fonetice. Datorită acestei insuficiențe este posibil ca unele variante fonice care reprezintă anumite invariante fonologice să nu fie descrise foarte riguros din punct de vedere *fonetic*. Este posibil, de asemenea, ca unele variante sau varietăți să nu fi fost înregistrate, adică este posibil ca două sunete avînd particularități fonetice distincte și reprezentînd același fonem (deci două variante sau varietăți ale aceluiași fonem) să nu fi fost prezentate ca distincte. Lipsa aceasta, a cercetărilor fonetice, s-a făcut simțită în special în capitolul consacrat constituenților suprasegmentali ai expresiei (intonație și accent), unde studiile de fonetică experimentală lipsesc aproape cu desăvîrșire.

0.2.3. În prezentarea materiei nu ne-am mărginit numai la expunerea rezultatelor, ci am căutat să justificăm teoretic toate interpretările fonologice date. Cu alte cuvinte, nu ne-am mărginit, de exemplu, să spunem că, în limba română, există șapte vocale /a, e, i, ă, î, o, u/ și să enumerăm diversele variante ale vocalelor respective, ci am căutat să arătăm care este *procedura de analiză* care ne permite să spunem că limba română posedă acest sistem vocalic și nu altul, după cum am căutat să justificăm, de exemplu, de ce sunetele [ạ, ᵊa, ȧ, å, ä̊] reprezintă același fonem /a/ și nu aparțin, eventual, la foneme diferite.

Descrierea se efectuează în următoarele etape:

a) înregistrarea unităților comutabile; b) descrierea fonetică a elementelor degajate prin comutare; c) înregistrarea diverselor poziții în care poate fi identificată ocurența elementelor degajate prin comutări; d) descrierea fonetică a elementelor care apar în diverse poziții și e) reducția variantelor, adică gruparea în interiorul aceluiași fonem a sunetelor aflate în variație liberă, a variantelor în distribuție complementară și a căror „înrudire fonetică" poate fi demonstrată prin „reguli de transformare pozițională".

Operației de inventariere a unităților îi urmează descrierea raporturilor existente între aceste unități, pe baza faptelor de distribuție defectivă, sincretism și alternanță.

Descrierea structurii constă în definirea claselor de distribuție și în încadrarea unităților inventariate și descrise în sistem în aceste clase de distribuție.

0.2.4. Una dintre condițiile cele mai importante pe care trebuie să le satisfacă orice descriere fonologică (ca și orice descriere structurală de altfel) este aceea de a nu lua în considerație decît fapte aparținînd unuia și aceluiași sistem lingvistic.

Scanned with OKEN Scanner

După cum am arătat deja, lucrarea de față reprezintă descrierea fonologică a limbii române standard. Autorul a fost în același timp și principalul informator, astfel încît observația directă s-a făcut asupra felului în care limba română standard se concretizează în vorbirea autorului. Lucrarea înregistrează însă și diferențele existente între pronunția autorului și alte pronunțări, precum și diferențele existente între felul de a pronunța al autorului în diverse ocazii. În felul acesta s-au putut consemna diferențele existente între uzajele diferite ale aceluiași sistem lingvistic.

În afara observației directe a pronunțării au fost folosite și o serie de auxiliare ca *Dicționarul limbii române literare* și *Dicționarul invers* al limbii române. Aceste lucrări au fost folosite pentru a „actualiza" anumite cuvinte și forme în conștiința lingvistică a informatorului principal care, ca orice vorbitor, nu dispune în fiecare moment de *toate* cuvintele și formele gramaticale pe care le cunoaște. În acest sens am spus că lucrările amintite au constituit numai un auxiliar și nu au constituit însuși materialul asupra căruia s-a dirijat cercetarea.

Pentru a ne menține exclusiv la descrierea unor fapte care aparțin aceluiași sistem lingvistic, materialul oferit de dicționare a fost selectat; nu au fost considerate decît cuvintele și formele pe care informatorul principal le cunoștea. În acest sens, un cuvînt considerat în dicționar ca învechit a fost luat totuși în considerație, dacă cuvîntul era recunoscut de autor fără a face apel la „traducerea" existentă în dicționar. Nu au fost considerate, de asemenea, cuvintele aparținînd diverselor „terminologii", chiar dacă informatorul le cunoștea sensul, atunci cînd această cunoaștere se baza pe un contact special pe care informatorul l-a avut cu o anumită disciplină științifică. S-a căutat să se ia în considerație numai cuvintele-termen care au depășit cadrul strict al unei anumite terminologii și sînt cunoscute de orice vorbitor instruit al limbii române literare. Desigur că selectarea materialului nu este lipsită de aprecieri subiective. Am avut însă de ales între două alternative: a) să considerăm *toate* cuvintele oferite de dicționar, ceea ce ar fi dus la o lipsă de omogenitate a materialului, sau b) să facem o selecție în care am știut de la început că este implicat inevitabil un anumit grad de subiectivism.

Am ales cea de-a doua alternativă, ținînd seamă de faptul că, folosind chiar un informator altul decît autorul, am fi introdus aprecierile subiective ale acestui informator, întrucît între a cunoaște un cuvînt și a nu cunoaște un cuvînt există o infinitate de nuanțe intermediare. În felul acesta, chiar atunci cînd un anumit informator pretinde că recunoaște un cuvînt, nu putem ști

Scanned with OKEN Scanner

niciodată *cum* cunoaşte cuvîntul respectiv: dacă îi cunoaşte exact sensul, dacă *foloseşte* cuvîntul, *de unde* cunoaşte cuvîntul şi *în ce împrejurări* l-a cunoscut şi îl foloseşte etc. Din acest punct de vedere, credem că aprecierea subiectivă a autorului poate fi corectată de experienţa sa de lingvist, lucru care nu este posibil în cazul unui informator nelingvist.

0.2.5. În lucrarea de faţă nu este inclus aspectul *statistic* al sistemului şi al structurii fonologice. De asemenea, trebuie arătat că criteriul statistic nu a fost folosit în analiză. Cu alte cuvinte, pentru a stabili, de exemplu, dacă două sunete reprezintă acelaşi fonem sau reprezintă foneme diferite nu s-a avut în vedere ceea ce şcoala de la Praga a numit „randamentul funcţional" al opoziţiilor; dacă două sunete x şi y contractează cel puţin o singură dată un raport de comutare, acest lucru a fost suficient pentru a considera că cele două sunete reprezintă foneme diferite, chiar dacă acest raport nu poate fi ilustrat decît printr-o singură pereche minimală. De asemenea, dacă două sunete x, y sau două foneme a, b apar în combinaţia xy sau ab cel puţin într-un singur cuvînt, acest lucru a fost suficient pentru a stabili posibilitatea ocurenţei variantei y după x sau a fonemului b după a. Am considerat că, pentru stabilirea locului ocupat în sistem sau în structură de un anumit element, este suficient să stabilim dacă elementul în discuţie apare sau nu în poziţia aleasă. Acesta este singurul fapt care ne permite să formulăm o constatare cu privire la *sistem* sau la *structură*. Consideraţiile cu privire la frecvenţă ne duc la formularea unor constatări cu privire la *folosirea* sistemului, adică la *uzaj*.

Desigur, după cum am arătat deja, lucrarea de faţă cuprinde şi o descriere a uzajului; această descriere a uzajului are însă numai un singur aspect, şi anume, descrierea variantelor fonice (descrierea „substanţei fonice") care reprezintă anumite unităţi fonologice şi nu cuprinde aspectul statistic al uzajului. De aceea, chiar dacă în anumite împrejurări ne-ar fi fost uşor să facem observaţii asupra frecvenţei unor elemente sau a unor relaţii dintre elemente (ca atunci cînd un raport de comutare este reprezentat printr-o singură pereche minimală sau cînd existenţa unui grup este atestată de existenţa unui singur cuvînt), ne-am abţinut de la acest lucru din următoarele motive:

a) atîta timp cît nu cunoaştem frecvenţa celorlalte elemente, nu putem aprecia valoarea reală a unei singure ocurenţe. De exemplu, dacă raportul de comutare dintre x şi y este pus în evidenţă de o singură pereche minimală, acest lucru poate să însemne o frecvenţă foarte scăzută, dacă alt raport asemănător

Scanned with OKEN Scanner

este atestat, să presupunem, de 15 perechi minimale, sau poate să însemne o frecvenţă medie, dacă numărul cel mai mare de perechi minimale care atestă prezenţa unui raport de comutare este, să presupunem, 3; cu alte cuvinte, simplul fapt că un fonem X apare de *N* ori nu ne spune nimic dacă nu putem compara acest număr *N* cu numărul de ocurenţe al unor foneme asemănătoare;

b) tot atît de uşor (adică tot fără a întreprinde studii speciale) ne-ar fi fost să consemnăm şi faptul că un raport de comutare a fost atestat de 2 perechi minimale sau de 3 perechi sau că existenţa unui grup a fost atestată de 2 sau de 3 cuvinte; se punea atunci problema alegerii unei limite maxime de ocurenţe, începînd de la care observaţii de acest gen nu mai urmau să fie făcute. Este evident că alegerea unei astfel de limite nu putea fi făcută decît după criterii strict subiective.

Am preferat de aceea să renunţăm la orice observaţie statistică neconcludentă şi să lăsăm descrierea aspectului statistic al uzajului fonologic al limbii române pe seama unei monografii consacrate acestei probleme, monografie care să continue începuturile făcute în unele lucrări de statistică consacrate unor chestiuni limitate şi care au pornit în special de la considerarea literelor şi nu a fonemelor (cf., de ex., Roceric-Alexandrescu, 1962 (b).

Scanned with OKEN Scanner

1. UNITĂŢI SUPRASEGMENTALE

Unităţile suprasegmentale se caracterizează prin faptul că pot fi dirijate în recţiune heterosintagmatică (Hjelmslev, 1938; cf. mai sus, **0.1.8.4.**). Dat fiind că, în planul expresiei, sintagma minimală este *silaba* (cf. **0.1.8.2.**, **0.1.8.3.**), unităţile suprasegmentale se definesc prin faptul că pot contracta relaţii heterosilabice, spre deosebire de unităţile segmentale (foneme), care nu pot contracta astfel de relaţii.

Unităţile suprasegmentale pot caracteriza o silabă sau un întreg enunţ. Unităţile aparţinînd primei categorii sînt *intensive* şi sînt reprezentate în limba română prin *accentele de intensitate*, unităţile din cea de-a doua categorie sînt *extensive* şi sînt reprezentate în limba română prin *contururile intonaţionale* (cf. **0.1.8.4.2.**).

1.1. UNITĂŢI SUPRASEGMENTALE INTENSIVE: ACCENTELE DE INTENSITATE

1.1.1. În limba română silabele pot fi pronunţate cu grade diferite de intensitate. Diferenţele privitoare la gradul de intensitate cu care este pronunţată aceeaşi silabă corespund unor diferenţe în planul conţinutului.

1.1.1.1. *Variante ale accentelor*. Dacă comparăm segmentele de expresie [ˌdesˈfak ˈasˌta] *desfac asta* şi [ˈdesˌfak ˌasˌta] *des fac asta*, constatăm că „semnificaţia" celor două segmente diferă şi că această diferenţă de semnificaţie este solidară cu o diferenţă în planul expresiei: prima porţiune a primului segment este pronunţată cu o *intensitate mai mică* decît prima porţiune (corespunzătoare) a segmentului celui de-al doilea. Am notat această diferenţă de intensitate prin [ˌ] (= intensitatea slabă) şi prin [ˈ] (= intensitatea tare).

Scanned with OKEN Scanner

Spunem deci că cele două grade de intensitate sînt *comutabile* și, în consecință, că reprezintă unități de expresie *distincte*.

Exemplele de acest fel se pot înmulți:

[ˈkîn˳tă] „prez. ind. al verbului *cînta*" față de [˳kînˈtă] „perf. ind. al aceluiași verb"

[ˈko˳pij] *cópii* față de [˳koˈpij] *copii*

[ˈti˳pik] *típic* față de [˳tiˈpik] *tipic* etc.

1.1.1.2. Dacă se compară segmentul de expresie [˳lam˳a˳uˈzit des̆˳minț̆ind] *l-am auzit des minț̆ind*, pronunțat cu intenția de a pune în relief verbul *auzi* și deci pe un ton mai înalt decît restul frazei, cu segmentul [˳lam˳a˳uˈzit ˌdes˳minț̆ind] *l-am auzit desminț̆ind*, pronunțat cu aceeași intonație, constatăm următoarele:

a) silaba [des] în primul segment este pronunțată cu o intensitate mai mare decît aceeași silabă, în segmentul al doilea;

b) în același timp, silaba [des] din primul segment este pronunțată cu *intensitate mai mică* decît silaba [des] din [ˈdes fak as̆˳ta] *des fac asta*;

c) silaba [des] din cel de-al doilea segment este pronunțată cu o *intensitate mai mare* decît silaba [des] din [˳des ˈfak as̆˳ta] *desfac asta*.

Este vorba deci de două unități comutabile, și deci distincte, pe care le notăm prin [ˆ] și [ˌ]. Gradul de intensitate al acestor unități este *intermediar* în raport cu acela al unităților [ˈ] și [˳].

1.1.1.3. *Distribuția diferitelor variante ale accentelor*. Cu privire la *distribuția* celor patru accente se pot face următoarele observații:

1.1.1.3.1. Accentul [ˈ] este situat într-un contur intonațional (pentru definiție, cf. **1.2.3.**) pe silaba proeminentă (pentru definiție, cf. **1.2.2.**; **1.2.5.**) a acestuia.

Într-un segment ca [lunˈ vin ʃi ew] *luni vin și eu* cu intonația [21 1 1 1] (pentru notație, cf. **1.2.2.**), locul accentului [ˈ] coincide cu locul tonului [12] sau [21] : [ˈlun̆ vin ʃi ew], [lun̆ˈvin ʃi ew], [lun̆ vinˈʃi ew], [lun̆ vin ʃiˈew].

1.1.1.3.2. Accentul [ˆ] este d e t e r m i n a t de prezența accentului [ˈ] în interiorul aceluiași contur intonațional. Cu alte cuvinte, orice silabă care, într-un contur intonațional dat, poate primi accentul [ˈ], atunci cînd ea reprezintă silaba proeminentă, primește accentul [ˆ] dacă în același contur intonațional silaba respectivă nu este și silaba proeminentă.

Scanned with OKEN Scanner

În exemplul de sub **1.1.3.1.**, silabele [lun$^{i}_{\circ}$], [vin], [ʃi], [ew] primesc accentul [^] atunci cînd în conturul intonațional respectiv există un accent [ˈ] : [ˈlun$^{i}_{\circ}$ vîn ʃî ew], [lûn$^{i}_{\circ}$ˈvin ʃî ew]; [lûn$^{i}_{\circ}$ vîn ˈʃi ew], [lûn$^{i}_{\circ}$ vîn ʃîˈew].

1.1.1.3.3. Distribuția accentelor [$_{\circ}$] și [$_{|}$] este legată de structura *cuvîntului*.

Într-un cuvînt nu poate exista decît o singură silabă accentuată cu [ˈ] sau [^]. Dacă cuvîntul este polisilabic, toate celelalte silabe primesc sau accentul [$_{\circ}$] sau accentul [$_{|}$].

1.1.1.3.3.1. Accentul [$_{|}$] apare facultativ (în variație liberă cu [$_{\circ}$]) pe silaba inițială a cuvîntului, în special atunci cînd numărul de silabe este mare și distanța dintre prima silabă și silaba accentuată este mare. Un cuvînt ca *anastasimatar* poate fi accentuat [$_{|}$a$_{\circ}$nas$_{\circ}$ta$_{\circ}$si$_{\circ}$maˈtar] sau [$_{\circ}$a$_{\circ}$nas$_{\circ}$ta$_{\circ}$si$_{\circ}$maˈtar]. Este posibilă și accentuarea cu [$_{|}$] a celei de-a doua silabe: [$_{\circ}$a$_{|}$nas$_{\circ}$ta$_{\circ}$si$_{\circ}$maˈtar].

Atunci cînd numărul de silabe care separă silaba accentuată de silaba inițială este mare, ca în cazul discutat, cuvîntul poate primi (facultativ deci) mai multe accente [$_{|}$] care se succed, alternînd cu unul sau două accente [$_{\circ}$] (cf. Avram, 1961, (b), p. 25; Iordan, 1956, pp. 149—150), cu singura condiție ca silaba care precedă imediat accentul [ˈ] să primească accentul [$_{\circ}$]. Deci accentuările posibile sînt, în afară de cele indicate: [$_{\circ}$a$_{|}$nas$_{\circ}$ta$_{|}$si$_{\circ}$maˈtar, $_{|}$a$_{\circ}$nas$_{|}$ta$_{\circ}$si$_{\circ}$maˈtar].

1.1.1.3.3.1.1. În distribuția accentului [$_{|}$] se manifestă două restricții:

a) în cadrul unui cuvînt nu este tolerată succesiunea imediată a două silabe accentuate cu [ˈ];

b) accentul [$_{|}$] nu poate sta în imediata vecinătate (adică pe o silabă imediat precedentă sau următoare) a silabei accentuate cu [ˈ] sau [^] (cu excepția unor cuvinte compuse, unde succesiunea pare posibilă : [$_{|}$portˈhar$_{\circ}$tă]).

1.1.1.3.3.1.1.1. Morfemele constituente ale unui cuvînt aparțin la două categorii: accentuate și neaccentuate. Atunci cînd cuvîntul este compus din mai multe morfeme, morfemele constituente pot să-și modifice structura accentuală.

1.1.1.3.3.1.1.2. Dacă în structura cuvîntului intră două sau mai multe morfeme care pot primi accentul [ˈ] sau [^], accentul [ˈ] sau [^] este păstrat numai de *ultimul* morfem al seriei, iar primul morfem primește accentul [$_{|}$] pe silaba inițială, cu condiția ca între accentul [$_{|}$] și accentul [ˈ] sau [^] să existe cel puțin o singură silabă cu accent [$_{\circ}$].

Scanned with OKEN Scanner

De exemplu, în cuvîntul *peștișor*, avem a face cu două morfeme care pot primi accentul ['] sau [^] : ['peʃt-] și [-₀i'ʃor]; cuvîntul se accentuează [ˌpeʃ₀ti'ʃor], cu accentul [ˌ] pe prima silabă, despărțit de ['] printr-o silabă cu accent [₀].

Accentul [ˌ] apare și pe o silabă inițială care nu poate avea accent ['] sau [^]: cuvîntul *călugăriță* este constituit din morfemele [₀kă'lu₀găr-] + [-'iț-] + [-₀ă]. Primul morfem își pierde accentul ['] de pe silaba [lu], înlocuindu-l cu accentul [ˌ] pe prima silabă: [ˌkă₀lu₀gă'ri₀ță].

În schimb, dacă deplasarea de accent se face pe silaba imediat postinițială, silaba inițială primește accentul [₀] și nu [ˌ]:['fat-₀ă] + [-'iț-₀ă] > [₀fe'ti₀ță] și nu [*ˌfe'ti₀ță].

1.1.1.3.3.1.2. Dacă în flexiunea cuvîntului, segmentul de expresie se augmentează datorită unui morfem care nu poate primi niciodată accent ['] sau [^], ultima silabă a ultimului morfem primește accentul [ˌ] dacă între aceasta și silaba accentuată se află cel puțin o singură silabă cu accent [₀]: ['lup] față de ['lu₀puˌluj] sau ['lu₀piˌlor]; ['ve₀ve₀ri₀ță] sau ['ve₀veˌri₀ță] (cf. **1.1.1.3.3.1.**) față de ['ve₀ve₀ri₀țeˌlor] sau ['ve₀veˌri₀țeˌlor].

În schimb, ['lup] față de ['lu₀pul], ['ka₀să] față de ['kas₀nik], datorită restricției formulată în acest paragraf.

1.1.1.3.3.2. Accentul [₀] apare pe orice silabă a unui cuvînt, cu excepția acelora care primesc, în condițiile arătate sub **1.1.1.3.3.1.—1.1.1.3.3.1.2.**, accentul [ˌ].

În ce privește raportul accentului [₀] cu intonația, se poate spune că accentul [₀] nu stă niciodată pe aceeași silabă cu un ton /2/ (cf. **1.2.2.**, **1.2.8.**, 1°).

1.1.1.4. Faptele descrise sub **1.1.1.3.1.—1.1.1.3.2.** ne arată că accentele ['] și [^] sînt în d i s t r i b u ț i e c o m p l e m e n t a r ă (pentru definiție, cf. **0.1.7.2.**). Accentele [₀] și [ˌ] se găsesc fie în variație liberă (cf. **1.1.1.3.3.1.**; pentru definiție, cf. **0.1.7.1.**) fie, în anumite contexte, se exclud (cf. **1.1.1.3.3.1.1.2.—1.1.1.3.3.2.**). În alți termeni, nici între ['] și [^], nici între [₀] și [ˌ] n u e x i s t ă un raport de c o m u t a r e.

Raport de comutare există fie între ['] și [₀] : ['des fâk âs₀ta ~ ₀des'fak âs₀ta] *des fac asta ~ desfac asta* (cu silaba proeminentă în primul cuvînt al frazei); fie între [^] și [₀]: [dês fac 'as₀ta ~ ₀desfâk 'as₀ta] *des fac asta ~ desfac asta* (cu silaba proeminentă în ultimul cuvînt al frazei); fie între [^] și [ˌ]: ['des ₀făkû₀se âs₀ta ~,

ˌdes˳fă'ku˳se âs˳ta] *des făcuse asta* ~ *desfăcuse asta* (cu silaba proeminentă în primul cuvînt al frazei); fie între [^] și [ˌ]: [dês ˳făkû˳se' as˳ta ~ ˌdes˳făkû˳se 'as˳ta] *des făcuse asta* ~ *desfăcuse asta* (cu silaba proeminentă în ultimul cuvînt al frazei).

Rezultă de aici că accentele ['] și [^] reprezintă variante ale accentului tare, iar accentele [ˌ] și [˳] reprezintă variante ale accentului slab. Fonematic, vom nota accentul tare prin /'/ și accentul slab prin /˳/.

În transcripție fonematică (avînd în vedere numai accentul), exemplele de mai sus vor fi deci: /'des'fak'as˳ta ~ ˳des'fak'as˳ta/; /'des˳fă'ku˳se'as˳ta ~ ˳des˳fă'ku˳se'as˳ta/.

1.1.2. *Structura accentuală a morfemelor*. Cînd spunem că în limba română un cuvînt poate avea un singur accent /'/, dăm de fapt o formulare a raporturilor existente între silabele cu accent /˳/ și silabele cu accent /'/. Natura acestor raporturi și clasificarea segmentelor de expresie pe baza acestor raporturi constituie obiectul acestui paragraf.

Prezența unui accent /'/ permite prezența unui accent /˳/ sau /'/: /'fak/ poate figura în contextul /'des'fak/ sau în contextul /˳des'fak/. În schimb, accentul /˳/ „cere" prezența unui accent /'/: /˳des'fak/, la o distanță mai mică sau mai mare în lanțul sintagmatic.

Rezultă de aici că între cele două accente se stabilește un raport de dependență (→) în care accentul /'/ reprezintă termenul independent, iar accentul /˳/ reprezintă termenul dependent (pentru definiție, cf. **0.1.2.2.**).

Deoarece cel mai mic segment fonic susceptibil de a fi constituit printr-un astfel de raport este *morfemul*, vom examina în cele ce urmează structura accentuală a morfemelor.

1.1.2.1. *Structura accentuală a radicalelor*. Radicalele pot face parte din categoria segmentelor /˳—/ sau /'—/.

Radicalele din categoria /˳—/ cer, conform celor arătate sub **1.1.2.**, un afix sau o desinență /'—/.

Aceste radicale aparțin verbelor de conj. I și a IV-a, care formează prezentul indicativ cu /-esk/ și /-ez/, segmente care au totdeauna accent /'/ (cf. **1.1.2.2.3.**).

Tot în această categorie intră și toate „cuvintele" atone: pronumele personal aton, auxiliarele verbale, prepozițiile, conjuncțiile.

1.1.2.1.1. *Radicalele monosilabice accentuate* nu pun nici o problemă, deoarece sînt constituite dintr-un singur segment de tipul /'—/. Aceste radicale pot fi determinate de morfeme din categoria /˳—/: /'lup/+/˳u˳luj/ *lupului* sau /'—/: /'kînt/+/'înd/ *cîntînd*.

1.1.2.1.2. *Radicalele polisilabice accentuate* pot avea o extensiune de două silabe: /ₒmă'gar/*măgar*, trei silabe: /ₒa'koₒpăr/ *acopăr*, patru silabe: /ₒpaₒne'ğiₒrik/ *panegiric*, cinci silabe: /ₒpreₒoₒbra'ʒeₒni/(-e)* *preobrajenie*, şase silabe: /ₒaₒnasₒtaₒsiₒma'tar/ *anastasimatar*.

Silaba accentuată poate ocupa diverse poziţii în raport cu silabele neaccentuate:

1.1.2.1.2.1. În radicalele de două silabe, accentul poate sta pe prima sau pe a doua silabă: /'kuₒğet/, /ₒkar'tof/ *cuget*, *cartof*.

1.1.2.1.2.2. În radicalele de trei silabe, accentul poate sta pe oricare dintre cele trei silabe: /'veₒveₒriţ-/(-ă)*, /ₒa'koₒpăr/, /ₒaₒdă'post/ *veveriţă*, *acopăr*, *adăpost*.

1.1.2.1.2.3. În radicalele de patru silabe, accentul poate sta numai pe ultimele două silabe: /ₒpaₒne'ğiₒrik/, /ₒkresₒtoₒma'ţi-/(-e), *panegiric*, *crestomaţie*.

1.1.2.1.2.4. În radicalele de cinci silabe, accentul poate sta pe una din ultimele trei silabe: /ₒkoₒno'piʃₒteₒriţ-/(-ă), /ₒpreₒoₒbra'ʒeₒni-/(-e), /ₒsaₒmaₒvolₒni'či-/(-e), *conopişteriţă*, *preobrajenie*, *samavolnicie*.

1.1.2.1.2.5. În radicalele de şase silabe, accentul stă pe ultima silabă: /ₒaₒnasₒtaₒsiₒma'tar/ *anastasimatar*.

1.1.2.1.3. *Anexă.* Considerînd raportul *statistic* dintre numărul de silabe ale radicalului şi numărul de radicale cu accentuare proparoxitonă, paroxitonă şi oxitonă, se poate stabili o legătură între *extensiunea silabică* a radicalului şi un anumit tip de accentuare.

1.1.2.1.2.1. Am numărat în dicţionarul limbii române al lui I. A. Candrea** 4 780 de radicale cu o extensiune mai mare decît o singură silabă. Aceste radicale au fost *selectate*, după criteriile formulate în **0.2.4.**

Raportul numeric între tipul de *accentuare* şi *numărul de silabe* este dat în diagrama următoare:

Număr de silabe / Total	Oxitonă	Paroxitonă	Proparoxitonă	Total
	3511	1256	13	4780
2 silabe	2 304	819	—	3 123
3 silabe	1 102	367	12	1 481
4 silabe	96	59	—	155
5 silabe	7	11	1	19
6 silabe	2	—	—	2

* Dăm în paranteză desinenţa, atunci cînd radicalul nu apare niciodată neînsoţit de un afix sau de o desinenţă.

** I. A. Candrea, *Dicţionar enciclopedic ilustrat*, Bucureşti [1931].

Scanned with OKEN Scanner

1.1.2.2. *Structura accentuală a morfemelor flexionare.* Morfemele flexionare se împart, din punctul de vedere al accentuării, în trei categorii:

a) neaccentuabile, b) neaccentuate și c) accentuate.

1.1.2.2.1. Morfemele neaccentuabile sînt cele asilabice; de ex., desinența /-m/ a persoanei 1 pl. a prezentului indicativ /ₒmînˈkăm/ *mîncăm*.

1.1.2.2.2. Clasa morfemelor neaccentuate include *toate* morfemele flexiunii nominale și o parte a morfemelor flexiunii verbale. De exemplu, morfemul /-ă/ al substantivelor feminine în nominativ sau acuzativ singular, morfemul /-e/ al substantivelor feminine în genitiv sau dativ singular: /ˈkaₒsă, ˈkaₒse/ *casă*, *case*; morfemul /-lu+i/ al substantivelor masculine sau neutre articulate în cazul genitiv sau dativ singular /ˈluₒpuₒlu+i/ *lupului*; sufixul /-se-/ al mai-mult-ca-perfectului indicativ: /ₒfăˈkuₒse/ *făcuse*; desinența /-ră-/ a pluralului perfect și mai-mult-ca-perfect indicativ /ₒkînˈtaₒrăm, ₒkînˈtaₒseₒrăm/ *cîntarăm*, *cîntaserăm* ș.a.m.d.

1.1.2.2.3. Clasa morfemelor accentuate cuprinde numai morfeme ale flexiunii verbale: desinența persoanei 1 a indicativului prezent, conjugarea I: /-ˈez/: /ₒluˈkrez/ *lucrez*, desinența corespunzătoare a conjugării a IV-a: /-ˈesk/: /ₒdoˈresk/ *doresc*, sufixul /-ˈa-/ sau/-ˈe+a-/ al imperfectului: /ₒkînˈtam, ₒveˈde+am, ₒčiˈte+am/ *cîntam*, *vedeam*, *citeam* ș.a.m.d.

Majoritatea morfemelor accentuate sînt monosilabice: prezent indicativ persoana 1, conjugarea I /-ˈez/, conjugarea a IV-a /-ˈesk/; imperfect /-ˈa-/; perfect /-ˈu-/: /ₒfăˈku+i/ *făcui*; gerunziu /-ˈînd/: /ₒkînˈtînd/ *cîntînd* sau /-ˈind/: /ₒdoˈrind/ *dorind*.

În cazul în care considerăm, ca și *Gramatica Academiei*, că segmentele /-ˈe+ază, -ˈeʃₒte, -ˈăʃₒte, -ˈeₒze, (-ˈe+) asₒkă/ reprezintă desinențe ireductibile, urmează că există o categorie de morfeme flexionare accentuate disilabice. Dacă însă considerăm că segmentele de mai sus pot fi interpretate ca fiind alcătuite din două morfeme, respectiv din desinențele /-ă/ sau /-e /ale persoanei a 3-a și sufixele /-ˈez-/, /-ˈesk-/, admitem că morfemele flexionare accentuate nu pot avea o extensiune mai mare decît o singură silabă. Aceasta, deoarece cazurile amintite aici sînt singurele care ar putea fi considerate ca morfeme flexionare accentuate disilabice.

1.1.2.2.4. Un radical poate fi urmat de un singur morfem sau de o secvență de morfeme flexionare.

Secvența de morfeme flexionare nu este liberă, ci se supune următoarelor restricții:

1°. Într-o secvență de morfeme flexionare nu poate exista decît un *singur morfem* accentuat (ˈF), celelalte morfeme

trebuie să fie în mod necesar neaccentuate ($_{o}$F) sau neaccentuabile (F).

2°. În cazul în care secvența de morfeme flexionare conține un morfem $^{'}$F, acesta ocupă *primul loc* (imediat după radical) în secvență, putînd fi urmat de morfeme $_{o}$F sau F.

Structura accentuală a cuvîntului (în raport cu structura lui morfologică) poate fi deci următoarea (notăm cu $^{'}$R un radical oarecare accentuat, cu $_{o}$R un radical oarecare neaccentuat):

$$1)\ {}^{'}R - {}_{o}F \ldots \left\{ \begin{matrix} {}_{o}F \\ F \end{matrix} \right.$$

$$2)\ {}_{o}R - {}^{'}F \ldots \left\{ \begin{matrix} {}_{o}F \\ F \end{matrix} \right.$$

Schemele 1) și 2) trebuie înțelese în felul următor:

a) Numărul de morfeme flexionare ($_{o}$F sau F) este considerat ca nedeterminat (fapt simbolizat prin linia punctată)*;

b) Se poate considera că flexiunile de tipul F (deci asilabice) nu apar decît înainte de pauză sau, în termeni morfologici, ca ultim element din secvența de morfeme flexionare. Atunci cînd apar *în interiorul* secvenței, ele determină apariția unei vocale conective, care, morfologic vorbind, poate fi considerată ca element al flexiunii respective. Astfel, sufixul /-t/ al participiului este urmat în mod automat de vocala conectivă /-u-/, atunci cînd după el apare un alt morfem flexionar, aparținînd aceluiași cuvînt: /$_{o}$kîn$^{'}$tat/ față de /$_{o}$kîn$^{'}$ta$_{o}$tu$_{o}$lu+i/. Cele două elemente /-t/ și /-tu-/ pot fi deci interpretate ca două alomorfe ale aceluiași morfem.

Interpretarea aceasta se dovedește a fi utilă pentru descrierea accentuării; ea nu este însă singura posibilă și, eventual, nici cea mai convenabilă pentru descrierea nivelului morfematic.

1.1.2.3. *Structura accentuală a morfemelor derivative*. Considerăm morfeme derivative sufixele și prefixele.

1.1.2.3.1. Sufixele derivative (spre deosebire de cele flexionare) nu aparțin decît la categoria morfemelor neaccentuate și accentuate. Nu există sufixe asilabice și, în consecință, neaccentuabile.

1.1.2.3.1.1. Sufixele neaccentuate ($_{o}$S) determină un radical accentuat ($^{'}$R).

---

*Nu am căutat să determinăm numărul maxim de elemente $_{o}$F, F sau $^{'}$F care pot intra într-o secvență, deoarece acest lucru ar fi necesitat o minuțioasă analiză structurală a flexiunilor. Cum o astfel de analiză nu există pînă în prezent, iar obiectul prezentei lucrări este constituit din planul *fonologic*, am considerat că efectuarea unor astfel de analize ne-ar îndepărta de la obiectul studiului nostru.

Scanned with OKEN Scanner

Sufixele neaccentuate nu au o extensiune mai mare de o silabă: /-nik/.

Sufixe ca /-niță/ trebuie considerate ca monosilabice, deoarece /-ă/ reprezintă o flexiune. Forma sufixului este deci /-niț-/ și nu /-niță/, așa cum este de obicei înregistrată în diversele lucrări.

1.1.2.3.1.2. Sufixele accentuate (ˈS) determină radicale de tipul (ˈR) sau (ₒR): /ˈkaₒut/ *caut* față de /ₒkăₒuₒtăˈtor/ *căutător* sau /ₒlukr-/(-ez) *lucrez* față de /ₒluₒkrăˈtor/ *lucrător*.

Sufixele accentuate pot avea o extensiune de o silabă /-ˈan, -ˈiʃ-, -ˈtor, -ˈuț/, sau de două silabe /-ˈaₒtik, -ˈalₒnik, -ˈaₒni-, -ˈeₒliʃt-, -ˈeʃₒniț-/.

Ca și sub **1.1.2.3.1.1.**, trebuie să observăm aici că o serie de sufixe, cum ar fi /-ˈeₒțe, -ˈiₒkă, -ˈiₒme/ etc. sau /-ˈaₒniₒe, -ˈaʃₒtiₒnă, -ˈeʃₒniₒță, -ˈorₒniₒță, -ˈtuₒdiₒne/ trebuie considerate ca mono-, respectiv, disilabice, deoarece ultima vocală reprezintă totdeauna o desinență. Forma sufixelor în discuție este deci /-ˈeț-, -ˈik-, -ˈim-, -ˈaₒni-, -ˈaʃₒtin-, -ˈeʃₒniț-, -ˈorₒniț-, -ˈtuₒdin-/.

1.1.2.3.1.3. Există, de asemenea, cîteva sufixe care oscilează între categoria (ˈS) și (ₒS), cum ar fi (-iț-): /ˈdokₒtoₒriₒță/ și /ₒdokₒtoˈriₒță/ *doctoriță*, sau /-iʃt-/: /ₒkîₒneˈpiʃₒte / *cînepiște*, dar /ˈiₒniʃₒte/*iniște**.

1.1.2.3.1.4. Din examinarea sufixelor a căror extensiune disilabică ni se pare certă, și anume a sufixelor /-ˈaₒni-, -ˈaₒʃtin-, -ˈeₒliʃt-, -ˈeʃₒniț-, -ˈorₒniț-, -ˈtuₒdin-/, rezultă că accentul stă totdeauna pe prima silabă a sufixului.

1.1.2.3.1.5. Segmentul derivativ poate fi constituit dintr-un singur sufix (ca în cazurile discutate), din două sufixe sau din trei. În cazul în care segmentul derivativ este constituit din două sau trei sufixe, acestea pot aparține la categorii omogene: (ˈS) sau la categorii diferite: (ˈS) și (ₒS). Nu am înregistrat segmente în care toate sufixele să aparțină la categoria (ₒS)**.

---

* Trebuie să atragem atenția asupra faptului că stabilirea extensiunii silabice a sufixului depinde de analiza structurală a derivației. Dacă în derivate ca /vînător, kîrtitor/ considerăm că sufixul este /-tor/, rezultă că sufixul este monosilabic; dacă vom considera că sufixul este /*-ător*/ alternant cu /-itor/, rezultă că sufixul este disilabic. O analiză structurală a derivației ar fi depășit limitele studiului de față, iar în literatura de specialitate nu am găsit pînă în prezent o astfel de analiză. Acesta este motivul pentru care, în stadiul actual al cercetărilor, nu se poate evita caracterul vag al unor formulări.

** La Vasiliu, 1954, într-un derivat ca /ˈzaₒkăₒtă/, segmentul derivativ este considerat ca fiind constituit din două sufixe (ₒS). În articolul citat, nu am făcut însă distincția, pe care o facem aici, între morfeme flexionare și morfeme derivative. În cazul în care această distincție este făcută, segmentul /-ată/ trebuie considerat ca fiind constituit dintr-un morfem derivativ /-ăt-/ și un morfem flexionar /-ă/.

Scanned with OKEN Scanner

1.1.2.3.1.5.1. Segmentele derivative constituite din două sufixe pot avea forma:

1) ˈS ˈS : /-ˈșug + -ˈar/ *(meșteșugar);*
2) ˈS ₒS : /-ˈist + -ₒik/ *(aprioristic);*
3) ₒS ˈS : /-ₒik + -ˈos/ *(economicos).*

1.1.2.3.1.5.2. Segmentele derivative constituite din trei sufixe pot avea forma:

1) ₒS ˈS ˈS : /-ₒik + -ˈal + -ˈism *(clericalism);*
2) ˈS ₒS ˈS : /-ˈor + -ₒik + -ₒesk *(arhipăstoricesc);*
3) ˈS ˈS ˈS : /-ˈuʃ + -ˈa/er + -ˈesk/ *(căluşeresc);*
4) ˈS ˈS ₒS : /-ˈan + -ˈesk + -ₒe/ *(golăneşte).*

1.1.2.3.1.6. Orientarea relației de determinare dintre morfemele accentuate și cele neaccentuate este de la dreapta spre stînga, adică de la sfîrșitul segmentului către începutul său: un morfem accentuat cere accentul [ₒ] la toate morfemele precedente ale cuvîntului, inclusiv radicalul. Conform cu această regulă, simbolizînd prin (ˈR) un radical accentuat, schema accentuală a derivatelor cu sufixe va fi următoarea:

1) ˈR + ˈS → ₒR ˈS
2) ˈR + ₒS → ˈR ₒS
3) ˈR + ˈS + ˈS → ₒR ₒS ˈS
4) ˈR + ˈS + ₒS → ₒR ˈS ₒS
5) ˈR + ₒS + ˈS → ₒR ₒS ˈS
6) ˈR + ˈS + ˈS + ˈS → ₒR ₒS ₒS ˈS
7) ˈR + ˈS + ˈS + ₒS → ₒR ₒS ˈS ₒS
8) ˈR + ₒS + ˈS + ˈS → ₒR ₒS ₒS ˈS
9) ˈR + ˈS + ₒS + ˈS → ₒR ₒS ₒS ˈS

1.1.2.3.2. Prefixele aparțin totdeauna categoriei de accentuare [ₒ], astfel încît prefixarea nu aduce modificări în structura accentuală a cuvîntului.

1.2. UNITĂȚI EXTENSIVE: INTONAȚIA

Manifestarea fonetică a intonației este *variația de înălțime* în modul de emitere a unei tranșe sonore: există porțiuni sonore care sînt emise pe un *ton mai înalt* în comparație cu alte porțiuni care sînt emise pe un *ton mai scăzut*. Segmentele sonore a căror intonație se compară sînt *silabele*, în sensul definit sub **0.1.8.2.—8.3.**

Scanned with OKEN Scanner

De exemplu, în răspunsul *acasă*, dat la întrebarea *unde mergi?*, se compară intonația silabelor [a-ˈka-să]; rezultatul acestei comparații este următorul: prima silabă este pronunțată pe un ton oarecare; a doua silabă este intonată cu o înălțime mai mare decît prima; a treia silabă este intonată cu o înălțime mai mică decît a doua și aproximativ egală cu prima.

Convenim să notăm înălțimea cea mai mică cu cifra [1] pusă deasupra silabei respective; tonul mai înalt decît [1] îl vom nota cu [2] pus deasupra silabei respective ș.a.m.d. Trebuie specificat faptul că [1, 2, 3, ..., *n*] notează nu înălțimea absolută, ci *înălțimea relativă* a tonului silabei în discuție, în raport cu înălțimea celorlalte silabe ale segmentului de expresie considerat.

Pentru stabilirea sistemului intonațional, vom examina intonațiile unor segmente de expresie pe care le vom numi, în conformitate cu terminologia lui Hockett (1955, p. 44), *macrosegmente* și care se definesc ca segmente de expresie care pot figura între două pauze.

1.2.1. Vom considera următoarele intonații:

1) I [kopilul mik aleargă repede (bine, mult)]
   1 2 1 $\widehat{12}$ 1 1 1 1 1 1 1 1 1

   II [kopilul mik aleargă repede (bine, mult)]
   1 2 1 $\widehat{12}$ 2 2 2 3 3 2 2 3 2 3

2) I [kopilul mik aleargă repede (bine, mult)]
   1 2 1 $\widehat{12}$ 2 2 2 $\widehat{21}$ 1 1 $\widehat{21}$ 1 $\widehat{21}$

   II [kopilul mik aleargă repede (bine, mult)]
   1 2 1 $\widehat{12}$ 2 2 2 $\widehat{23}$ 1 1 $\widehat{23}$ 1 $\widehat{23}$ 1

Prin [$\widehat{12}$, $\widehat{23}$] indicăm ridicarea tonului de la [1] la [2] sau de la [2] la [3] pe una și aceeași silabă. Am dat în paranteze cuvintele *bine* și *mult*, care pot figura în locul cuvîntului *repede* în macrosegmentul analizat, pentru a vedea felul în care se comportă intonația în cuvintele cu structură silabică și accentuală diferită: *repede* are structura ˈ--, *bine* are structura ˈ-, *mult* are structura ˈ.

1.2.1.1. *Contururi terminale*. Dacă comparăm intonațiile 1) I, II constatăm următoarele:

Ambele intonații conțin tonul [$\widehat{12}$] pe aceeași silabă, [mik]. Ultimul cuvînt conține un ton *mai scăzut* decît [$\widehat{12}$] în exemplul 1) I și un ton *mai ridicat* decît [$\widehat{12}$] în exemplul 1) II.

Silabele cuprinse între silaba [$\widehat{12}$] și ultimul cuvînt sînt intonate cu același ton: [1] în 1) I și [2] în 1) II. Tonul silabelor este

identic cu tonul ultimului cuvînt şi mai scăzut decît [$\widehat{12}$] în 1) I, identic cu tonul [$\widehat{12}$] şi mai scăzut decît tonul ultimului cuvînt în 1) II.

Luînd ca punct de reper silaba [$\widehat{12}$] şi tonul ultimului cuvînt, constatăm că, în 1) I, tonul *coboară* de la [$\widehat{12}$] la ultimul cuvînt, în timp ce, în 1) II, tonul *urcă* de la [$\widehat{12}$] la ultimul cuvînt. Silabele cuprinse între [$\widehat{12}$] şi ultimul cuvînt au un ton identic cu al ultimului cuvînt (1) I) sau cu al silabei [$\widehat{12}$] (1) II), şi de aceea vom considera deocamdată nerelevant tonul acestor silabe.

Avem a face deci cu o intonaţie *ascendentă* în primul caz şi cu o intonaţie *descendentă* în cel de-al doilea caz. Avînd în vedere numai tonul cu care este pronunţată partea finală (ultimul cuvînt) a unui macrosegment, vom vorbi deci de un *contur terminal descendent* în 1) I şi de un *contur terminal ascendent* în 1) II.

1.2.1.2. Dacă se compară 2) I şi 2) II, se constată că ambele propoziţii conţin cîte două silabe la articularea cărora se produce o modificare a tonului. În 2) I, silaba [mik] conţine tonul [$\widehat{12}$] şi silaba [re](pede) conţine tonul [$\widehat{21}$]; în 2) II, silaba [mik] conţine tonul [$\widehat{12}$], iar silaba [re](pede) conţine tonul [$\widehat{23}$].

În ambele cazuri, enunţul, începînd de la silaba [$\widehat{12}$], este divizat în două: prima parte, de la silaba [$\widehat{12}$] şi pînă la silaba [$\widehat{21}$] sau [$\widehat{23}$] exclusiv, a doua parte, de la silaba [$\widehat{21}$] sau [$\widehat{23}$] inclusiv şi pînă la pauză.

În ambele cazuri, dacă luăm ca punct de reper silaba [$\widehat{12}$] şi ultimul cuvînt al primei părţi a macrosegmentului, adică cuvîntul [aleargă], constatăm că ultimul cuvînt este intonat cu *un ton identic* cu silaba [$\widehat{12}$], adică cu [2 2 2] : [$\overset{2}{\text{a}}\overset{2}{\text{le}}\overset{2}{\text{ar}}$gă].

Dacă se compară intonaţia silabelor [$\widehat{21}$] şi [$\widehat{23}$] din cea de-a doua parte a macrosegmentului cu tonul silabei finale a macrosegmentului, se constată că această a doua parte a macrosegmentului are un contur final descendent.

Faptul că în a doua parte a macrosegmentului silabele [$\widehat{21}$] sau [$\widehat{23}$] se compară cu ultima *silabă* a macrosegmentului şi nu cu ultimul *cuvînt*, ca în **1.2.1.1.**, nu schimbă esenţial situaţia; macrosegmentul [kopilul mik aleargă repede pe stradă] poate fi intonat [$\overset{1}{\text{ko}}\overset{2}{\text{pi}}\overset{1}{\text{lul}}$ $\overset{\widehat{12}}{\text{mik}}$ $\overset{2}{\text{a}}\overset{2}{\text{le}}\overset{2}{\text{ar}}\overset{\widehat{21}}{\text{gă}}$ $\overset{1}{\text{re}}\overset{1}{\text{pe}}\overset{1}{\text{de}}$ $\overset{1}{\text{pe}}\overset{1}{\text{stra}}$dă] sau [$\overset{1}{\text{ko}}\overset{2}{\text{pi}}\overset{1}{\text{lul}}$ $\overset{\widehat{12}}{\text{mik}}$ $\overset{2}{\text{a}}\overset{2}{\text{le}}\overset{2}{\text{ar}}\overset{\widehat{23}}{\text{gă}}$ $\overset{1}{\text{re}}\overset{1}{\text{pe}}\overset{1}{\text{de}}$ $\overset{1}{\text{pe}}\overset{1}{\text{stra}}$dă]. În acest caz, silabele [$\widehat{21}$] sau [$\widehat{23}$] se pot compara cu tonul ultimului cuvînt, [stradă], intonat cu [1 1].

În cazul discutat sub **1.2.1.2.**, macrosegmentul conține două contururi terminale: ultimul *descendent* și primul *neutru*, pentru că ultimul cuvînt este intonat cu același ton ca silaba [1̂2] și anume [2 2 2]: [a2le2ar2gă].

1.2.2. Silabe proeminente. În fiecare dintre macrosegmentele 1) I, II, întîlnim cîte o silabă care diferă de toate celelalte prin faptul că *în timpul emisiunii ei se produce o ridicare a tonului* de la [1] la [2], modificare de intonație pe care am convenit să o notăm prin [1̂2]. (Această calitate *melodică* a silabei este asociată de obicei și cu alte calități fonetice, ca, de ex., *intensitatea* mai mare cu care silaba în discuție este pronunțată. Isacenko, 1963, pp. 369—370, contestă caracterul relevant al intensității.) Locul silabei [1̂2] nu este fix, astfel încît enunțul 1) I poate fi intonat după cum urmează:

1) I a) [kopi1̂2lul 1 mik 1 ale1ar1gă 1 repe1de 1]

b) [kopi1lul 2 1 mik 1̂2 ale1ar1gă 1 repe1de 1]

c) [kopi1lul 2 1 mik 2 ale1ar1gă 1̂2 repe1de 1]

d) [kopi1lul 2 1 mik 2 ale1ar2gă 1 repe1de 2 1 (bine) 1̂2 1 (mult) 1̂2 1]

Cînd ultimul cuvînt al macrosegmentului conține silaba [1̂2], coborîrea tonului, caracteristică conturului descendent, se efectuează pe silabele care urmează după silaba [1̂2]. Dacă urmează două silabe, prima poate fi intonată cu [2] sau [1], a doua cu [1]; dacă urmează o singură silabă, ea este intonată cu [1]. Dacă cuvîntul este monosilabic, atunci aceeași silabă cuprinde și tonul [1̂2] și coborîrea tonului de la [1̂2] la [1], caracteristică pentru conturul descendent.

În cazul în care enunțul are un contur terminal ascendent, ca în 1) II, silaba [1̂2] poate apărea ca și în enunțurile 1) I a) — d), adică în aceleași poziții. Merită o atenție specială cazul corespunzător lui 1) I d), adică situația în care silaba [1̂2] face parte din ultimul cuvînt al unui macrosegment cu contur terminal ascendent.

În acest caz, ridicarea tonului la [3] se produce *după* silaba intonată cu [1̂2], așa cum urmează:

1) II d) [kopi1lul 2 1 mik 2 ale1ar2gă 1 repe1de 2 3 3 (bine) 1̂2 3 (mult) 1̂2 3].

Se observă că, dacă cuvîntul ultim conține două silabe după silaba intonată cu [1̂2], aceste două silabe pot fi intonate ambele cu [3] sau prima cu [2] și a doua cu [3]. În cazul în care după silaba [1̂2] urmează o singură silabă, aceasta este intonată cu [3]. În cazul în care cuvîntul este monosilabic, astfel încît aceeași silabă să fie intonată și cu [1̂2] și să trebuie, în același timp, să manifeste și conturul terminal ascendent, atunci tonul *urcă pe aceeași silabă* de la [1̂2] la [3], tot așa cum în 1) I d) tonul *cobora pe aceeași silabă* de la [1̂2] la [1].

Singura restricție în ce privește locul silabei intonate cu [1̂2] este următoarea: o silabă intonată cu [1̂2] trebuie să fie în mod necesar o silabă accentuată (sau, în alți termeni, silabele neaccentuate nu pot fi intonate cu [1̂2]).

Contrastului dintre 1) I a)—d) și 1) II a)—d) îi corespunde un contrast în planul conținutului, în sensul că cuvintele care conțin *emfază* sînt diferite în 1) I a), b), c), d), respectiv: *copilul*, *mic*, *aleargă* și *repede*. Aceeași este natura contrastului din planul conținutului și în enunțurile 1) II a)—d). Putem spune că emfaza unui cuvînt se poate exprima printr-o intonație specifică a silabei accentuate a cuvîntului respectiv. Această intonație specifică se caracterizează printr-o ridicare a tonului (de la [1] la [2]) în timpul emisiunii silabei accentuate.

Întrucît silaba [1̂2] se deosebește de toate celelalte silabe ale macrosegmentului prin intonația ei specifică, diferită de a tuturor celorlalte, o numim *silabă proeminentă*.

1.2.3. Contururi intonaționale. Am stabilit distincția dintre conturul terminal ascendent și conturul terminal descendent comparînd tonul cu care este pronunțat ultimul cuvînt al macrosegmentului (= cuvîntul care precedă pauza) cu tonul silabei proeminente (cf. **1.2.1.1.**).

Există însă posibilitatea ca același macrosegment să conțină două (eventual mai multe) silabe proeminente, așa cum o arată enunțurile 2) I, II.

În 2) I, cele două silabe proeminente sînt [mik], intonată cu [1̂2] și [re](pede) intonată cu [2̂1]. Din punct de vedere fonetic, intonarea silabei [re] diferă de aceea a silabei [mik] prin faptul că tonul *coboară în interiorul aceleiași silabe* de la [2] la [1]. Locul silabei [2̂1], ca și acela al unei silabe [1̂2], nu este determinat decît de prezența sau absența accentului: tonul [2̂1] nu poate sta decît pe o silabă accentuată. În felul acesta, pot exista

Scanned with OKEN Scanner

enunțuri contrastante din punctul de vedere al locului ocupat de o silabă [$\widehat{21}$]:

1 2 1 $\widehat{12}$ 2 2 2 $\widehat{21}$ 1 1
[kopilul mik aleargă repede] față de [kopilul mik aleargă repede].
1 2 1 $\widehat{12}$ 2 $\widehat{21}$ 1 1 1 1

Acestui contrast îi corespunde în planul conținutului contrastul dintre enunțul în care cuvintele *mic* și *repede* au emfază și enunțul în care cuvintele *mic* și *aleargă* au emfază.

Luînd ca punct de reper silaba proeminentă pentru stabilirea caracterului ascendent, descendent sau neutru al conturului terminal, putem spune că o anumită intonație *începe* cu silaba proeminentă și deci, în momentul în care găsim o nouă silabă proeminentă, putem spune că în acest punct începe o nouă intonație. *Sfîrșitul* unei intonații este marcat de tonul specific prin care se manifestă conturul terminal: tonul [3] pentru /↑/, tonul [2] pentru /|/ și tonul [1] pentru /↓/. Dat fiind că tonul [2] este caracteristic pentru toate silabele cuprinse între silaba proeminentă și conturul /|/, iar tonul [1] este caracteristic pentru toate silabele cuprinse între silaba proeminentă și /↓/, singura modalitate de a determina sfîrșitul unei intonații neutre sau descendente este apariția unei noi silabe proeminente: sfîrșitul celor două intonații este reprezentat de ultima silabă care precedă imediat o nouă silabă proeminentă. Sfîrșitul unei intonații ascendente este marcat de apariția tonului [3].

Numim *contur intonațional* o secvență fonică care începe cu o silabă proeminentă și sfîrșește cu silaba care precedă imediat următoarea silabă proeminentă (sau pauza) sau cu un cuvînt care conține o silabă intonată cu [3]*.

În enunțul

1 2 1 $\widehat{12}$ 2 2 2 $\widehat{21}$ 1 1
[# kopilul mik aleargă repede #]
1 2

primul contur intonațional începe cu silaba [$\overset{\widehat{12}}{\text{mik}}$] și sfîrșește cu silaba *(alearg)*[$\overset{2}{\text{gă}}$]; al doilea contur începe cu silaba [$\overset{\widehat{21}}{\text{re}}$] și sfîrșește cu silaba [$\overset{1}{\text{de}}$].

În enunțul

1 2 1 $\widehat{12}$ 2 $\widehat{21}$ 1 1 1 1
[# kopilul mik aleargă repede #]
1 2

* Pentru definiție, cf. și Pike, 1945, p. 27; Bolinger, 1955, p. 195 și urm.; Roceric—Golopenția, 1961, p. 29.

primul contur începe cu silaba [$\overset{\widehat{12}}{\text{mik}}$] şi sfîrşeşte cu silaba [$\overset{2}{\text{a}}$] (*leargă*); al doilea contur începe cu silaba (*a*) [$\overset{\widehat{21}}{\text{lear}}$](*gă*) şi se termină cu silaba *(repe)*[$\overset{1}{\text{de}}$].

În enunţul

$$[\# \overset{1}{\text{ko}}\overset{\widehat{12}}{\text{pi}}\overset{2}{\text{lul}}\ \overset{2}{\text{mik}}\ \overset{2}{\text{a}}\overset{\widehat{21}}{\text{lear}}\overset{1}{\text{gă}}\ \overset{1}{\text{re}}\overset{1}{\text{pe}}\overset{1}{\text{de}}\ \#],$$

am indicat (ca şi mai sus) prin 1 şi 2 cele două contururi intonaţionale.

În enunţul

$$[\# \overset{1}{\text{ko}}\overset{\widehat{12}}{\text{pi}}\overset{2}{\text{lul}}\ \overset{3}{\text{mik}}\ \overset{2}{\text{a}}\overset{\widehat{21}}{\text{lear}}\overset{1}{\text{gă}}\ \overset{1}{\text{re}}\overset{1}{\text{pe}}\overset{1}{\text{de}}\#],$$

am indicat cu 1 şi 2 cele două contururi intonaţionale.

1.2.4. *Variantele fonetice ale contururilor terminale.* Contururile terminale se manifestă în *silaba accentuată* a ultimului cuvînt al conturului intonaţional, cu excepţia cazului în care conturul intonaţional are extensiunea egală cu a unui singur cuvînt. În acest din urmă caz, acelaşi cuvînt conţine şi silaba proeminentă şi conturul terminal, fapt care modifică modul de intonare „normal" (adică modul de intonare pe care cuvîntul ultim îl are într-un contur intonaţional conţinînd mai multe cuvinte).

Conturul terminal descendent se manifestă prin tonul [1] care stă pe silaba accentuată a ultimului cuvînt: [$\overset{1}{\text{ko}}\overset{2}{\text{pi}}\overset{1}{\text{lul}}\ \overset{\widehat{12}}{\text{mik}}\ \overset{1}{\text{a}}\overset{1}{\text{lear}}\overset{1}{\text{gă}}\ \overset{1}{\text{re}}\overset{1}{\text{pe}}\overset{1}{\text{de}}$].

În cazul cînd conturul intonaţional este constituit din cuvîntul *repede*, ca în exemplul [$\overset{1}{\text{ko}}\overset{2}{\text{pi}}\overset{1}{\text{lul}}\ \overset{2}{\text{mik}}\ \overset{1}{\text{a}}\overset{2}{\text{lear}}\overset{1}{\text{gă}}\ \overset{1}{\text{re}}\overset{\widehat{12}}{\text{pe}}\overset{\overset{1}{2}}{\text{de}}\overset{1}{\text{de}}$], conturul terminal descendent se manifestă *obligatoriu* în silaba ultimă (neaccentuată) şi *facultativ* în silaba antepenultimă, care poate fi intonată cu [1] sau cu [2].

Dacă cuvîntul este disilabic, ca [bine], conturul descendent se manifestă prin intonarea *obligatorie* a ultimei silabe cu [1]: [$\overset{\widehat{12}}{\text{bi}}\overset{1}{\text{ne}}$].

Dacă cuvîntul este monosilabic, conturul terminal descendent se manifestă în aceeaşi silabă cu [$\widehat{12}$]: [$\overset{\widehat{12}}{\text{m}}\overset{1}{\text{ult}}$].

Se poate spune deci că, în cazul în care conturul intonaţional este monoverb, conturul terminal descendent se manifestă prin tonul ultimei silabe, fie că aceasta coincide, fie că nu coincide cu silaba intonată cu [$\widehat{12}$].

Conturul terminal neutru se manifestă prin intonarea cu [2] a ultimei silabe a conturului: [$\overset{1}{\text{k}}\overset{2}{\text{opi}}\overset{1}{\text{lul}}$ $\overset{\widehat{12}}{\text{mik}}$ $\overset{2}{\text{a}}\overset{2}{\text{le}}\overset{2}{\text{ar}}\overset{\widehat{21}}{\text{gă}}$ $\overset{1}{\text{re}}\overset{1}{\text{pe}}$ $\overset{1}{\text{de}}$]. Trebuie notat faptul că silaba care manifestă conturul neutru poate să aparţină cuvîntului care conţine silaba proeminentă cu care începe conturul intonaţional următor: [$\overset{1}{\text{k}}\overset{2}{\text{opi}}\overset{1}{\text{lul}}$ $\underbrace{\overset{\widehat{12}}{\text{mik}}}_{1}$ $\underbrace{\overset{2}{\text{a}}\overset{2}{\text{le}}\overset{\widehat{21}}{\text{ar}}\overset{1}{\text{gă}}\ \overset{1}{\text{re}}\overset{1}{\text{pe}}\ \overset{1}{\text{de}}}_{2}$].

Silaba [$\overset{2}{\text{a}}$](*leargă*) manifestă conturul terminal neutru al conturului intonaţional [$\overset{\widehat{12}}{\text{mik}}$ $\overset{2}{\text{a}}$](*leargă*). Aceasta înseamnă că limita dintre două contururi intonaţionale nu coincide totdeauna cu limita dintre două cuvinte.

Conturul terminal ascendent se manifestă prin tonul [3] cu care este intonată silaba accentuată a ultimului cuvînt din conturul intonaţional. Silabele neaccentuate care pot eventual urma pot fi intonate în mod facultativ cu [3] sau cu [2], în nici un caz cu [1].

Uzajul mai frecvent pare a fi cel dat în **1.2.1.** enunţul 1) II.

În cazul în care conturul intonaţional este monoverb, conturul terminal ascendent se manifestă prin tonul [3] al *ultimei silabe*, indiferent de faptul dacă aceasta este accentuată sau nu: [$\overset{\widehat{12}}{\text{re}}\overset{3}{\text{pe}}\overset{3}{\text{de}}$, $\overset{\widehat{12}}{\text{bi}}\overset{3}{\text{ne}}$, $\overset{\widehat{12}}{\text{mu}}\overset{3}{\text{lt}}$]. După cum se observă, atunci cînd după silaba accentuată şi intonată cu [$\widehat{12}$] urmează două silabe, silaba care urmează imediat după [$\widehat{12}$] poate fi intonată cu [2] sau cu [3] în mod facultativ; obligatorie este intonarea cu [3] a *ultimei* silabe.

Vom simboliza invariantele fonologice ale celor trei contururi prin: /↓/ = contur terminal *descendent*, /|/ = contur terminal *neutru*, /↑/ = contur terminal *ascendent*.

1.2.5. Variantele fonetice ale silabelor proeminente. Silabele proeminente au următoarele manifestări fonice: [$\widehat{12}$], [$\widehat{21}$] şi [$\widehat{23}$].

Dacă cuvîntul este monosilabic, conturul terminal descendent se manifestă în aceeaşi silabă cu [$\widehat{12}$]: [$\overset{\widehat{12}}{\text{m}}\overset{1}{\text{ult}}$].

Se poate spune deci că, în cazul în care conturul intonaţional este monoverb, conturul terminal descendent se manifestă prin tonul ultimei silabe, fie că aceasta coincide, fie că nu coincide cu silaba intonată cu [$\widehat{12}$].

Conturul terminal neutru se manifestă prin intonarea cu [2] a ultimei silabe a conturului: [$\overset{1}{\text{kopilul}}$ $\overset{2}{\text{m}}\overset{1}{\text{i}}\overset{\widehat{12}}{\text{k}}$ $\overset{2}{\text{a}}\overset{2}{\text{l}}\overset{2}{\text{eargă}}$ $\overset{\widehat{21}}{\text{r}}\overset{1}{\text{e}}\overset{1}{\text{pede}}$]. Trebuie notat faptul că silaba care manifestă conturul neutru poate să aparţină cuvîntului care conţine silaba proeminentă cu care începe conturul intonaţional următor: [$\overset{1}{\text{kopilul}}$ $\overset{2}{\text{m}}\overset{1}{\text{i}}\overset{\widehat{12}}{\text{k}}$ $\overset{2}{\text{a}}\overset{\widehat{21}}{\text{l}}\overset{1}{\text{e}}\overset{1}{\text{e}}\overset{1}{\text{r}}\overset{1}{\text{g}}\overset{1}{\text{ă}}$ $\overset{1}{\text{r}}\overset{1}{\text{e}}\overset{1}{\text{p}}\overset{1}{\text{e}}\overset{1}{\text{de}}$].

Silaba [$\overset{2}{\text{a}}$](*leargă*) manifestă conturul terminal neutru al conturului intonaţional [$\overset{\widehat{12}}{\text{m}}\overset{2}{\text{ik}}$ a](*leargă*). Aceasta înseamnă că limita dintre două contururi intonaţionale nu coincide totdeauna cu limita dintre două cuvinte.

Conturul terminal ascendent se manifestă prin tonul [3] cu care este intonată silaba accentuată a ultimului cuvînt din conturul intonaţional. Silabele neaccentuate care pot eventual urma pot fi intonate în mod facultativ cu [3] sau cu [2], în nici un caz cu [1].

Uzajul mai frecvent pare a fi cel dat în **1.2.1.** enunţul 1) II.

În cazul în care conturul intonaţional este monoverb, conturul terminal ascendent se manifestă prin tonul [3] al *ultimei silabe*, indiferent de faptul dacă aceasta este accentuată sau nu: [$\overset{\widehat{12}}{\text{r}}\overset{3}{\text{e}}\overset{3}{\text{pede}}$, $\overset{\widehat{12}}{\text{b}}\overset{3}{\text{ine}}$, $\overset{\widehat{12}}{\text{m}}\overset{3}{\text{ult}}$]. După cum se observă, atunci cînd după silaba accentuată şi intonată cu [$\widehat{12}$] urmează două silabe, silaba care urmează imediat după [$\widehat{12}$] poate fi intonată cu [2] sau cu [3] în mod facultativ; obligatorie este intonarea cu [3] a *ultimei* silabe.

Vom simboliza invariantele fonologice ale celor trei contururi prin: /↓/ = contur terminal *descendent*, /|/ = contur terminal *neutru*, /↑/ = contur terminal *ascendent*.

1.2.5. Variantele fonetice ale silabelor proeminente. Silabele proeminente au următoarele manifestări fonice: [$\widehat{12}$], [$\widehat{21}$] şi [$\widehat{23}$].

Tonurile [$\widehat{12}$] şi [$\widehat{21}$] sînt în distribuţie complementară (cf. **0.1.7.2.**): [$\widehat{21}$] apare totdeauna după un contur /||/, poziţie în care nu apare niciodată [$\widehat{12}$].

Tonurile [$\widehat{21}$] şi [$\widehat{23}$] sînt totdeauna în variaţie liberă (cf. **0.1.7.1.**) după un contur /||/, ca de exemplu în 2) I şi II de sub **1.2.1.**:

1 2 1 $\widehat{12}$ 2 2 2 $\widehat{21}$ 1 1 1 2 1 $\widehat{12}$ 2 2 2 $\widehat{23}$ 1 1
[kopilul mik aleargă repede] şi [kopilul mik aleargă repede].

Contrastului [$\widehat{21}$:$\widehat{23}$] din planul expresiei nu-i corespunde niciodată un contrast în planul conţinutului, ceea ce înseamnă că între cele două tonuri nu există niciodată un raport de comutare.

Tonurile [$\widehat{21}$] şi [$\widehat{23}$] pot fi considerate ca o *transformare poziţională* a tonului [$\widehat{12}$], transformare în care operatorul (cf. **0.1.7.4.**) este „poziţia după /||/".

Pe baza celor arătate, tonurile [$\widehat{12}$], [$\widehat{21}$] şi [$\widehat{23}$] pot fi reduse la o singură invariantă fonologică, simbolizată prin /2/.

1.2.5.1. Tonurile silabelor cuprinse între silaba proeminentă (= prima silabă a unui contur intonaţional) şi silaba accentuată a ultimului cuvînt al conturului intonaţional sînt nerelevante, deoarece succesiunea acestor tonuri este determinată după cum urmează:

a) aceste silabe sînt intonate cu [1] atunci cînd conturul terminal este /↓/ (= descendent);

b) aceste silabe sînt intonate cu [2] atunci cînd conturul terminal este /||/ sau /↑/ (= neutru sau ascendent).

1.2.5.2. Ultima silabă neaccentuată a ultimului cuvînt din conturul intonaţional (atunci cînd această silabă există) are o intonaţie relevantă numai în cazul în care silaba accentuată a ultimului cuvînt este în acelaşi timp şi silaba proeminentă (cf. mai sus **1.2.4.**). În acest caz, ultima silabă manifestă prin tonul ei conturul terminal; silabele cuprinse între silaba accentuată şi proeminentă şi ultima silabă au un ton nerelevant, deoarece, după cum s-a arătat, tonurile [2] şi [3] sînt în variaţie liberă (cf. intonaţia [$\widehat{12}$ $\overset{3}{2}$ 3 repede] unde silaba [pe] poate fi intonată cu [2] sau cu [3], în nici un caz cu [1]).

Dacă silaba proeminentă a conturului este alta decît silaba accentuată a ultimului cuvînt, atunci silaba accentuată a ultimului cuvînt manifestă prin tonul ei conturul terminal, iar tonul silabelor neaccentuate care urmează (dacă ele există) este nerelevant: ele sînt intonate în mod obligatoriu cu [1], în cazul contu-

Scanned with OKEN Scanner

rului [↓]; sînt intonate în mod obligatoriu cu [2], în cazul conturului /||/; sînt intonate cu [3] sau cu [2] (deci [2] și [3] sînt în variație liberă), în cazul conturului /↑/.

1.2.5.3. *Contururi intonaționale incomplete.* Numim *contur intonațional incomplet* conturul care nu conține o silabă proeminentă.

Acest tip de contur apare în vorbire atunci cînd prima silabă emisă după pauză sau după /↑/ nu este în același timp și silabă proeminentă. În exemplele discutate, segmentul [kopilul] nu conține o silabă proeminentă.

Acest segment are următoarele intonații posibile:

2 2 2 $\widehat{21}$ 1 1 1 1 1 1
a) [kopilul mik aleargă repede]

2 2 2 $\widehat{23}$ 1 1 1 1 1 1
b) [kopilul mik aleargă repede]

1 1 1 $\widehat{12}$ 1 1 1 1 1 1
c) [kopilul mik aleargă repede]

$\widehat{23}$
1 1 2 $\widehat{21}$ 1 1 1 1 1 1
d) [kopilul mik aleargă repede].

În afară de intonațiile de sub a) — d), segmentul [kopilul] poate avea și intonația întîlnită deja:

1 2 1 $\widehat{12}$ 1 1 1 1 1 1
e) [kopilul mik aleargă repede] sau

1 2 2 $\widehat{21}$ 1 1 1 1 1 1
f) [kopilul mik aleargă repede]

1 2 2 $\widehat{23}$ 1 1 1 1 1 1
g) [kopilul mik aleargă repede].

După cum se observă, în cazurile a), b), d), f), g), silaba proeminentă [mik] se realizează fonetic ca [$\widehat{21}$] sau [$\widehat{23}$], deci ca atunci cînd este precedată de /||/. În cazurile c), e) silaba proeminentă se realizează ca [$\widehat{12}$], ca atunci cînd este precedată de /↓/: (cf. **1.2.5.**). Putem considera deci că segmentul care precedă silaba proeminentă în cazurile a), b), d), f), g) aparține unui contur intonațional incomplet neutru, iar în cazurile c), e) aparține unui contur intonațional incomplet descendent.

În limba română, conturul ascendent nu poate fi incomplet. Intonații de tipul *[2 3 2 $\widehat{21}$ $\widehat{23}$ 1 1 1 1 1 1 kopilul mik (mik) aleargă repede] nu sînt posibile.

Intonațiile e) — g) se comportă după cum urmează:

— intonația e) se comportă ca un contur descendent, întrucît silaba proeminentă a conturului următor are tonul [$\widehat{12}$];

— intonațiile f) și g) se comportă ca un contur neutru, întrucît silaba proeminentă are tonul [$\widehat{21}$] sau [$\widehat{23}$].

Se observă că, în cazul unui contur intonațional incomplet, relevantă pentru stabilirea conturului terminal este intonația ultimei silabe, indiferent de faptul dacă această silabă este accentuată sau nu: în exemplele a), b), d), f), g) sîntem în prezența unui contur terminal neutru, deoarece ultima silabă este intonată cu [2]; în exemplele c), e) sîntem în prezența unui contur terminal descendent, deoarece ultima silabă este intonată cu [1].

Ceea ce caracterizează contururile intonaționale incomplete este faptul că ele pot fi intonate prin alternarea tonurilor [1] și [2], pînă la ultima silabă care stabilește caracterul descendent, neutru sau ascendent al conturului. În această situație, silabele accentuate au tonul [2], silabele neaccentuate au tonul [1].

Să reluăm exemplul discutat, intonat în felul următor:

1 1 1 1 1 1 1 $\widehat{12}$ 1 1
[kopilul mik aleargă repede].

Toată porțiunea care precedă silaba [re] (*pede*) reprezintă un contur descendent incomplet. Același contur descendent incomplet poate fi intonat și:

1 2 1 2 1 2 1
[kopilul mik aleargă].

Conturul neutru incomplet, [kopilul mik aleargă], poate fi intonat și [kopilul mik aleargă].

Intonațiile [kopilul mik aleargă] și [kopilul mik aleargă] sînt în variație liberă (cf. **0.1.7.1.**); la fel intonațiile [kopilul mik aleargă] și [kopilul mik aleargă]. Rezultă de aici că intonația cu ton egal a silabelor unui contur incomplet nu este relevantă în raport cu intonarea aceloraşi silabe cu tonul [1] pe silabele neaccentuate și cu tonul [2] pe silabele accentuate. Ca și în cazul contururilor complete, singurul ton relevant este deci tonul silabei în care se manifestă conturul terminal.

Pentru a da o formulare mai generală celor discutate pînă aici, putem spune că, într-un contur incomplet, silabele accentuate sînt intonate totdeauna egal (fie cu [1], fie cu [2]). În cazul în care silabele accentuate au tonul [2], silabele neaccentuate pot avea (facultativ) tonul [1]. Dacă ultima silabă a conturului incomplet este neaccentuată, ea are tonul [1], cînd conturul incomplet este descendent și tonul [2], cînd conturul este neutru, aceasta în conformitate cu regula că ultima silabă manifestă conturul terminal. Dacă ultima silabă este accentuată, ea are tonul [1], cînd conturul este /↓/și [2], cînd conturul este /|/, conform cu aceeași regulă.

În cazul în care ultima silabă este accentuată și cu tonul [1], este clar că conturul incomplet nu se mai poate realiza sub forma alternanței dintre silabele accentuate intonate cu [2] și silabele neaccentuate intonate cu [1], deoarece toate silabele accentuate ale unui contur incomplet trebuie să fie intonate egal (deci cu [1]).

Structura unui contur incomplet care apare după /↑/ este identică cu aceea a unui contur incomplet care apare după pauză: [dakă vrej vin la tine mîjne] sau: [vin la tine mîjne] sau: [vin la tine mîjne] ([mîjne]).

Observație. Intonarea cu tonuri diferite a silabelor accentuate ale unui contur incomplet duce în mod necesar la apariția unei silabe proeminente și deci la transformarea conturului incomplet în contur obișnuit. Nu este posibilă intonația:

*[kopilul mik aleargă repede],

ci numai intonația:

[kopilul mik aleargă repede];

sau cel puțin nu se poate face distincția între cele două intonații, ceea ce înseamnă același lucru.

La fel nu este posibilă intonația:

*[kopilul mik aleargă repede],

ci numai intonația:

sau: [kopilul mik aleargă repede],

sau: [kopilul mik aleargă repede],

[kopilul mik aleargă repede].

Scanned with OKEN Scanner

Pentru a da o formulare mai generală celor discutate pînă aici, putem spune că, într-un contur incomplet, silabele accentuate sînt intonate totdeauna egal (fie cu [1], fie cu [2]). În cazul în care silabele accentuate au tonul [2], silabele neaccentuate pot avea (facultativ) tonul [1]. Dacă ultima silabă a conturului incomplet este neaccentuată, ea are tonul [1], cînd conturul incomplet este descendent și tonul [2], cînd conturul este neutru, aceasta în conformitate cu regula că ultima silabă manifestă conturul terminal. Dacă ultima silabă este accentuată, ea are tonul [1], cînd conturul este /↓/și [2], cînd conturul este /|/, conform cu aceeași regulă.

În cazul în care ultima silabă este accentuată și cu tonul [1], este clar că conturul incomplet nu se mai poate realiza sub forma alternanței dintre silabele accentuate intonate cu [2] și silabele neaccentuate intonate cu [1], deoarece toate silabele accentuate ale unui contur incomplet trebuie să fie intonate egal (deci cu [1]).

Structura unui contur incomplet care apare după /↑/ este identică cu aceea a unui contur incomplet care apare după pauză:

$\overset{\widehat{12}\,3}{}$ $\overset{2}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{2\,1}{}$ $\overset{\widehat{12}}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{1\,1\,1\,1}{}$ $\overset{\widehat{12}}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{1}{}$
[dakă vrej vin la tine mîjne] sau: [vin la tine mîjne] sau: [vin la
$\overset{1\,2}{}$ $\overset{\widehat{21}}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{\widehat{23}}{}$ $\overset{1}{}$
tine mîjne] ([mîjne]).

Observație. Intonarea cu tonuri diferite a silabelor accentuate ale unui contur incomplet duce în mod necesar la apariția unei silabe proeminente și deci la transformarea conturului incomplet în contur obișnuit. Nu este posibilă intonația:

$\overset{1\,1\,1}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{1\,2}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{\widehat{12}}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{1}{}$
*[kopilul mik aleargă repede],

ci numai intonația:

$\overset{1\,1\,1}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{1\,\widehat{12}}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{\widehat{12}}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{1}{}$
[kopilul mik aleargă repede];

sau cel puțin nu se poate face distincția între cele două intonații, ceea ce înseamnă același lucru.

La fel nu este posibilă intonația:

$\overset{1\,1\,1}{}$ $\overset{2}{}$ $\overset{1\,2}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{\widehat{12}}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{1}{}$
*[kopilul mik aleargă repede],

ci numai intonația:

$\overset{1\,1\,1}{}$ $\overset{\widehat{12}}{}$ $\overset{2\,2}{}$ $\overset{2}{}$ $\overset{\widehat{23}\,\widehat{21}}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{1}{}$
[kopilul mik aleargă repede],

sau:

$\overset{1\,1\,1}{}$ $\overset{\widehat{12}}{}$ $\overset{1\,1}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{\widehat{12}}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{1}{}$
[kopilul mik aleargă repede],

sau:

$\overset{1\,1\,1}{}$ $\overset{\widehat{12}}{}$ $\overset{1\,\widehat{12}}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{\widehat{12}}{}$ $\overset{1}{}$ $\overset{1}{}$
[kopilul mik aleargă repede].

Scanned with OKEN Scanner

1.2.5.4. *Transcripția fonologică a intonației.* Din cele arătate în paragrafele anterioare, se constată că singurele elemente relevante ale intonației sînt contururile terminale: /↑/, /|/, /↓/ și silaba proeminentă: [2]. Tonul celorlalte silabe ale unui contur intonațional, silabe care nu manifestă conturul terminal și nu sînt nici silabe proeminente, este nerelevant și deci nu va fi notat într-o transcripție fonologică.

Vom da în cele ce urmează transcripția fonologică a unor exemple discutate în capitolul consacrat intonației:

Sub **1.2.1.**

1) I /kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă repede ↓ (bine ↓) (mult ↓)/*

II/kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă repede ↑ (bine ↑) (mult ↑)/

2) I și II /kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă | $\overset{2}{\text{repede}}$ ↓ ($\overset{2}{\text{bine}}$ ↓) ($\overset{2}{\text{mult}}$ ↓)/

Sub **1.2.2.**

1) I a) /ko↓$\overset{2}{\text{pilul}}$ mik ale+argă repede↓/

b) /kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă repede↓/

c) /kopilul mik a↓$\overset{2}{\text{le}}$+argă repede↓/

d) /kopilul mik ale+argă ↓ $\overset{2}{\text{repede}}$↓/

1) II d) /kopilul mik ale+argă↓$\overset{2}{\text{repede}}$↑/($\overset{2}{\text{bine}}$↑)($\overset{2}{\text{mult}}$↑)/

Sub **1.2.3.**

/kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă | $\overset{2}{\text{repede}}$↓/

/kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ a | $\overset{2}{\text{le}}$+argă repede↓/

/ko↓$\overset{2}{\text{pilul}}$ mik a | $\overset{2}{\text{le}}$+argă repede↓/

Sub **1.2.5.3.**

a), b), d), f), g) /kopilul | $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă repede↓/

c) și e) /kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă repede↓/

---

* Semnul [+] între două vocale arată că cele două foneme aparțin ambele aceleiași silabe (= constituie un diftong); semnul [+] este semnul joncturii silabice, cf. mai jos **2.1.6.1.2.**

Scanned with OKEN Scanner

1.2.5.4. *Transcripția fonologică a intonației.* Din cele arătate în paragrafele anterioare, se constată că singurele elemente relevante ale intonației sînt contururile terminale: / ↑ /, / | /, / ↓ / și silaba proeminentă: [2]. Tonul celorlalte silabe ale unui contur intonațional, silabe care nu manifestă conturul terminal și nu sînt nici silabe proeminente, este nerelevant și deci nu va fi notat într-o transcripție fonologică.

Vom da în cele ce urmează transcripția fonologică a unor exemple discutate în capitolul consacrat intonației:

Sub **1.2.1.**

1) I /kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă repede ↓ (bine ↓) (mult ↓)/*

II/kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă repede ↑ (bine ↑) (mult ↑)/

2) I și II /kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă | $\overset{2}{\text{repede}}$ ↓ ($\overset{2}{\text{bine}}$ ↓) ($\overset{2}{\text{mult}}$ ↓)/

Sub **1.2.2.**

1) I a) /ko↓$\overset{2}{\text{pilul}}$ mik ale+argă repede↓/

b) /kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă repede↓/

c) /kopilul mik a↓$\overset{2}{\text{le}}$+argă repede↓/

d) /kopilul mik ale+argă ↓ $\overset{2}{\text{repede}}$↓/

1) II d) /kopilul mik ale+argă↓$\overset{2}{\text{repede}}$↑/($\overset{2}{\text{bine}}$↑)($\overset{2}{\text{mult}}$↑)/

Sub **1.2.3.**

/kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă | $\overset{2}{\text{repede}}$↓/

/kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ a | $\overset{2}{\text{le}}$+argă repede↓/

/ko↓$\overset{2}{\text{pilul}}$ mik a | $\overset{2}{\text{le}}$+argă repede↓/

Sub **1.2.5.3.**

a), b), d), f), g) /kopilul | $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă repede↓/

c) și e) /kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă repede↓/

---

* Semnul [+] între două vocale arată că cele două foneme aparțin ambele aceleiași silabe (= constituie un diftong); semnul [+] este semnul joncturii silabice, cf. mai jos **2.1.6.1.2.**

Scanned with OKEN Scanner

Nenumerotat:

/kopilul mik ale+argă ↓ $\overset{2}{\text{re}}$pede↓/

Sub *Observaţie*:

/kopilul mik a↓ $\overset{2}{\text{le}}$+argă ↓ $\overset{2}{\text{re}}$pede ↓ /

/kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă | $\overset{2}{\text{re}}$pede ↓ /

/kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ ale+argă ↓ $\overset{2}{\text{re}}$pede ↓ /

/kopilul ↓ $\overset{2}{\text{mik}}$ a↓ $\overset{2}{\text{le}}$+argă ↓ $\overset{2}{\text{re}}$pede ↓ /.

1.2.6. Contur terminal şi pauză. Raportul dintre contururile terminale şi pauză (/#/) este următorul: contururile / ↓ / şi / ↑ / pot sau nu pot fi însoţite de pauză; în schimb, pauza este însoţită totdeauna de unul din cele două contururi. Raportul dintre / ↓ /, / ↑ / şi / # / este de dependenţă; pauza *depinde* de cele două contururi.

Între / | / şi / # / este un raport de excluziune: unde apare unul din cei doi termeni, nu poate apărea celălalt.*

Pentru exemplificare:

a) /dakă $\overset{2}{\text{vre}}$+i ↑ # $\overset{2}{\text{vin}}$ la tine mî+ine ↓ #/

b) /dakă $\overset{2}{\text{vre}}$+i ↑ $\overset{2}{\text{vin}}$ la tine mî+ine ↓ #/

c) /dakă $\overset{2}{\text{vre}}$+i vin la tine ↓ #$\overset{2}{\text{mî}}$+ine ↓ #/

d) /dakă $\overset{2}{\text{vre}}$+i vin la tine ↓ $\overset{2}{\text{mî}}$+ine ↓ #/.

Intonaţiile a) — d) sînt toate posibile.

În schimb este posibilă numai intonaţia:

e) /dakă $\overset{2}{\text{vre}}$+i vin la tine | $\overset{2}{\text{mî}}$+ine ↓ #/

nu şi intonaţia:

f)* /dakă $\overset{2}{\text{vre}}$+i vin la tine | #$\overset{2}{\text{mî}}$+ine ↓ #/.

Observaţie. Intonaţia f) este posibilă numai în condiţii determinate *extralingvistic*: în cazul în care vorbitorul nu este hotărît în momentul vorbirii asupra zilei pe care vrea să o fixeze.

---

*Pentru raportul *fonetic* dintre pauză şi diversele contururi terminale (exprimate grafic prin punctuaţie), cf. Roceric-Alexandrescu, 1963, pp. 371–372.

Scanned with OKEN Scanner

1.2.7. Între contururile intonaționale și diversele categorii gramaticale (morfologice și sintactice) nu există o legătură necesară; lucru observat deja de o serie de cercetători (cf., de exemplu, Reformatskij, 1955, p. 239; Roceric și Golopenția, 1961, p. 33).

Un contur intonațional este un constituent al unui semnificant și nu este el însuși un semnificant, tot așa cum fonemele sînt constituenți ai unor semnificanți, fără a fi ele însele semnificanți.

Un contur intonațional poate să cuprindă un cuvînt sau mai multe cuvinte și, uneori, chiar numai o parte a unui cuvînt, ca în exemplul întîlnit deja: /kopilul mik a | le+argă repede ↓ /, unde primul contur este constituit din secvența /kopilul mik a | /.

Se consideră că conturul / ↑ / este caracteristic pentru propozițiile interogative, în timp ce conturul / ↓ / este caracteristic pentru propozițiile enunțiative: /vi+i la mine ↑ / *(vii la mine?)* față de /vi+i la mine ↓ / *(vii la mine)* (cf. Popescu-Marin, 1961) cu excepția cazului în care propoziția conține o particulă interogativă: /kînd vi+i la mine ↓ /.

În realitate, conturul / ↑ / poate să apară nu numai la sfîrșitul propozițiilor, ci și la al sintagmelor unor propoziții: /kopilul mik ↑ ale+argă | repede ↓ /.

Același contur ascendent poate caracteriza fie o propoziție regentă, fie o propoziție subordonată, așa cum arată următoarele exemple:

I a) /kînd | plek de akasă ↑ vin la tine ↓ /

b) /fiindkă | plek de akasă ↑ vin la tine ↓ /

c) /dakă | plek de akasă ↑ vin la tine ↓ /

d) /ka să | plek de akasă ↑ vin la tine ↓ /

e) /deʃi | plek de akasă ↑ vin la tine ↓ /

II a) /vin la tine ↑ kînd | plek de akasă ↓ /

b) /vin la tine ↑ fiindkă | plek de akasă ↓ /

c) /$\overset{2}{\text{vin}}$ la tine ↑ dakă | plek de akasă ↓ /

d) /$\overset{2}{\text{vin}}$ la tine ↑ ka să | $\overset{2}{\text{plek}}$ de akasă ↓ /

e) /$\overset{2}{\text{vin}}$ la tine ↑ deʃi | $\overset{2}{\text{plek}}$ de akasă ↓ /.

O legătură mai consistentă cu categoriile gramaticale o are, credem, conturul *neutru*. Am putea spune că acest contur exprimă *legătura* dintre două unități sintactice care conțin fiecare cîte un element caracterizat prin emfază. Aceste unități sintactice pot avea însă naturi destul de diferite: pot fi două sintagme ale aceleiași propoziții, pot fi două propoziții în raport de subordonare sau pot fi două propoziții în raport de coordonare:

III /$\overset{2}{\text{kopilul}}$ mik a | $\overset{2}{\text{le}}$+argă repede ↓/

IV /kînd $\overset{2}{\text{plek}}$ de akasă | $\overset{2}{\text{vin}}$ la tine ↓/

V /$\overset{2}{\text{plek}}$ de akasă și | $\overset{2}{\text{vin}}$ la tine ↓/.

1.2.8. Raporturile care se stabilesc între categoriile unităților suprasegmentale sînt următoarele:

1°. În silaba inițială a unui contur intonațional (deci în silaba proeminentă) se produce sincretismul (cf. **0.1.8.5.3.**) dintre accentul /ˈ/ și accentul /ₒ/, întrucît tonul [2] stă totdeauna pe o silabă accentuată (cf. **1.2.2.**). Între [2] și /ˈ/ există un raport de dependență (cf. **0.1.2.2.**) deoarece o silabă cu /ˈ/ poate fi sau nu poate fi intonată cu [2], în timp ce tonul [2] nu poate sta decît pe o silabă cu accent /ˈ/.

2°. Între conturul /|/ și contururile /↑/, /↓/ există un raport de dependență: contururile /↑/ sau /↓/ pot să fie sau să nu fie însoțite de un contur /|/, în timp ce un contur /|/ este totdeauna însoțit de un contur /↑/ sau /↓/. Conturul /|/ este *dependent*.

3°. Între [2] și /↑/ există, de asemenea, un raport de dependență, întrucît [2] apare împreună cu /↑/, /↓/ sau /|/, în timp ce /↑/ nu apare decît împreună cu [2].

Față de /|/ și /↓/, [2] se află în raport de constelație (cf. **0.1.2.3.**), întrucît /|/ și /↓/ pot apărea fără [2] în contururile incomplete, iar [2] poate apărea însoțit de oricare dintre contururile terminale.

Scanned with OKEN Scanner

2. UNITĂȚI SEGMENTALE

Unitățile segmentale ale limbii române sînt *vocalele* și *consoanele*. Unitățile segmentale se disting de unitățile suprasegmentale prin faptul că cele două clase de unități contractează relații diferite.

Unitățile suprasegmentale pot constitui elementul subordonat într-o relație de dependență heterosintagmatică (cf. și **1.**), în timp ce unitățile segmentale (constituenții silabelor) nu pot fi elemente dependente ale unei relații heterosintagmatice (cf. **0.1.8.4.**, **0.1.8.4.3.**)

De asemenea, între unitățile discutate sub **1.—1.3.3.** și constituenții silabelor nu poate exista o relație de comutare, fapt care demonstrează că cele două serii de unități aparțin la categorii (cf. **0.1.8.1.**) diferite.

Distincția între cele două categorii se face pe baza funcțiunii de centru silabic. Silaba se definește ca segment minimal al expresiei care este susceptibil de a primi un accent și numai unul singur (cf. **0.1.8.2.**). Definiția trebuie precizată în sensul că silaba este un segment minimal care poate primi un accent și numai unul și *totdeauna în același loc și numai în același*. Această precizare este necesară pentru a putea face distincția între silabă și *cuvînt*, care și el poate (în limba română) primi un accent și numai unul singur. (E vorba desigur de accentul /ˈ/, principal.) În timp însă ce, în cuvînt locul accentului poate varia (în limbile cu accent mobil), adică un segment de expresie ca, de exemplu, [kîntă] poate fi accentuat și [kîn|tă] și [ˈkîntă], în silabă, locul accentului nu poate varia: atunci cînd silaba [kîn] este accentuată, locul accentului este totdeauna același. Mai precis: în cuvînt, locul accentului este distinctiv, el putînd opune două segmente fonematice identice, în silabă locul accentului este nedistinctiv, deoarece două silabe accentuate cu o structură fonematică identică nu se deosebesc niciodată prin locul accentului.

2.1. VOCALELE

Compararea cuvintelor [par, pir, păr, por, pur] ne arată că segmentele [a, i, ă, o, u] sînt comutabile; corelația [a : i : ă : : o : u] din planul expresiei este solidară cu corelația: {par : : pir : păr : por : pur} din planul conținutului.

Prin compararea perechilor: [văr, vîr], [sar, ser] se pot stabili corelațiile [ă : î], [a : e] din planul expresiei, solidare cu corelațiile {văr : vîr}, {sar : ser} din planul conținutului. Unitățile de expresie degajate sînt distincte între ele.

2.1.1. Se poate constata că segmentele [a, e, i, ă, î, o, u] degajate mai sus constituie o *categorie* (cf. **0.1.8.1.**) distinctă întrucît contractează o relație în care nu pot intra nici unul dintre segmentele care precedă sau urmează unitățile în discuție.

Astfel, pe baza probei de comutare, comparînd cuvintele [par, bar, kar, dar, ʒar, lar, rar, sar, țar, zar], putem degaja elementele [p, b, k, d, ʒ, l, r, s, ț, z].

Constatăm că nici un membru al seriei [a, e, i, ă, î, o, u] nu comută cu nici un membru al seriei [p, b, k, d, ʒ, l, r, s, ț, z].

Constatăm, de asemenea, că în contextele discutate sub **2.1.**, segmentul central [a, e, i, ă, î, o, u] nu poate fi „comutat cu zero" sau, mai precis, nu poate lipsi. În schimb, poate lipsi atît segmentul inițial [ar, ˈera, ˈiris, ˈăsta, în, ˈordine, ˈurmă] cît și segmentul final: [îngroˈpa, pe, liˈpi, îngroˈpă, vîˈrî, ˈo, tu].

Atragem atenția asupra faptului că definim contextul numai prin *accent* și prin tranșa de expresie care figurează sub accent (adică prin silabă). Nu este deci relevant faptul că silaba în discuție este sau nu este urmată sau precedată de un alt segment de expresie. Cu alte cuvinte, spunem că atît în [por], cît și în [ˈordine], [o] apare în același context, adică sub accent.

De asemenea, este nesemnificativă în discuția de față, *natura* segmentului care precedă sau urmează segmentele [a, e, i, ă, î, o, u]. Relevant este numai faptul că segmentele în discuție sînt urmate sau precedate de segmente cu care nu pot comuta. Astfel, [a] din [par] este în același raport cu segmentul următor, [r], ca și cu segmentul următor din [asta], adică [s]; [a] nu poate comuta nici cu [r] nici cu [s].

De aceea, pentru a arăta că segmentul [ă] poate apărea neprecedat de un segment din categoria acelora cu care nu poate comuta, este suficient să arătăm că [ă] apare după pauză, indiferent de *natura* segmentului următor.

Rezultă de aici că relația de dependență (cf. **0.1.2.2.**) se stabilește între accent și seria [a, e, i, ă, î, o, u]. Prezența celorlalte

Scanned with OKEN Scanner

elemente, cu care [a, e, i, ă, î, o, u] nu pot comuta, este facultativă.

2.1.2. Numim *vocale* (V) segmentele din prima categorie (cele determinate de accent) și *consoane* (C) segmentele din cea de-a doua categorie.

Deoarece accentul depinde de segmentele [a, e, i, ă, î, o, u] însoțite sau neînsoțite de consoane, în timp ce o consoană poate face parte dintr-o tranșă accentuată numai atunci cînd este însoțită de o vocală, spunem că:

$$1)\ C \rightarrow V$$

Vocalele reprezintă elementele *centrale* sau, în terminologia lui Hockett (1955, pp. 55—56), *nucleul* silabei; consoanele reprezintă elementele marginale sau *sateliții*, în aceeași terminologie.

Vocalele reprezintă o *categorie* distinctă, întrucît contractează *relații* distincte în raport cu consoanele (cf. **0.1.8.1.**): accentul este în raport de dependență față de categoria vocalelor; consoanele, la rîndul lor, sînt în raport de dependență față de categoria vocalelor. Categoria consoanelor este distinctă de categoria accentelor, deoarece accentele reprezintă o categorie de unități suprasegmentale, în timp ce consoanele (ca și vocalele) fac parte din categoria unităților *segmentale* (cf. **0.1.8.4.**, **0.1.8.4.3.**).

2.1.3. Distribuția alofonelor fonemelor vocalice. Segmentele vocalice degajate prin comutare se clasifică fonetic după cum urmează:

	anterioare	centrale	posterioare
închise	i	î	u
medii	e	ă	o
deschise		a	

Ele pot fi identificate în diversele poziții după cum urmează (indicăm, atunci cînd e cazul, modificările fonetice determinate de contextul fonetic).

2.1.3.1. *Vocala* [*a*] apare în următoarele poziții:

— în silabe accentuate [ˈkană] și neaccentuate [ˌkaˈnar] *(cană, canar)*;

— după [#] vocala [a] apare uneori precedată de un apendice asilabic de timbru nedeterminat, pe care-l notăm prin [ə̯]. Pronunția aceasta este facultativă și se întîlnește mai rar la cuvintele neologice. Idiolectul autorului nu cunoaște această pronunțare;

— după consoanele*: [b, k, k′, č, d, ę, f, g, g′, ğ, h, j, ʒ, l, m, n, o, p, r, s, ʃ, t, ţ, v, w, z]: [ˈbabă, kal, k′ȧr, čȧs, dar, ęȧ, far, gard, ˈg′ȧră, ğȧm, ham, jȧr, ʒaf, las, mal, nas, ˈǫȧlă, pat, rad, sak, ʃal, tak, ţap, vas, ˈwȧlă, zak], *(babă, cal, chiar, ceas, dar, ea, far, gard, gheară, geam, ham, iar, jaf, las, mal, nas, oală, pat, rad, sak, şal, tac, ţap, vas, oală, zac);*

— după următoarele grupuri de două consoane: [bę, bl, bj, bǫ, br, kl, kr, kw, kv, čǫ, dę, dj, dǫ, dr, fj, fl, fǫ, fr, gl, gǫ, gr, ğǫ, hǫ, hr, ʒg′, ʒǫ, lę, lǫ, lw, mę, mj, ml, mǫ, mr, nę, nǫ, pę, pj, pl, pǫ, pr, ps, rę, rǫ, s/zb, sk, sk′, sę, sf, s/zg, sl, s/zm, sǫ, sp, st, ʃę, ʃl, ʃ/ʒn, ʃǫ, ʃp, ʃr, ʃt, ʃ/ʒv, tę, tǫ, tr, ţę, ţǫ, vę, vj, vl, vǫ, vr, zę, zǫ]: [bęȧ, ˈblană, ˈbjȧtă, ˈbǫȧlă, braţ, ˈklasă, ˈkrapă, ˈkwȧrţ, kvas, ˈčǫȧră, dęȧl, ˈdjȧvol, dǫȧr, drag, ˈfjȧră, ˈflakără, ˈfǫȧrte, ˈfrate, glas, ˈgǫȧnă, gras, ˈğǫȧle, ˈhǫȧrdă, ˈhrană, ʒg′ȧb, ˈʒǫȧsă, ˈlęȧgă, ˈlǫȧză, lwȧ, męȧ, ˈmjȧun, ˈmlaʃtină, ˈmǫȧră, ˈmraniţă, nęȧm, ˈnǫȧpte, ruˈpęȧ, ˈpjȧtră, ˈplasă, ˈpǫȧrtă, praz, psalm, ręȧ, ′rǫȧtă, s/zbat, skap, ˈskˈaun, ˈsęȧră, sfat, ˈs/zgardă, slab, s/zmalţ, ˈsǫȧre, sparg, staw, ˈʃęȧ, ˈʃlagăr, ʃ/ʒnaˈpan, ˈʃǫȧptă, ʃpalt, ʃrapˈnel, ʃtaif, ʃ/ʒvab, ˈtęȧkă, ˈtǫȧkă, trag, ˈţęȧvă, ˈţǫȧle, vęȧk, ˈvjȧţă, ˈvlagă, vǫal, vraf, ˈzęȧmă, ˈzǫȧje] *(bea, blană, biată, boală, braţ, clasă, crapă, cuarţ, cvas, cioară, deal, diavol, doar, drag, fiară, flacără, foarte, frate, glas, goană, gras, gioale, hoardă, hrană, jgheab, joasă, leagă, loază, lua, mea, miaun, mlaştină, moară, mraniţă, neam, noapte, rupea, piatră, plasă, poartă, praz, psalm, rea, roată, zbat, scap, scheaun, seară, sfat, zgardă, slab, smalţ, soare, sparg, stau, şea, şlagăr, şnapan, şoaptă, şpalt, şrapnel, ştaif, şvab, teacă, toacă, trag, ţeavă, ţoale, veac, viaţă, vlagă, voal, vraf, zeamă, zoaie);*

— după următoarele grupuri de trei consoane: [blę, brę, brǫ, klę, krę, flę, flǫ, frę, glǫ, grę, grǫ, hrę, mrę, plę, prę, skl, skǫ, sfǫ, smę, snǫ, spl, stę, stǫ, str, ʃkǫ, ʃk′ǫ, ʃlę, ʃtę, ʃtr, trę, trǫ, vrę, s/zbǫ, s/zdr]: [ˈblęȧgă, bręȧz, ˈbrǫȧskă, klęȧn, ˈkręȧstă, flęȧk, ˈflǫȧre, ˈfręȧkă, ˈglǫȧbă, gręȧ, ˈgrǫȧpă, hręȧn, ˈmręȧʒă, ˈplęȧkă, pręȧ, sklav, ˈskǫȧtă, ˈsfǫȧră, smęȧd,

* În paragrafele **2.1.3.1.—2.1.3.7.**, considerăm în mod provizoriu consoane semivocalele [ę, ǫ, j, w], precum și sunetul [i̯]; clasarea definitivă fonologică a acestor segmente se va face în **2.1.6.1.1.**, **2.1.6.1.2.** și **2.1.6.6.**

ˈsnǫåvă, splaj, stęå, ˈstǫåŕče, ˈstradă, ˈʃkǫålă, ˈʃkʼǫåpă, ˈʒlęåmpăt, ʒtęåmp, ʒtras, ˈtręåkă, ˈtrǫåkă, vręåsk, ˈs/zbǫåră, ˈs/zdravăn] *(bleagă, breaz, broască, clean, creastă, fleac, floare, freacă, gloabă, grea, groapă, hrean, mreajă, pleacă, prea, sclav, scoată, sfoară, smead, snoavă, splai, stea, stoarce, stradă, şcoală, şchioapă, şleampăt, şteamp, ştras, treacă, troacă, vreasc, zboară, zdravăn);*

— după următoarele grupuri de patru consoane: [flęǫ, plęǫ, skrę, stre, ʃtjǫ, ʃtrę, s/zdrę, s/zgrę]: [ˈflęǫåŋkă, ˈplęǫåpă, ˈskręåmă, ˈstręåʃină, ˈʃtjǫålnă, ˈʃtręåŋg, ˈs/zdręånță, ˈs/zgręåpțăn] *(fleoancă, pleoapă, screamă, streaşină, ştioalnă, ştreang, zdreanță, zgreapțăn);*

— înainte de următoarele consoane: [b, k, č, d, f, g, ğ, h, j, l, m, n, p, r, s, ʃ, t, ț, w, v, z]: [slab, drak, drač, vad, vraf, drag, drağ, ʃah, raj, mal, ham, han, sap, sar, vas, kaʃ, sat, lat, staw, grav, haz] *(slab, drac, draci, vad, vraf, drag, dragi, şah, rai, mal, ham, han, sap, sar, vas, caş, sat, lat, stau, grav, haz);*

— înaintea următoarelor grupuri de două consoane: [lb, mb, lk, ŋk, rk, sk, ŋkʼ, jč, lč, nč, rč, gd, ʒd, ld, nd, rd, jf, ŋg, rg, rh, nʒ, lm̥, rm̥, s/zm̥, lp, mp, ks, ls, ns, rs, lʃ, nʃ, rʃ, kt, ft, lt, nt, pt, rt, st, lț, nț, rț, mz]: [alb, jamb, kalk, tęåŋk, ark, kask, ʃpaŋkʼ, majč, kalč, boˈkanč, îŋˈkarč, smaˈragd, graʒd, kald, ʃtrand, ard, ʃtajf, gaŋg, sparg, patriˈarh, deˈranʒ, kalm̥*, ʒanˈdarm̥, basm̥, kalp, ʃtęåmp, vaks, vals, dans, ars, falʃ, eˈtanʃ, marʃ, takt, raft, îˈnalt, kalˈmant, fapt, spart, kast, valț, lanț, ʃ/ʒvarț, naˈramz *(alb, iamb, calc, teanc, arc, casc, şpanchi, maici, calci, bocanci, încarci, smaragd, grajd, cald, ştrand, ard, ştaif, gang, sparg, patriarh, deranj, calm, jandarm, basm, calp, şteamp, vacs, vals, dans, ars, falş, etanş, marş, tact, raft, înalt, calmant, fapt, spart, cast, valţ, lanţ, şvarţ, naramz);*

— vocala [a] apare şi înaintea unui grup constituit dintr-o consoană din seria [b, f, h, ʒ, l, m, n, p, r, ʃ, ț, v, z] şi [i̥] (= un [i] asilabic şi surd), care, din punct de vedere morfologic reprezintă o desinență: [țapi̥, sapi̥] *(ţapi, sapi);*

— înaintea unui grup de trei consoane: [stm̥]: [astm̥] *(astm);*

— înainte de grupuri de trei consoane, constituite din două consoane urmate de desinența [i̥]: [albi̥, arzi̥] *(albi, arzi);*

— înainte de pauză [aˈʃa, ˈkasa] *(aşa, casa);*

— după vocalele [e, i, o, u]: reˈ(ę)al, apreči̥ˈ(j)a, ˈro(w)å, luˈ(w)å *(real, aprecia, roua, lua);*

---

* Semnul [o] pus sub literele *m, n, l,* atunci cînd acestea sînt ultimul element al unui grup consonantic final, reprezintă asurzirea *parţială* a consoanelor respective, cf. Petrovici, 1930, p. 19.

Scanned with OKEN Scanner

— înaintea vocalelor [e, i, o, u]: [ˈa(j)er, înaˈ(j)inte, kaˈka(w)o, aˈ(w)ud] *(aer, înainte, cacao, aud)*.

2.1.3.2. *Vocala* [e] apare în următoarele poziții:

— în silabe accentuate [čer] *(cer)* și neaccentuate [adeˈvăr] *(adevăr)*;

— după [#] vocala [e] apare în cuvintele din vechiul fond, precedată de un sunet fricativ asilabic de tipul [j]: [jęste] *(este)*. În cuvintele neologice, norma ortoepică recomandă pronunțarea [e] (deci fără un apendice de tipul [j]): [ekonoˈmi(j)e] și nu [jękonoˈmi(j)e]. Există însă idiolecte în care, în mod invariabil, după pauză apare un [ję], și idiolecte (influențate de aspectul grafic) în care, în mod invariabil, după [#], [e] este precedat de un apendice [j] foarte greu perceptibil;

— după următoarele consoane [b, k′, č, d, f, g′, ğ, h, j, ʒ, l, m, n, p, r, s, ʃ, t, ț, v, z]: [bere, k′em, čer, deč, fel, g′em, ğem, ˈheriŋ́g, ˈjepure, ʒeg, lemn̥, merg, nerv, pe, rest, sek, ʃef, te, ț̥evi̯, več, zeč] *(bere, chem, cer, deci, fel, ghem, gem, hering, iepure, jeg, lemn, merg, nerv, pe, rest, sec, șef, te, țevi, veci, zeci)*;

— după următoarele grupuri de două consoane: [bj, bl, br, kl, kr, dr, fj, fl, fr, gl, gr, ʒd, ɮ/ʒn, mj, mr, pj, pl, pn, pr, ps, s/zb, sk′, s/ʃč, sf, s/zm, st, s/zv, ʃk′, ʃl, ʃ/ʒm, ʃp, ʃt, tr, vj, vr]: [bjęt, bleg, ˈbreʃă, klej, kred, dreg, fjęrt, flek, frek, ˈgleznă, grew, ʒder, ˈʒnepeni̯, mjel, ˈmreʒe, pjęrd, plek, pnew, ˈpreget, pseudo-, s/zbeŋg′, ˈsk′elă, ˈs/ʃčenă, sfert, s/zmew, sterp, s/zvelt, ʃk′ej, ʃlep, ˈʃ/ʒmeker, ʃperț, ʃterg, trek, ˈvjerme, ˈvreme] *(biet, bleg, breșă, clei, cred, dreg, fiert, flec, frec, gleznă, greu, jder, jnepeni, miel, mreje, pierd, plec, pneu, preget, pseudo-, zbenghi, schelă, scenă, sfert, smeu, sterp, zvelt, șchei, șlep, șmecher, șperț, șterg, trec, vierme, vreme)*;

— după următoarele grupuri de trei consoane: [skr, sfr, spl, spr, s/zgr]: [skrem, ˈsfredel, ˈsplendid, spre, ˈs/zgrepțăn] *(screm, sfredel, splendid, spre, zgrepțăn)*;

— nu apare după grupuri de patru consoane;

— apare înainte de următoarele consoane: [b, k, k′, č, d, f, g, g′, ğ, h, j, ʒ, l, m, n, p, r, s, ʃ, t, ț, w, v, z]: [g′eb, bek, uˈrek′, treč, kred, k′ef, dreg, priˈveg′, dreğ, čeh, čej, vreʒ, čel, ğem, ğen, čep, čer, ʃes, preʃ, biˈlet, kreț, lew, eˈlev, mjęz] *(gheb, bec, urechi, treci, cred, chef, dreg, priveghi, dregi, ceh, cei, vrej, cel, gem, gen, cep, cer, șes, preș, bilet, creț, leu, elev, miez)*;

— înainte de următoarele grupuri de două consoane: [lb, rb, lk, rk, sk, ŋ́k′, jč, lč, ńč, pč, rč, tč, nd, rd, rg, ŋ́g′, ńğ, rğ, rm̥, gn̥, mn̥, rn̥, rp, ks, ns, rs, kt, lt, nt, pt, rt, st, rț, rv]: [spelb, verb, melk, čerk, -ˈesk, pezeˈveŋ́k′ (variantă a lui

[peze'veńg']), flejč, melč, treńč, ʃepč, în'čerč, ʒi'letč, dife'rend, pjęrd, ʃterg, peze'veńg', kreńğ, ʃterğ, ferm̥, regn̥, lemn̥, čern̥, sterp, seks, sens, mers, di'rekt, s/zvelt, a'ğent, drept, sfert, rest, ʃperţ, nerv] *(spelb, verb, melc, cerc, -esc, pezevenchi, fleici, melci, trenci, şepci, încerci, jiletci, diferend, pierd, şterg, pezevenghi, crengi, ştergi, ferm, regn, lemn, cern, sterp, sex, sens, mers, direct, zvelt, agent, drept, sfert, rest, şperţ, nerv);*

— înaintea grupurilor constituite din consoană urmată de desinenţa [i̯]: [kreţi̯], [gemi̯];

— nu apare înaintea grupurilor de trei consoane, cu excepţia grupurilor constituite din două consoane urmate de desinenţa [i̯]: [nervi̯, černi̯] *(nervi, cerni);*

— apare înainte de [#]: ['rupe#] *(rupe);*

— după vocalele [a, e, i, o, u, ă, î]: ['kla(j)e, 'kre(j)er, 'fi(j)e, kro'l(j)eʃte, văru'l(j)eʃte, 'zornă(j)e, 'hîrî(j)e *(claie, creier, fie, croieşte, văruieşte, zornăie, hîrîie);*

— înainte de vocalele [a, e, i, o, u]: [re'l(e)al, fe'l(j)erik, sle'l(j)it, pre(w)oku'pat, re(w)u'ʃi] *(real, feeric, sleit, preocupat, reuşi).*

2.1.3.3. *Vocala* [*i*] apare în următoarele poziţii:

— în silabe accentuate [vin] *(vin)* şi neaccentuate [vi'ţel] *(viţel);*

— după [#], vocala [i] apare în cuvintele din vechiul fond precedată de un sunet fricativ, asilabic, de tipul [j]: ['(j)intră] *(intră).* Pentru cuvintele neologice, norma ortoepică literară prevede pronunţarea fără acest apendice fricativ, de exemplu [insti'tuţie] şi nu ['(j)insti'tuţie]. Există însă idiolecte care generalizează pronunţarea [#ʲi-] şi idiolecte care (sub influenţa ortografiei) generalizează o pronunţare în care apendicele asilabic este foarte greu perceptibil şi care este apropiată de [#i-](cf. şi **2.1.3.2.**).

— după consoanele b, k', č, d, f, g', ğ, h, j, ʒ, l, m, n, p, r, s, ʃ, t, ţ, v, z]: [bir, k'ip, činč, din, fir, 'g'indă, ğir, 'hidră, 'in, ʒir, liŋg, mir, nič, pin, rid, 'sită, ʃir, tip, ţip, vis, zik] *(bir, chip, cinci, din, fir, ghindă, gir, hidră, in, jir, ling, mir, nici, pin, rid, sită, şir, tip, ţip, vis, zic);*

— după următoarele grupuri de două consoane: [bl, br, kl, kr, kt, k/gv, dr, fl, fr, gl, gr, hr, ʃ/ʒb, pl, pr, ps, s/zb, sk', sf, s/zg', s/zm, sp, st, ʃf, ʃl, ʃ/ʒm, ʃ/ʒn, ʃp, ʃt, tr, vr]: [blid, brič, klin'ti, krin, 'ktitor, 'k/gvintă, drik, flit, frig, 'gli(j)e, grindă, hrib, ʃ/ʒbilţ, plin, prin, psiholog, s/zbir, sk'imb, sfinţi, 's/zg'ihuj, s/zmin'ti, spirt, stins, ʃfik', ʃliţ, 'ʃ/ʒmirg'el, 'ʃ/ʒniţel, ʃpiţ, ʃtiw, trist, vrilă] *(blid, brici, clinti, crin, ctitor, cvintă, dric, flit, frig, glie, grindă, hrib,* variante ale lui *zbilţ, plin, prin,*

Scanned with OKEN Scanner

psiholog, zbir, schimb, sfinți, zghihui, sminti, spirt, stins, știchi, șliț, șmirghel, șnițel, șpiț, știu, trist, vrilă);

— după următoarele grupuri de trei consoane: [skr, spl, spr, str, ʃpr, s/zgr]: [skriw, ˈsplină, ˈspriʒin, strik, ʃpriț, ˈs/zgripțor] *(scriu, splină, sprijin, stric, șpriț, zgripțor);*

— nu apare după grupuri de patru consoane;

— apare înainte de consoanele [b, k, k′, č, d, f, g, ğ, h, j, l, m, n, p, r, s, ʃ, t, ț, w, v, z]: [hrib, drik, ʃfik′, brič, zid, kaˈlif, frig, friğ, stih, ʃtij, stil, ʃtim, pin, k′ip, fir, vis, aˈfiʃ, săˈrit, ʃpriț, ʃtiw, akˈtiv, iz] *(hrib, dric, știchi, brici, zid, calif, frig, frigi, stih, știi, stil, știm, pin, chip, fir, vis, afiș, sărit, șpriț, știu, activ, iz);*

— înainte de următoarele grupuri de două consoane: [mb, rb, ŋk, rk, sk, ńč, pč, nd, zd, ŋg, ńğ, lm̩, rm̩, s/zm̩, tm̩, gn̩, mn̩, mp, rp, ks, ns, ps, kt, ft, mt, nt, pt, rt, st, lț, mț, nț, bz]: [sk′imb, ʃtirb, ziŋk, čirk, pisk, oˈpińč, skripč, ʒind, g′izd, liŋg, lińğ, film̩, inˈfirm̩, -is/zm̩, ritm̩, malign̩, imn̩, timp, eksˈtirp(ˈez), fiks, lins, ğips, strikt, lift, strimt (variantă a lui [strîmt]), arˈğint, fripț, spirt, -ist, zbilț, zimț, prinț, k′ibz] *(schimb, știrb, zinc, circ, pisc, opinci, scripci, jind, ghizd, ling, lingi, film, infirm, -ism, ritm, malign, imn, timp, extirp(ez), fix, lins, gips, strict, lift, strimt, argint, fripț, spirt, -ist, zbilț, zimț, prinț, chibz);*

— înainte de consoană + [i̯]: [hribi̯, îŋ′g′iți̯] *(hribi, înghiți);*

— înainte de următoarele grupuri de trei consoane: [stm̩, ŋks, ŋkt]: [(j)istm̩, sfiŋks, disˈtiŋkt] *(istm, sfinx, distinct);*

— înainte de grupuri de două consoane urmate de [i̯]: [zimți̯ sk′iimbi̯] *(zimți, schimbi).* În unele cazuri (cf. mai jos **2.2.3.1.**), [i̯] poate determina alternanța consoanei imediat precedente [fiks ~ fikʃi̯, port ~ porți̯] *(fix ~ ficși, port ~ porți);*

— [i] poate apărea și înainte de grupuri de patru consoane, constituite din trei consoane urmate de desinența [i̯]: [sfiŋkʃi̯, disˈtiŋkți̯] *(sfincși, distincți);*

— înainte de [#]: [risiˈpi#] *(risipi);*

— după vocalele [a, e, i, o, u, ă, î]: [înaˈ(j)inte, sleˈ(j)ind, sfiˈ(j)i, roˈ(j)i, suˈ(j)i, înrăˈ(j)i, hîrîˈ(j)i] *(înainte, sleind, sfii, roi, sui, înrăi, hîrîi);*

— înaintea vocalelor [a, e, i, o, u]: [speriˈ(j)a, ʃantiˈ(j)er, sfiˈ(j)i, sfiˈ(w)os, ʃtiˈ(w)ut] *(speria, șantier, sfii, sfios, știut).*

2.1.3.4. *Vocala* [ă] apare în următoarele poziții:

— în silabe accentuate [kărți̯] *(cărți)* sau neaccentuate [ˈkasă] *(casă);*

— după [#] apare precedată sau neprecedată de un apendice fricativ asilabic de tipul [ə̯]: [ˈə̯ăst(a), ˈə̯ăl(a)] *(ăsta, ăl(a)).*

Aceste pronume, alături de compusele lor *ăstalalt* și *ălalalt*, sînt, de fapt, singurele cuvinte în care [ă] apare la inițială de cuvînt;

— apare după următoarele consoane: [b, k, d, f, g, h, l, m, n, p, r, s, t, ț, v, z]: [băț, kărț̥, dă, fă, găr̥, hăț, lăz̥, măr, năr̥, păr, răw, să, tăj, țărm, văr, zăr̥] *(băț, cărți, dă, fă, gări, hăț, lăzi, măr, nări, păr, rău, să, tăi, țărm, văr, zări)*;

— după următoarele grupuri de două consoane: [bl, br, kl, kr, dr, fl, fr, gl, gr, hr, lw, ml, mr, pl, pr, s/zb, sk, sf, s/zg, sl, s/zm, sp, st, tr, vl, vr]: [blă'nar, bră'duț, klă'di, krăp, dră'guț, flă'mînd, fră'mînt, glăsu'(j)i, gră'madă, hră'ni, lwă, mlă'diță, mrăni'ț̥os, plă'ti, pră'ʒi, s/zbă'tș̥a, skă'pa, sfătu'(j)i, s/zgăr'diță, slă'bi, s/zmălțu'(j)i, spă'tos, stă'pîn, tră'(j)i, vlă'star, 'vrăbij] *(blănar, brăduț, clădi, crăp, drăguț, flămînd, frămînt, glăsui, grămadă, hrăni, luă, mlădiță, mrăniț̥os, plăti, prăji, zbătea, scăpa, sfătui, zgărdiță, slăbi, smălțui, spătos, stăpîn, trăi, vlăstar, vrăbii)*;

— după următoarele grupuri de trei consoane: [str, s/zdr, s/zgr]: [strădu'(j)i, s/zdrăŋgă'ni, s/zgră'bunță] *(strădui, zdrăngăni, zgrăbunță)*;

— nu apare după grupuri de patru consoane;

— apare înainte de consoanele: [č, d, ğ, j, l, m, n, p, r, s, ʃ, t, ț, w, v, z]: [krăč, văd, plăğ, văj, văl, dăm, mes'tș̥akăn, krăp, văr, a'păs, îm'făʃ, o'măt, îm'văț, răw, 'păstrăv, văz] *(crăci, văd, plăgi, văi, văl, dăm, mesteacăn, crăp, văr, apăs, înfăș, omăt, învăț, rău, păstrăv, văz)*;

— înainte de următoarele grupuri de două consoane: [rk, sk, jč, lč, ńč, rč, tč, ńğ, rğ, rm̥, rs, st]: [în'țărk, u'răsk, ğăjč, fălč, băńč, bărč, mătč, kăńğ, tărğ, țărm̥, vărs, ăst] *(înțărc, urăsc, găici, fălci, bănci, bărci, mătci, căngi, târgi, țărm, vărs, ăst)*;

— nu apare înainte de grupurile de trei consoane, cu excepția celor constituite din două consoane urmate de desinența [i̥], care provoacă uneori o alternanță consonantică: [(ə)ăʃti̥, kărți̥] *(ăști, cărți)*;

— apare înainte de [#]: ['kîntă#] *(cîntă)*;

— după vocalele [o, u]: ['ro(w)ă, lu'(w)ă] *(rouă, luă)*;

— apare înaintea vocalelor [e, i, o, u]: [tră'(j)esk, tră'(j)i, adă(w)o'ga (variantă a lui [adă(w)u'ga]), lă'(w)ută] *(trăiesc, trăi, adăoga, lăută)*.

2.1.3.5. *Vocala* [î] apare în următoarele poziții:

— în silabe accentuate [fîn] *(fîn)* și în silabe neaccentuate [fî'naț] *(fînaț)*;

— după [#], vocala [î] apare în unele idiolecte precedată de o fricțiune asilabică de tipul [ə], în altele, fără această fricțiune; de ex. [əî'nalt] față de [î'nalt] *(înalt)*;

Scanned with OKEN Scanner

— după următoarele consoane: [b, k, d, f, g, h, l, m, p, r, s, t, ţ, v, z]: [bînd, kînd, dînd, fîn, gînd, hîd, ˈlînă, ˈmînă, ˈpînă, rîs, sîn, tîrg, ţîr, vînd, ˈzînă] *(bînd, cînd, dînd, fîn, gînd, hîd, lînă, mînă, pînă, rîs, sîn, tîrg, ţîr, vînd, zînă);*

— după următoarele grupuri de două consoane: [bl, br, kr, dr, fr, gr, lw, pl, pr, s/zb, sk, sf, s/zg, s/zm, sp, st, s/zv, tr]: [blînd, ˈbrînză, krîŋg, ˈdrîmbă, frîŋg, grîw, lwˈînd, plîŋg, prînz, ˈs/zbînţuj, ˈskîrbă, sfînt, ˈs/zgîrij, s/zmînˈtînă, ˈspînzur, ˈstîŋkă, s/zvînt, ˈtrîntă] *(blînd, brînză, crîng, drîmbă, frîng, grîu, luînd, plîng, prînz, zbînţui, scîrbă, sfînt, zgîrii, smîntînă, spînzur, stîncă, zvînt, trîntă);*

— după următoarele grupuri de trei consoane: [skr, sfr, spr, str]: [skrînˈti, sfrînˈčok, sprînˈčană, strîŋg] *(scrînti, sfrîncioc, sprînceană, strîng);*

— nu apare după grupuri de patru consoane;

— apare înainte de următoarele consoane: [k, č, d, j, l, m, n, r, s, ʃ, t, ţ, w, z]: [krajˈlîk, rîč, rîd, kălˈkîj, mîl, salˈkîm, fîn, vîr, rîs, tîˈrîʃ, rît, naˈgîţ, rîw, saˈkîz] *(crailîc, rîci, rîd, călcîi, mîl, salcîm, fîn, vîr, rîs, tîrîş, rît, nagîţ, rîu, sacîz);*

— înainte de următoarele grupuri de două consoane: [mb, rb, lk, ŋk, rk, sk, lč, ńč, rč, nd, rd, n̥/m̥f, rf, ŋg, rg, ńǧ, rl̥, rn̥, lp, mp, ns, mt, nt, lv, rv, nz, rz]: [dîmb, hîrb, pîlk, ţîŋk, stîrk, vîsk, gîlč, aˈdînč, hîrč, gînd, kîrd, înˈgîn̥/m̥f, vîrf, plîŋg, tîrg, plîńǧ, s/zvîrl̥, kîrn̥, stîlp, tîmp, plîns, strîmt, vînt, tîlv, stîrv, prînz, dîrz] *(dîmb, hîrb, pîlc, ţînc, stîrc, vîsc, gîlci, adînci, hîrci, gînd, cîrd, îngîmf, vîrf, plîng, tîrg, plîngi, zvîrl, cîrn, stîlp, tîmp, plîns, strîmt, vînt, tîlv, stîrv, prînz, dîrz);*

— înainte de un grup constituit din consoană urmată de desinenţa [i̯]: [rîpi̯] *(rîpi);*

— nu apare înainte de grupuri de trei consoane, cu excepţia celor constituite din grupuri de două consoane urmate de desinenţa [i̯]: [kîrni̯] *(cîrni);*

— înainte de pauză [pîˈrî#] *(pîrî);*

— după vocalele [o, u]: [oˈ(w)înd, luˈ(w)înd] *(ouînd, luînd);*

— înainte de vocalele [e, i]: [rîˈ(j)e, hîrîˈ(j)i] *(rîie, hîrîi).*

2.1.3.6. *Vocala* [*o*] apare în următoarele poziţii:

— în silabe accentuate [pot] *(pot)* sau neaccentuate [porˈtar] *(portar);*

— după [#], vocala [o] apare fie precedată de un apendice fricativ asilabic de tipul [ʷ], ca în [(w)om], fie fără acest apendice, ca în [onoˈra]. Norma ortoepică recomandă prima pronunţie pentru

cuvintele din vechiul fond și pe cea de-a doua, pentru cuvintele neologice. În diferitele idiolecte, apare generalizată fie prima pronunțare, fie cea de-a doua;

— după următoarele consoane [b, k, k', č, d, f, g, g', ğ, h, j, ʒ, l, m, n, p, r, s, ʃ, t, ţ, w, v, z]: [bot, kok, k'ȯr, čȯt, dor, fok, gol, g'ȯl, ğȯgra'fi(j)e (variantă a lui [ğeogra'fi(j)e]), horă, jȯtă, ʒos, lok, mor, nor, port, rod, somn, ʃorţ, tot, ţol, (w)om, vor, zor] *(bot, coc, chior, ciot, dor, foc, gol, ghiol, geografie, horă, iotă, jos, loc, mor, nor, port, rod, somn, şorţ, tot, ţol, om, vor, zor);*

— după următoarele grupuri de două consoane: [bl, br, kl, kr, dę, dr, fl, fr, gl, gn, gr, lę, lw, mj, pl, pr, s/zb, sk, sf, s/zg, s/zm, s/zn, sp, st, s/zv, ʃk, sk', ʃf, ʃt, tr, s/zl]: [blond, bronz, 'klopot, kro'l(j)i, dęȯ'dată, drog, florj, front, glob, 'gnostik, gros, lęȯrpă'l(j)i, lwọ (variantă a lui [lu'l(w)ă]), 'mjȯrlăj, plop, prost, s/zbor, skot, sforj, 's/zgomot, 's/zmok, s/znop, sport, stork, s/zvon, ʃkolj, ʃk'ȯp, ʃforj (variantă a lui [sforj]), 'ʃtofă (variantă a lui ['stofă]), tron, s/zlot] *(blond, bronz, clopot, croi, deodată, drog, flori, front, glob, gnostic, gros, leorpăi, luă, miorlăi, plop, prost, zbor, scot, sfori, zgomot, smoc, snop, sport, storc, zvon, şcoli, şchiop, şfori, ştofă, tron, zlot);*

— după următoarele grupuri de trei consoane: [skr, str, s/zdr]: [skrob, strop, s/zdro'bi] *(scrob, strop, zdrobi);*

— nu apare după grupuri de patru consoane;

— apare înainte de următoarele consoane: [b, k, k', č, d, f, g, ğ, j, ʒ, l, m, n, p, r, s, ʃ, t, ţ, w, v, z]: [bob, sok, (w)ok', voč, pod, kar'tof, stog, o'loğ, boj, ră'boʒ, gol, (w)om, s/zvon, snop, kor, kos, koʃ, kot, hoţ, bow, 'morkov, loz] *(bob, soc, ochi, voci, pod, cartof, stog, ologi, boi, răboj, gol, om, zvon, snop, cor, cos, coş, cot, hoţ, bou, morcov, loz);*

— înainte de următoarele grupuri de două consoane: [jb, lb, mb, rb, rk, sk, ʃk, jč, lč, ńč, pč, rč, tč, ld, nd, rd, lf, rf, ŋg, rğ, rm̩, sm̩, mn̩, rn̩, vn̩, rp, ks, rs, rʃ, ft, jt, lt, nt, pt, rt, st, lţ, nţ, rţ, lz, nz, rz]: [rojb, kolb, romb, korb, în'tork, mosk, k'ȯʃk, skojč, polč, spońč, kopč, torč, lotč, ʃold, blond, bord, golf, a'morf, goŋg, (w)orğ, dorm̩, mikro'kosm̩, somn̩, torn̩, klovn̩, korp, bọks, tors, borʃ, moft, hojt, în'volt, front, kopt, kort, kost, kolţ, glonţ, di'vorţ, solz, bronz, (w)orz] *(roib, colb, romb, corb, întorc, mosc, chioşc, scoici, polci, sponci, copci, torci, lotci, şold, blond, bord, golf, amorf, gong, orgi, dorm, microcosm, somn, torn, clovn, corp, box, tors, borş, moft, hoit, învolt, front, copt, cort, cost, colţ, glonţ, divorţ, solz, bronz, orz);*

— înainte de grupuri constituite din consoană urmată de desinența [j]: [plopj, a'probj] *(plopi, aprobi);*

Scanned with OKEN Scanner

— înainte de grupul [mpt]: [prompt] *(prompt)* și de grupurile constituite din două consoane urmate de desinența [i̯]: [korbi̯, torni̯] *(corbi, torni)* și înaintea unor grupuri de patru consoane constituite din trei consoane, [mpt] urmat de desinența [i̯], care determină alternanța [t/ț]: [prompți̯] *(prompți)*;

— înainte de pauză [studi l(w)o#] *(studio)*;

— după vocalele [a, e, i, o, u]: [a'da(w)os, de(w)ose'bit, fi(w)o'ros, zo(w)o'loğik, respektu l(w)os] *(adaos, deosebit, fioros, zoologic, respectuos)*;

— înainte de vocalele: [a, e, i, o, u, ă]: ['ro(w)å, tro(j)e'ni, vo l(j)ință, zo(w)o'loğik, no(w)u'tate, 'ro(w)ă] *(roua, troieni, voință, zoologic, noutate, rouă)*.

2.1.3.7. *Vocala* [u] apare în următoarele poziții:

— în silabe accentuate: [bun] *(bun)* sau neaccentuate: [bună'tate] *(bunătate)*;

— după [#], vocala [u] apare fie precedată de [w], ca în [(w)unt] *(unt)*, fie fără acest apendice, ca în [uni'tate] *(unitate)*. Norma ortoepică recomandă prima pronunție pentru cuvintele din vechiul fond și pe cea de-a doua pentru cuvintele neologice. În unele idiolecte apare generalizată fie prima pronunție, fie cea de-a doua;

— apare după următoarele consoane: [b, k, k', č, d, f, g, g', ğ, h, j, ʒ, l, m, n, p, r, s, ʃ, t, ț, w, v, z]: [bun, kum, k'ul, čur, duk, fum, 'gură, g'u'lea, 'ğulğu, 'humă, 'jută, ʒug, luni̯, mult, nuk, pumn̩, rup, suk, 'ʃură, tun, 'țurkă, (w)unt, vulpe, zu'grav] *(bun, cum, chiul, ciur, duc, fum, gură, ghiulea, giulgiu, humă, iută, jug, luni, mult, nuc, pumn, rup, suc, șură, tun, țurcă, unt, vulpe, zugrav)*;

— după următoarele grupuri de două consoane: [bl, br, kl, kn, kr, dr, fl, fr, gl, gr, hr, pl, pr, s/zb, sk, s/zg, sl, s/zm, sp, st, ʃ/ʒn, tr, vr]: ['bluză, brun, klub, knut, krud, drug, 'flu(j)er, 'frunte, 'glumă, grup, 'hrubă, plumb, prun, s/zbu'ra, skut, 's/zgură, 'slugă, s/zmu(n)'či, spun, stup, ʃ/ʒnur, trup, vrut] *(bluză, brun, club, cnut, crud, drug, fluier, frunte, glumă, grup, hrubă, plumb, prun, zbura, scut, zgură, slugă, smu(n)ci, spun, stup, șnur, trup, vrut)*;

— după următoarele grupuri de trei consoane: [skr, sfr, str, ʃtr, s/zdr]: [skrum, sfrun'tat, struŋg, 'ʃtrudel, 's/zdrunčin] *(scrum, sfruntat, strung, ștrudel, zdruncin)*;

— nu apare după grupuri de patru consoane;

— apare înainte de următoarele consoane: [b, k, k', č, d, f, g, ğ, h, j, ʒ, l, m, n, p, r, s, ʃ, t, ț, w, v, z]: [tub, suk, buk', duč, dud, puf, drug, druğ, duh, spuj, sluʒ, sul, drum, pun, rup, sur, sus, duʃ, mut, puț, a'siduw, ple'ʃuv, ha'vuz] *(tub, suc, buchi,*

duci, dud, puf, drug, drugi, duh, spui, sluj, sul, drum, pun, rup, sur, sus, duş, mut, puţ, asiduu, pleşuv, havuz);

— înainte de următoarele grupuri de două consoane: [jb, lb, mb, rb, lk, ŋk, rk, sk, ʃk, ńk′, ʃk′, jč, lč, ńč, rč, tč, nd, rd, lf, mf, lg, ŋg, rg, ńg′, lğ, ńğ, rğ, lm̥, rm̥, rn̥, jp, lp, mp, rp, ks, ls, ns, rs, kt, ft, lt, nt, pt, rt, st, lţ, nţ, lz, nz]: [kujb, bulb, plumb, kurb, kulk, aˈruŋk, ʷurk, brusk, îmˈpuʃk, ʷuńk′, muʃk′, pujč, kulč, aˈruńč, ʷurč, butč, prund, surd, sulf, triˈʷumf, mulg, ʷuŋg, kurg, ʷuńg′, mulğ, ʷuńğ, kurğ, ʷulm̥, skurm̥, turn̥, skujp, disˈkulp, skump, surp, luks, muls, tuns, kurs, frukt, juft, mult, ʷunt, supt, skurt, must, desˈkulţ, aˈnunţ, bulz, grunz] *(cuib, bulb, plumb, curb, culc, arunc, urc, brusc, împuşc, unchi, muşchi, puici, culci, arunci, urci, butci, prund, surd, sulf, triumf, mulg, ung, curg, unghi, mulgi, ungi, curgi, ulm, scurm, turn, scuip, disculp, scump, surp, lux, muls, tuns, curs, fruct, iuft, mult, unt, supt, scurt, must, desculţ, anunţ, bulz, grunz);*

— după grupuri constituite din consoană urmată de desinența [i̯]: [suriˑ, rupiˑ] *(suri, rupi);*

— nu apare înaintea grupurilor de trei consoane, cu excepția acelora constituite din două consoane, urmate de desinența [i̯]: [plumbiˑ, surpiˑ] *(plumbi, surpi);*

— apare înainte de pauză: [ˈkodru#] *(codru);*

— după vocalele [a, e, i, o, u, ă, î]: [aʷuˈtor, greʷuˈtate, ʃtiʷuˈtor, noʷuˈtate, aˈsiduʷu, răʷuˈtate, rîʷuˈleţ] *(autor, greutate, ştiutor, noutate, asiduu, răutate, rîuleţ)*;

— înaintea vocalelor [a, e, i, o, u, ă, î]: [spirituˈʷal, tăjnuˈʲesk, tăjnuˈʲi, somptuˈʷos, aˈsiduʷu, luˈʷă, luˈʷînd] *(spiritual, tăinuiesc, tăinui, somptuos, asiduu, luă, luînd).*

2.1.4. Descrierea fonetică a alofonelor.

2.1.4.1. După pauză, fonemele vocalice sînt, în condițiile care vor fi precizate mai jos, precedate de un apendice asilabic, cu un timbru asemănător cu acela al vocalei respective și anume: [ʲ] pentru vocalele [e, i], [ᵊ] pentru vocalele [a, ă, î], [ʷ] pentru vocalele [o, u].

Prezența sunetelor [ʲ,ᵊ,ʷ] este determinată de localizarea vocalei care le urmează și anume: [ʲ] precedă seria anterioară, [ᵊ] precedă seria centrală, iar [ʷ] precedă seria posterioară.

La rîndul lor, vocalele precedate de un astfel de apendice asilabic sînt *mai închise* decît vocalele care nu sînt precedate de un astfel de apendice. De exemplu, [a] din [ˈᵊașta] este mai închis decît [a] din [ˈkasă]; la fel, [e, i] din [ˈʲește, ʲin] sînt mai închise decît sunetele corespunzătoare din [peste, vin]; [ă,î] din [ˈᵊașta, ᵊîn] sînt mai închise decît sunetele corespunzătoare din

[văd, sîn]; [o, u] din [ʷọm, ʷụn] sînt mai închise decît sunetele corespunzătoare din [bon, bun].

Prezența sunetelor [ʲ,ˀ,ʷ] înaintea vocalelor din seria anterioară, respectiv centrală și posterioară, este facultativă. Se pronunță [ˈʲẹste] și [ˈeste], [ʲịn] și [in], [ˀạn]* și [an], [ˈˀạsta] și [ˈăsta], [ˈˀịn] și [în], [ʷọm] și [om], [ʷụnt] și [unt]. Uneori cele două pronunțări coexistă în vorbirea aceluiași vorbitor. De exemplu, idiolectul autorului cunoaște ambele pronunțări.

Norma ortoepică (literară) prevede reguli numai în ce privește pronunțarea [#e] și [#ʲẹ]. Se pronunță [e] în cuvintele neologice și [ʲẹ] în cuvintele din vechiul fond. Se recomandă deci pronunțări ca [ʲẹl, ʲẹste, ʲẹw, ʲẹʃi], dar [enumeˈra, eˈpokă, eventuˈal].

Unii vorbitori se conformează acestei norme, generalizînd-o și la celelalte vocale și anume: cuvinte din vechiul fond ca *in*, *ivi* sînt pronunțate [ʲịn, ʲị̈ˈvi], în timp ce cuvinte neologice ca *important*, *intenție* sînt pronunțate [imporˈtant, inˈtenție]. Cuvinte din vechiul fond ca *om*, *oraș*, *unde*, *unt* sînt pronunțate [ʷọm, ʷọˈraʃ, ˈʷụnde, ʷụnt], în timp ce cuvinte neologice ca *oferi*, *operă*, *univers*, *uragan* sînt pronunțate [ofeˈri, ˈoperă, uniˈvers, uraˈgan]. Cuvinte din vechiul fond ca *acel*, *atunci* sînt pronunțate [ˀạˈčel, ˀạˈtunč], în timp ce cuvinte neologice ca *activ*, *artist* sînt pronunțate [akˈtiv, arˈtist].

Distincția între cuvintele neologice și cuvintele din vechiul fond nu se poate face în cazul cuvintelor care încep cu [ă, î], deoarece nu există neologisme care încep cu aceste foneme.

Distincția „cuvinte din vechiul fond — cuvinte neologice" este o distincție savantă, filologică, pe care este sigur că vorbitorul obișnuit nu o face. Așa se explică generalizarea unor pronunțări ca [ʲẹ, ʲị̈, ʷọ, ʷụ, ˀạ] în cazul unor cuvinte neologice ca, de exemplu, [ʲeˈrow, ʲinstiˈtuție, ˈʷọperă, ʷụniˈvers, ˀạrˈtist*], sau a pronunțărilor [e, i, o, u, a] în cazul unor cuvinte din vechiul fond ca [eˈʃi, inˈtra, om, unt, azˈ].

Cele două uzuri lingvistice se pot defini mai precis, dacă ținem seamă de următoarele. Pronunțarea cu [a, e, i, o, u] la inițială reprezintă *inovația*, în raport cu pronunțarea [ˀạ, ʲẹ, ʲị̈, ʷọ, ʷụ]. Pronunțarea [a, e, i, o, u] a fost introdusă o dată cu o serie de cuvinte împrumutate din diverse limbi (în special împrumuturi latino-romanice), de către cei care cunoșteau aspectul fonetic al cuvîntului din limba de origine și care au fost influențați de acesta.

*În cazul lui [#a], prezența apendicelui cu localizare centrală [ˀ] este mult mai puțin perceptibilă decît prezența apendicelui palatal [ʲ] (în cazul vocalelor [e, i]), sau a apendicelui labiovelar [ʷ] (în cazul vocalelor [o, u]).

La această categorie de vorbitori s-a creat distincția între două categorii de cuvinte: „cuvinte conforme cu uzul fonetic românesc — cuvinte conforme cu uzul fonetic străin". Pronunțarea conformă cu modelul străin s-a generalizat prin imitație și la cei care nu cunoșteau aspectul fonetic de origine al cuvîntului. Generalizarea prin imitație a acestei pronunțări se explică prin faptul că cuvintele din această categorie au fost simțite ca *literare*, iar pronunțarea [a, e, i, o, u] inițiale — ca *pronunție literară*.

Pronunții ca [ˈepokă, ˈoperă] etc. sînt considerate ca literare, iar pronunții ca [ˈʲępokă, ˈʷǫperă] etc. ca neliterare. Această opoziție între *pronunția literară* și *pronunția neliterară* se manifestă numai în cazul cuvintelor neologice care sînt, prin definiție, literare. Pe măsură ce neologismele din categoria în discuție au pătruns în vorbirea comună, uzuală, opoziția *pronunția* [a, e, i, o, u] *literară* și *pronunția* [ˀa̯, ʲę, ʲi̯, ʷǫ, ʷu̯] *neliterară* a ajuns să nu mai fie legată de o anumită categorie de cuvinte, ci să aibă un caracter general. În felul acesta, se ajunge ca vorbitorul să aprecieze ca literară *orice* pronunție [a, e, i, o, u] și ca neliterară *orice* pronunție [ˀa̯, ʲę, ʲi̯, ʷǫ, ʷu̯].

Uzul lingvistic descris în acest paragraf se bazează deci pe opoziția *literar — non-literar* care se manifestă în aprecierea colectivă a faptelor în discuție.

Această opoziție explică următoarele uzuri lingvistice:

a) pronunțarea generalizată și invariabilă [ˀa̯, ʲę, ʲi̯, ʷǫ, ʷu̯] după [#], pentru cei care nu fac distincția *literar — non-literar*;

b) pronunțarea alternativă generalizată [ˀa̯, ʲę, ʲi̯, ʷǫ, ʷu̯] după [#], în vorbirea neoficială și neîngrijită, și [a, e, i, o, u] după [#], în vorbirea îngrijită și oficială;

c) pronunțarea generalizată [ˀa̯, ʲę, ʲi̯, ʷǫ, ʷu̯] în vorbirea neîngrijită, neoficială, pe de o parte, și pronunțarea [a, e, i, o, u] în neologisme și [ˀa̯, ʲę, ʲi̯, ʷǫ, ʷu̯] în cuvintele din vechiul fond, în vorbirea oficială, îngrijită, pe de altă parte; la baza acestui uz se află, în afară de opoziția *pronunție literară — pronunție non-literară*, și opoziția *cuvînt literar — cuvînt non-literar*;

d) pronunțarea generalizată și invariabilă [a, e, i, o, u]; această pronunție caracterizează uzajul „hiperliterar", al celor care nu vor să pronunțe decît „literar", în toate împrejurările. Avem aici a face, de cele mai multe ori, cu o pronunție în care apendicele asilabic ([ˀ], [ʲ] sau [ʷ]) este slab perceptibil.

Apariția inițialelor [ˀă̯, ˀî̯] sau [ă, î] nu poate avea la bază decît uzurile a), b) și d), întrucît alegerea variantelor [ˀă̯, ˀî̯] sau [ă, î] nu se poate baza decît pe opoziția *pronunție literară* —

pronunție non-literară, nu și pe opoziția *cuvînt literar — cuvînt non-literar*.

2.1.4.2. Segmentele [ˢa, ˢă, ˢî, ʲi, ʷo, ʷu] apar în mod facultativ după o consoană sau un grup de consoane: [ˈpˢată—ˈpată, tˢărʲ—tărʲ, vˢîrʲ—vîrʲ, pʲin—pin, pʷort—port, ˈsʷuță—ˈsuță; ˈplˢată—ˈplată, trˢă'(ʲ)i—tră'i, plˢîŋg—plîng, prʲind—prind, prʷost—prost, plʷug—plug].

Pronunțiile [a, ă, î, i, o, u] sînt literare; pronunțiile [ˢa, ˢă, ˢî, ʲi, ʷo, ʷu] sînt neliterare.

2.1.4.3. Atunci cînd vocalele apar în hiat, după o altă vocală, ele pot fi precedate de un apendice asilabic de tipul celor discutate sub **2.1.4.1.—2.1.4.2.** Natura fonetică a acestui apendice, în speță localizarea lui, este determinată fie de natura vocalei precedente, fie de natura vocalei următoare.

2.1.4.3.1. Vocalele [e, i, o, u] se comportă ca și în poziție inițială: [e, i] sînt precedate de [ʲ], [o, u] sînt precedate de [ʷ], indiferent de natura vocalei precedente: [ˈkaʲer, ˈbăʲerʲ, ˈmîrîʲe, ˈk'eʲe, ˈviʲe, ˈvoʲe, ˈkuʲe; ˈkaʲilor, ˈbăʲilor, mîrîˈʲi, ˈk'eʲilor, ˈviʲilor, ˈʷoʲilor, ˈpuʲilor] *(caier, băieri, mîrîie, cheie, vie, voie, cuie; cailor, băilor, mîrîi, cheilor, viilor, oilor, puilor)*; [aˈʷortă, ˈdăʷo, hotă'rîʷo, deʷosebit, fiʷoˈros, zoʷoˈloğik, respektuˈʷos; ˈaʷur, răʷuˈtate, ˈrîʷul, greʷuˈtate, ʃtiʷuˈtor, noʷuˈtate, perˈpetuʷu] *(aortă, dă-o, hotărî-o*, deosebit, fioros, zoologic, respectuos; aur, răutate, rîul, greutate, știutor, noutate, perpetuu)*. Alegerea variantelor [ʲe, ʲi] sau [e, i], [ʷo, ʷu] sau [o, u] este dictată de aceleași norme ale uzajului ca și în cazul inițialei de cuvînt (cf. **2.1.4.1.**); pronunțarea [e, i, o, u] este apreciată ca literară, în opoziție cu pronunțarea [ʲe, ʲi, ʷo, ʷu]. Această distincție este asociată, la vorbitorii limbii strict literare, cu opoziția *cuvînt savant / cuvînt non-savant*, alegîndu-se pronunțarea [e, i, o, u] pentru cuvintele savante și pronunțarea [ʲe, ʲi, ʷo, ʷu] pentru cuvintele din cealaltă categorie.

Există deci pronunțări ca [poˈʲem, akuʲiˈtate, aˈʷortă, eʷuˈforik] la vorbitorii care nu fac distincția *pronunție literară/ pronunție neliterară*.

Există pronunțări ca [ˈtrebue, trebuˈi, ˈdăo, ˈaur] *(trebuie, trebui, dă-o, aur)* la vorbitorii cu pronunție hiperliterară.

Există pronunțările [poˈem, akuiˈtate, aˈortă, euˈforik] *(poem, acuitate, aortă, euforic)*, dar [ˈtrebuʲe, trebuˈʲi, ˈdăʷo, ˈaʷur], la vorbitorii care fac distincțiile *pronunție literară/ pronunție non-literară* și *cuvînt savant / cuvînt non-savant*.

---

* Vocala [o] nu apare după [ă, î] în interiorul cuvintelor, cf. **2.1.3.6.**

Există, în sfîrşit, pronunţările alternative, la acelaşi vorbitor: [po'em—po'ʲęm, akui'tate — akuʲi'tate, a'ortă — a'ʷǫrtă, eu'forik —e ʷu'forik] la vorbitorii care adoptă alternativ, după împrejurări, fie uzul literar, fie uzul neliterar.

2.1.4.3.2. Vocalele [a, ă, î] sînt precedate de un apendice a cărui localizare este determinată de localizarea vocalei precedente.

Vocala [a] este precedată de un apendice palatal [ʲ] sau [ᵉ], dacă ea urmează după un [i] sau [e], respectiv: [kre'ᵉàt, speri'ʲàt]; uneori, apendicele [ʲ] poate apărea chiar cînd vocala precedentă este [e]; [kre'ʲàt, re'ʲàl] *(creat, real)*. Esenţial este faptul că, atunci cînd vocala precedentă este o palatală, localizarea apendicelui este tot palatală [ʲ] sau [ᵉ].

Dacă este precedat de [o, u], apendicele are o localizare labiovelară [ᵒ,ʷ]; ['doᵒå, 'doʷå; lu'ᵒå lu'ʷå] *(doua, lua)*.

Vocalele [ă, î] nu apar după [e, i] (cf. **2.1.3.4.**, **2.1.3.5.**), de aceea nu dezvoltă niciodată un apendice palatal. Cînd ele apar după [o, u], apendicele precedent are o localizare labiovelară: [ᵒ] sau [ʷ] înainte de [ă], [ʷ] înainte de [î]: ['noᵒă̊, 'noʷă̊, lu'ʷă̊, lu'ᵒă̊; plo'ʷî̊nd, lu'ʷî̊nd] *(nouă, luă, plouînd, luînd)*.

Trebuie observat că prezenţa unui apendice asilabic este facultativă după vocalele [e, i, u] şi obligatorie după [o], aşa cum o dovedesc pronunţările [re'ᵉàl—re'àl, spaţi'ʲàl—spaţi'àl, akčentu'ʷå—akčentu'å, lu'ʷă̊, lu'ᵒå—lu'å̊, lu'ʷî̊nd — lu'î̊nd] *(real, spaţial, accentua, luă, luînd)*, însă numai ['roᵒå, 'roʷå, 'roᵒă̊, 'roʷă̊, ploʷ'î̊nd] *(roua, rouă, plouînd)*.

Alegerea variantelor [ᵉą̊, ʲą̊, ʷą̊, ᵒą̊, ʷą̊, ᵒą̊, ʷi̊] sau [a, ă, î] este dictată de aceleaşi norme ale uzajului ca şi în cazurile discutate mai sus şi anume:

a) pronunţările [re'ᵉàl, re'ʲàl, spaţi'ʲà, akčentu'ʷą̊, akčentu'ᵒą̊, akčentu'ʷą̊, akčentu'ᵒą̊, akcentu'ʷi̊nd] *(real, spaţia, accentua, accentuă, accentuînd)* alături de [speri'ʲà, lu'ʷą̊, lu'ᵒą̊, lu'ʷą̊, lu'ᵒą̊, lu'ʷi̊nd] *(speria, lua, luă, luînd)* aparţin vorbitorilor care nu fac distincţia *pronunţie literară/ pronunţie non-literară;*

b) pronunţările [speri'à, lu'ą̊, lu'ą̊, lu'i̊nd] alături de [re'àl, spaţi'à, akčentu'ą̊, akčentu'ą̊, akčentu'i̊nd] aparţin vorbitorilor cu pronunţie hiperliterară;

c) pronunţările [speri'ʲà, lu'ʷą̊, lu'ᵒą̊, lu'ʷą̊, lu'ᵒą̊, lu'ʷi̊nd], dar [re'àl, spaţi'à, akčentu'ą̊, akčentu'ą̊, akčentu'i̊nd] aparţin vorbitorilor care, alături de distincţia *pronunţie literară/pronunţie non-literară*, fac şi distincţia *cuvînt savant/cuvînt non-savant;*

d) în sfîrșit, pronunțările alternative la același vorbitor [reˈȧl — reˈᵉȧl, reˈʲȧl, akčentuˈą̊ — akčentuˈʷą̊, akčentuˈᵊą̊, — akčentuˈą̊ — akčentuˈʷą̊, akčentuˈᵊą̊, akčentuˈi̊nd — akčentuˈʷi̊nd] denotă adoptarea alternativă, după împrejurări, a normelor a) și c).

2.1.4.4. Atunci cînd urmează după consoanele [k′, g′, č, ğ] precum și după semivocalele [j, ę], vocalele din seria [a, o, u] își deplasează localizarea în regiunea anterioară, [ȧ, ȯ, u̇] (cf. și Petrovici, 1952, pp. 170—173, unde este exclus [ę] dintre sunetele care condiționează deplasarea de articulație); [k′ȧr, g′ȧră, ˈčȧră, ğȧm, ˈtęȧmă, jȧr; k′ȯr, g′ȯl, čȯˈrap, ğȯl, ˈlęȯrpăj, ˈmjȯrlăj; k′u̇l, g′u̇ˈdem, ču̇r, ˈğu̇lğu, vręu̇n, ˈju̇te] *(chiar, gheară, ceară, geam, teamă, iar; chior, ghiol, ciorap, giol, leorpăi, miorlăi; chiul, ghiudem, ciur, giulgiu, vreun, iute)*.

2.1.4.5. Atunci cînd urmează după semivocalele [ǫ, w], vocalele din seria centrală, [a, ă, î], se articulează cu o ușoară rotunjire a buzelor și cu un grad mai mare de închidere [ą̊, ą̊, i̊]: [ˈtǫą̊kă, lwą̊, lwˈi̊nd] *(toacă, luă, luînd)*. (Petrovici, 1952, p. 172, nu semnalează decît varianta [å].)

2.1.4.6. După secvențele [k′ǫ̊, g′ǫ, čǫ, ğǫ, jǫ], apare un [a] anterior și labializat, [ä]: [ˈk′ǫäră, ˈg′ǫägă, ˈčǫäră, ˈğǫäle, ariˈpjǫäră] *(chioară, ghioagă, cioară, gioale, aripioară)*. (Petrovici, 1952, p. 171, consideră că vocala [ä] apare după seria consoanelor muiate și rotunjite.)

2.1.4.7. Vocalele [a, e, i, o, u, ă, î] pot apărea devocalizate, adică lipsite de vibrații glotale (cf. Ștefanovici-Svensk, 1929—1930, p. 372): [ą̥, ę̥, i̥, ǫ̥, u̥, ą̊, i̊].

Devocalizarea se produce, în special, în poziție finală (Lombard, 1935, p. 137). Factorii care favorizează devocalizarea în poziție finală sînt următorii (cf. *idem*, pp. 138—140):

1°. Natura sunetului care precedă sunetul final: cînd sunetul precedent este surd, devocalizarea este mai frecventă și mai completă: [ˈvulpę̥, ˈfačę̥, ˈdînsą̥].

2°. În poziție neaccentuată, vocalele finale sînt supuse devocalizării într-o măsură mult mai mare decît în poziție accentuată.

3°. Dacă cuvîntul nu este accentuat în frază, vocala finală este într-o măsură mai mare susceptibilă de devocalizare.

4°. Dacă pauza dintre cuvinte este marcată într-o măsură mai mare, devocalizarea vocalei finale este favorizată.

Condițiile formulate de Alf Lombard au fost confirmate statistic în studiul lui Andrei Avram, 1961 (b), pp. 20—43, care a adus și unele precizări:

Scanned with OKEN Scanner

1) Devocalizarea apare mai frecvent la vocalele precedate de consoane simple, decît la vocalele precedate de grupuri de consoane (p. 22—23).

2) Între gradul de închidere și frecvența asurzirii vocalelor există un raport proporțional (p. 24).

3) Prezența accentului în silaba imediat precedentă (celei finale) favorizează asurzirea vocalei finale (p. 25).

4) Tempoul allegro de vorbire favorizează asurzirea vocalelor finale (p. 26).

5) Lipsa valorii fonologice (sau morfologice) a vocalei finale favorizează asurzirea (p. 27).

În ce privește devocalizarea vocalelor accentuate în alte poziții decît cea finală, studiile lui Alf Lombard, 1935, pp. 140—141 și al lui Andrei Avram, 1961 (b), pp. 36—43, demonstrează că nu se pot fixa în termeni mai generali condițiile care favorizează acest fenomen.

Trebuie să observăm că, în toate condițiile enumerate, prezența vocalelor devocalizate este f a c u l t a t i v ă, în sensul că vocalele devocalizate sînt în raport de variație liberă (cf. **0.1.7.1.**) cu vocalele propriu-zise.

Vocala [i], precedată de o consoană sau de un grup de consoane, cu excepția grupurilor constituite din *consoană* + [l, r], apare devocalizată și asilabică înainte de [#]: [lupi̯, fjerbi̯], dar [ˈumpli, ˈnegri].

2.1.5. Semivocale (descriere fonetică și distribuție). Compararea cuvintelor [ˈbe̯ȧtă, ˈbjȧtă, ˈte̯ȧkă, ˈto̯ȧkă, aj, aw] *(beată, biată, teacă, toacă, ai, au)* pune în evidență existența raporturilor de comutare [e: j, e̯: o̯, j: w], întrucît corelațiilor [e: j, e̯: o̯, j: w] din planul expresiei le corespund corelațiile {beată: biată, teacă: toacă, ai: au} din planul conținutului. Se poate vorbi deci, în limba română, de existența entităților [e̯, o̯, j, w].

Aceste elemente sînt distincte de vocalele [e, o, i, u], deoarece cele dintîi nu apar niciodată sub accent.

2.1.5.1. În descrierea fonetică a acestor unități distincte ne bazăm pe rezultatele cercetărilor întreprinse la laboratorul de fonetică al *Centrului de cercetări fonetice și dialectale* din București.

2.1.5.1.1. [e̯] din diftongul [e̯a] poate fi delimitat cu precizie ca vocală independentă, cu o durată scurtă, care poate fi introdusă pe cale sintetică într-un alt cuvînt fonetic, în care este percepută ca [e] vocalic normal. Semivocala [e̯] din [e̯ȧ] este mai scurtă decît un [e] neaccentuat din cuvinte ca [ˈniʃte, pe] *(nişte, pe)*. Vibrațiile semivocalei [e̯] seamănă cu vibrațiile vocalei [e], iar la audiție nu există deosebire între [e̯] și [e]. Dacă durata lui [e̯] din diftongul [e̯ȧ] se prelungește, [e̯] se separă de [ȧ] prin tăietura silabică (Rech., 1959, pp. 28, 30).

Inv. 182433

Scanned with OKEN Scanner

Rezultă din cele arătate că [e̯] nu este altceva decît vocala [e] în funcție nesilabică.

2.1.5.1.2. [o] din diftongul [o̯å] este un element care poate fi precis delimitat. Introdus pe cale sintetică într-un alt cuvînt, el este perceput ca [o]. Dacă durata lui [o̯] din diftongul [o̯a] se prelungește, diftongul se disociază în două vocale în hiat (Rech., 1959, pp. 40—41, 45). Se poate considera deci că semivocala [o̯] este vocala [o] în funcție nesilabică.

2.1.5.1.3. [j] din diftongul [jà] este un [i] asilabic, diferit de [i] prin faptul că, formînd diftong cu vocala următoare, își pierde calitatea silabică (Rech., 1959, p. 18). Zgomotul de fricțiune produs în timpul articulării acestui sunet (ca prim element al unui diftong ascendent) îi conferă un caracter consonantic mai pronunțat (cf. Avram, 1959, pp. 135—6, Lombard, 1935, p. 114) decît acela al lui [e̯].

2.1.5.1.4. [w] din diftongul [wå] este un [u] asilabic diferit de [u] prin faptul că, formînd diftong cu vocala următoare, își pierde calitatea silabică (Rech., 1959, p. 41).

2.1.5.2. Semivocalele [e̯, o̯, j, w] apar în următoarele poziții:

2.1.5.2.1. Semivocala [e̯] apare numai înaintea vocalelor [a, o], în diftongii [e̯à, e̯ò].

Diftongul [e̯à] apare după consoanele [b, d, f, ʒ, l, m, n, p, r,s, ʃ, t, ț, v, z]: [be̯àt, de̯àl, bîr'fe̯a, rotun'ʒe̯à, 'le̯àgă, 'me̯àrgă, ne̯à, re'peàdă, re̯à, 'se̯àră, tu'ʃe̯à, 'te̯àkă, 'țe̯àpă, ve̯àk, 'ze̯àmă] *(beat, deal, bîrfea, rotunjea, leagă, meargă, nea, repeadă, rea, seară, tușea, teacă, țeapă, veac, zeamă)*.

După [ʃ, ʒ] norma literară nu admite prezența diftongului [e̯à] decît dacă acesta reprezintă segmentul inițial al unei desinențe sau al unui sufix [gre'ʃ-e̯ală, gre'ʃ-e̯à, pră'ʒ-e̯ală, pră'ʒ-e̯a] *(greșeală, greșea, prăjeală, prăjea)*.

Vorbirea neliterară din Muntenia admite însă prezența diftongului și în radical: ['ʃe̯àde, 'ʒe̯àle].

Diftongul [e̯à] apare după următoarele grupuri de două consoane [bl, br, kl, kr, fl, fr, gr, hr, mr, pl, pr, sm, st, ʃl, ʃt, tr, vr]: ['ble̯àgă, bre̯àz, kle̯àn, 'kre̯àstă, fle̯àk, 'fre̯àkă, gre̯a, hre̯àn, 'mre̯àană, 'ple̯àkă, pre̯à, sme̯àd, ste̯à, ʃle̯àw, ʃte̯àmp, tre̯àz, vre̯à] *(bleagă, breaz, clean, creastă, fleac, freacă, grea, hrean, mreană, pleacă, prea, smead, stea, șleau, șteamp, treaz, vrea)*.

Diftongul [e̯à] apare după următoarele grupuri de trei consoane: [skr, str, ʃtr, s/zdr, s/zgr] : ['skre̯àmă, 'stre̯à ʃină, ʃtre̯àŋg, 's/zdre̯ànță, 's/zgre̯àpțăn] *(screamă, streașină, șteang, zdreanță, zreapțăn)*.

Diftongul [e̯ȯ] apare după consoana [l]: [le̯ȯrpă'j], cuvînt considerat de DLRLC *s.v.* ca neliterar.

Apare după grupul [vr] în [vre̯ȯ] *(vreo)*. Este singurul cuvînt care atestă ocurența diftongului [e̯ȯ] după un grup de două consoane. De fapt, avem a face cu un compus din [vre] și [o] (femininul lui *un*). Diftongul este deci motivat de joncțiunea elementelor constitutive ale cuvîntului. Masculinul lui [vre̯ȯ] este [vre̯ȕn], care ar atesta existența unui diftong [e̯ȕ].

Considerăm însă că atît diftongul [e̯ȯ] după [vr], cît și diftongul [e̯ȕ] din [vreun] nu trebuie considerați decît ca secvențe cu funcție demarcativă (cf. mai jos, **4.**).

Trebuie menționat faptul că semivocala nu apare niciodată ca al doilea element al diftongului.

2.1.5.2.2. Semivocala [o̯] apare numai înainte de [å], în diftongul [o̯å].

Diftongul [o̯å] apare după consoanele [b, k, k', č, d, f, g, g', ğ, h, j, ʒ, l, m, n, p, r, s, ʃ, t, ț, v, z]: ['bo̯ålă, 'ko̯åmă, 'k'o̯ăr̆ă, 'čo̯ăr̆ă, do̯ăr, 'fo̯ărte, 'go̯ănă, 'g'o̯ăgă, 'ğo̯ăle, 'ho̯ărdă, ari'pjo̯ăr̆ă, 'ʒo̯ăkă, 'lo̯ăză, 'mo̯ăr̆ă, 'no̯ăstră, 'po̯ărtă, 'ro̯ătă, 'so̯ăre, 'ʃo̯ăptă, 'to̯ătă, 'ț o̯ăle, 'vo̯ăstră, 'zo̯ăje] *(boală, coamă, chioară, cioară, doar, foarte, goană, ghioagă, gioale, hoardă, aripioară, joacă, loază, moară, noastră, poartă, roată, soare, șoaptă, toată, țoale, voastră, zoaie)*.

Diftongul [o̯å] apare după următoarele grupuri de două consoane [br, kr, fl, gl, gr, sk, sf, sm, sn, st, ʃk, ʃk', tr, s/zb]: ['bro̯ăskă, kro̯ăzi'eră, 'flo̯ăre, 'glo̯ătă, 'gro̯ăpă, 'sko̯ăte, 'sfo̯ăr̆ă, 'smo̯ălă, 'sno̯ăvă, 'sto̯ărkă, 'ʃko̯ălă, 'ʃk'o̯ăpă, 'tro̯ăkă, 's/zbo̯ăr̆ă] *(broască, croazieră, floare, gloată, groapă, scoate, sfoară, smoală, snoavă, stoarcă, școală, șchioapă, troacă, zboară)*.

Diftongul [o̯å] apare după următoarele grupuri compuse din două consoane și semivocala [e̯] sau [j]: [fle̯, ple̯, ʃtj]: ['fle̯o̯ăŋkă, 'ple̯o̯ăpă, 'ʃstjo̯ălnă] *(fleoancă, pleoapă, știoalnă)*.

El nu apare după grupuri de trei consoane propriu-zise.

Semivocala [o̯] nu apare niciodată ca al doilea element al diftongului.

2.1.5.2.3. Semivocala [j] apare înaintea vocalelor [ȧ, ẹ, ȯ, ȕ], în diftongii [jȧ, je̯, jȯ, jȕ]; după vocalele [a, e, i, o, u, ă, î], în diftongii [aj, ej, ij, oj, uj, ăj, îj].

Diftongul [jȧ] apare în următoarele poziții:

a) după [#]: ['jȧrnă] *(iarnă)*;

b) după următoarele consoane: [b, d, f, m, p, v]: ['bjȧtă, 'djȧvol, 'fjȧr̆ă, 'mjȧun, 'pjȧrdă, 'vjȧță] *(biată, diavol, fiară, miaun, piardă, viață)*;

Scanned with OKEN Scanner

c) după următoarele grupuri [s/zb]: [ˈzbjáră] *(zbiară)*.

Diftongul [jẹ] apare în următoarele poziții:

a) după [#]: [ˈjẹpure] *(iepure)*;

b) după consoanele [b, f, m, p, v]: [bjẹt, fjẹr, ˈmjẹre, pjẹrd, vjẹrs] *(biet, fier, miere, pierd, viers)*.

După grupul [s/zb]: [s/zbjẹr] *(zbier)*.

Diftongul [jȯ] apare în următoarele poziții:

a) după [#]: [ˈjȯtă] *(iotă)*;

b) după consoana [m]: [ˈmjȯrlăj] *(miorlăi)*;

c) după grupul [s/z]: [ˈs/zmjȯrkăj] *(smiorcăi)*.

Diftongul [jù] apare numai după [#]: [ˈjùte] *(iute)* și după consoană, înainte de [#]: [ˈsedju] *(sediu)*.

Semivocala [j] din diftongii [aj, ej, ij, oj, uj, ăj, îj] nu apare decît înainte de [#] sau de tăietura silabică (maj, mej, vij, voj, spuj, văj, rămîj] *(mai, mei, vii, voi, spui, văi, rămîi)*; [ˈspaj-mă, suˈvej-kă, ˈfij-kă, ˈʃoj-mul, ˈkuj-bul, trăj-niˈčiʲẹ, ˈmîj-ne] *(spaimă, suveică, fiică, șoimul, cuibul, trăinicie, mîine)*.

Diftongii [aj, ej, oj, uj, ăj] pot apărea înainte de o consoană care precedă pauza, [#]: [majč, flejč, rojb, kujb, găjč] *(maici, fleici, roib, cuib, găici)*.

2.1.5.2.4. Semivocala [w] apare înaintea vocalei [å], în diftongul [wå]. Diftongul [wå] are o frecvență foarte redusă. Apare în cîteva cuvinte, după [k]: [kwårț, kwårtă] *(cuarț, cuartă*, variantă a lui *cvartă)*.

Diftongul [wå] nu apare la inițială; majoritatea cercetătorilor consideră că digraful *oa* inițial este pronunțat [wå]: [wåmenʲ] *(oameni)*. Cercetările efectuate în laboratorul *Centrului de cercetări fonetice și dialectale* din București au arătat că distincția între diftongii [wå] și [o̯å], deci și între [w] și [o̯], se menține după consoană (Rech., 1959, p. 41). Experiențele făcute nu au avut însă în vedere cuvinte cu *oa* inițial.

Autorul face distincția auditivă între diftongul [o̯å] din [o̯åmenʲ] și [wå] din [kwårț]. În cazul în care cercetările de laborator pot dovedi falsitatea acestei impresii, diftongii inițiali notați ortografic prin digraful *oa* (din cuvinte ca *oameni*) urmează să fie interpretați ca reprezentînd, în realitate, diftongul [wå]. În acest caz, va trebui să fie admisă existența diftongului [wå] la inițială și, în același timp, va trebui să admitem că frecvența diftongului]wå] în limba română este mult mai mare decît cea pe care o presupunem în prezent.

Semivocala [w] apare ca al doilea element al diftongilor [aw, ew, iw, ow, uw, ăw, îw]. Ea apare numai înainte de pauză [staw, grew, viw, now, a'siduw, răw, rîw] *(stau, greu, viu, nou, asiduu, rău, rîu)*.

2.1.5.2.5. Triftongii [o̯åj, jåj, e̯åj, e̯åw, jåw, jej, jo̯å, e̯o̯å] pot fi reduşi la secvenţe constituite din diftongii [aj, aw, ej, o̯å] precedaţi de semivocalele [o, j, e]: [o̯ + åj, j + åj, e̯ + åj, e̯ + åw, j + åw, j + ej, j + o̯å, e̯ + o̯å]: [ti'gro̯åjkă, jåj, vre̯åj, vre̯åw, jåw, pjej, ari'pjo̯ără, 'le̯o̯ărkă] *(tigroaică, ia-i, vreai, vreau, iau, piei, aripioară, leoarcă)*.

Este de observat că triftongul [jåj] nu apare decît în cuvinte compuse de tipul *mi-ai, i-ai, ia-i*.

2.1.6. Reducţia variantelor vocalice. Pe baza criteriului distribuţiei complementare (cf. **0.1.7.2.**), a variaţiei libere (cf. **0.1.7.1.**) şi a posibilităţii de a formula reguli de transformare poziţională care să stabilească echivalenţa între seriile vocalice care apar în poziţii diferite (cf. **0.1.7.4.**), variantele descrise sub **2.1.4.—2.1.5.2.5.** pot fi grupate în foneme, după cum urmează:

2.1.6.1. *Semivocale.* Semivocalele [e̯, o̯, j, w] sînt în distribuţie complementară cu vocalele [e, o, i, u]: [e̯, o̯, j, w] fac parte totdeauna din aceeaşi silabă cu vocala următoare, în timp ce vocalele [e, o, i, u] nu pot apărea niciodată în această poziţie.

Operatorul de transformare (cf. **0.1.7.4.**) poate fi considerat poziţia „aceeaşi silabă cu o altă vocală". Rezultatul transformării este pierderea caracterului silabic şi scurtarea. Aplicată seriei [e, o, i, u], operaţia de transformare descrisă mai sus are ca rezultat seria [e̯, o̯, j, w]. Pe baza acestei constatări, seriile [e, o, i, u] şi [e̯, o̯, j, w] pot fi considerate ca echivalente.

2.1.6.1.1. Dat fiind că între prezenţa sau absenţa tăieturii silabice dintre [e̯] sau [o̯] şi vocala următoare nu există niciodată un raport de comutare, nimic nu se opune echivalării fonematice a segmentelor [e̯, o̯] şi [e, o]. Interpretarea segmentelor [e̯, e] şi [o̯, o] ca variante ale fonemelor /e/ şi, respectiv, /o/, prezintă avantajul de a reduce numărul de invariante vocalice.

2.1.6.1.2. În ce priveşte folosirea semivocalelor [j, w] ca al doilea element al unui diftong, situaţia este mai complicată. În limba vorbită (chiar literară) există perechi de cuvinte de tipul [lew—'le^{w}u, lej—'le^{j}i] (ortografiate *leu—leul, lei—leii*). Corelaţiilor din planul expresiei [lew: 'le^{w}u, lej; 'le^{j}i] le corespund, în planul conţinutului, corelaţiile { singular nearticulat: singular articulat, plural nearticulat: plural articulat}.

Scanned with OKEN Scanner

Corelația din planul expresiei poate fi interpretată în două feluri:

a) putem considera că avem a face cu o corelație între un cuvînt monosilabic (constituit dintr-o consoană, o vocală și o semivocală) și un cuvînt disilabic (constituit dintr-o consoană, o vocală, o semivocală a cărei prezență este facultativă, cf. **2.1.4.3.1.**, și o vocală); în acest caz, trebuie să considerăm că opozițiile [lew~ˈleʷu, lej~ˈleʲi] sînt de același tip cu o opoziție ca [aˈles~aˈlese] și că [w] și [u], [j] și [i] aparțin la foneme diferite;

b) putem considera că avem a face cu o corelație între un cuvînt în care vocala finală este grupată în aceeași silabă cu vocala imediat precedentă și un cuvînt în care vocala finală este separată prin tăietura silabică de vocala imediat precedentă; în ambele cazuri, structura cuvîntului este identică: C V V, cu deosebirea că în formele [lej, lew], între cele două vocale nu există o tăietură silabică, în timp ce în formele [ˈleʷ u, ˈleʲi], între cele două vocale apare tăietura silabică.

Cea de-a doua interpretare prezintă avantajul că reduce numărul unităților vocalice invariante, prin echivalările [j = i, w = u]. În plus, această soluție are avantajul de a stabili paralelismul în sistem: întreaga serie a semivocalelor capătă o interpretare fonologică uniformă, ca o serie de alofone ale fonemelor vocalice corespunzătoare.

În ce privește cazurile în care între prezența și absența tăieturii silabice se stabilește un raport de comutare, trebuie considerat că absența tăieturii silabice cauzează realizarea vocalelor [i, u] ca semivocale și, în consecință, semivocalele trebuie considerate ca vocale precedate de o *jonctură silabică*, adică de un „zero consonantic" care favorizează realizarea vocalei ca semivocală. Valoarea de „zero consonantic" poate fi pusă în evidență de faptul că prezența unei consoane între cele două vocale ar împiedica realizarea ca semivocală a celei de-a doua vocale a secvenței; ceea ce determină realizarea ca semivocală este tocmai *absența unei consoane intervocalice*. Date fiind cele de mai sus, notînd jonctura cu semnul /+/, se poate stabili echivalența [j, w] = [+ i, + u]*.

Aceeași echivalență se poate stabili și între [e̯, o̯] și [e+, o+] sau între [j, w] care precedă o vocală și [i+, u+], pe baza principiului paralelismului în sistem, chiar dacă, în limba română, nu există perechi minimale care să pună în evidență existența unor raporturi de comutare între [e̯] și [e], între [o̯] și [o], între [j] și [i] sau [w] și [u], înainte de vocală. Trebuie subliniat faptul că

* Pentru teoria generală a „joncturii", cf. Harris, 1961, pp. 79-89; pentru limba română, cf. Vasiliu, 1961 (a).

[ę, e], [j, i], [ǫ, o] sînt în distribuție contrastivă, așa cum rezultă din perechile [rę̯a—re'(ę̯)ál, 'vjață~avi'jáție, 'tǫ̯ată~to'ʷást]*.

2.1.6.2. *Vocale precedate de apendice asilabic.*

2.1.6.2.1. După [#] vocalele [e, i, o, u] apar precedate de un apendice asilabic cu o localizare identică cu a vocalei [ʲę, ʲi̯, ʷǫ, ʷu̯] (cf. **2.1.4.1.**, **2.1.4.3.1.**). Vocalele din seria centrală [a, ă, î] apar în aceleași poziții precedate de apendicele asilabic [ə̯]: [ʔa̯, ʔă̯, ʔî̯]. Prezența apendicelui asilabic este facultativă în această poziție. Se poate spune deci că seriile [e, i, o, u] și [ʲę, ʲi̯, ʷǫ, ʷu̯] sînt în variație liberă (cf. **0.1.7.1.**). Același lucru, despre seriile [a, ă, î] și [ʔa̯, ʔă̯, ʔî̯].

Segmentele [ʲę, ʲi̯, ʷǫ, ʷu̯] pot primi două interpretări:

a) apendicele asilabic [ʲ] sau [ʷ] poate fi identificat cu semivocalele [j], respectiv [w]; dat fiind însă că semivocalele [j, w] au fost interpretate ca alofone ale fonemelor vocalice [i, u], urmează că segmentele vocalice aici în discuție trebuie considerate ca secvențe facultative de două vocale [ie, ii, uo, uu];

b) dat fiind raportul de variație liberă între seriile [ʲę, ʲi̯, ʷǫ, ʷu̯] și [e, i, o, u], determinat de pozițiile discutate, se poate stabili echivalența între cele două serii.

Segmentele [a, ă, î] nu pot primi decît o interpretare monofonematică (asemănătoare cu cea de sub b); interpretarea difonematică nu este posibilă, deoarece apendicele [ə̯] nu poate fi interpretat ca variantă a nici unui alt fonem.

Urmează deci să considerăm seriile [a, ă, î] și [ʔa̯, ʔă̯, ʔî̯] ca echivalente.

Dat fiind că interpretarea monofonematică b) convine atît seriei [e, i, o, u] cît și seriei [a, ă, î], în timp ce interpretarea difonematică a) convine numai seriei [e, i, o, u], este preferabilă extinderea interpretării monofonematice asupra ambelor serii, în felul acesta fiind satisfăcută exigența paralelismului în sistem. (Pentru problema interpretării mono- sau plurifonematice a unor secvențe, cf. **0.1.7.5.—0.1.7.5.2.3.**)

2.1.6.2.2. După consoane, toate vocalele pot apărea, în pronunția neliterară (cf. **2.1.4.2.**), precedate de un apendice asilabic, identic cu cel care apare în poziție inițială. Seria [ʲi̯, ʷǫ, ʷu̯, ʔa̯, ʔă̯, ʔî̯] este în variație liberă (cf. **0.1.7.1.**) cu seria [i, o, u, a, ă, î]. În schimb, după consoanele labiale, între [ʲę] și [e] există raporturi de comutare, așa cum o dovedesc perechi minimale ca ['mjęre: 'mere, 'pjęre: 'pere].

---

* Pentru o interpretare fonologică diferită a semivocalelor, cf. Avram, 1958 (a), 1959; Rosetti, 1959 (b), 1960; Petrovici, 1950, 1952, 1956 (d), (e), (f), 1961 (b); Petrovici, Neiescu, 1959.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru motivele arătate sub **2.1.6.2.1.**, trebuie admisă și în acest caz interpretarea monofonematică a segmentelor [ʲi̯, ʷo̯, ʷu̯, ˢa̯, ˢă̯, ˢî̯]: această serie este în variație liberă cu seria [i, o, u, a, ă, î].

Dat fiind că, după labiale, există un raport de comutare între [ʲe̯] și [e], este cazul să identificăm pe [ʲ] din [ʲe̯] cu semivocala [j] și deci, implicit, cu [i] (cf. **2.1.6.1.2.**) și să considerăm că în cuvinte ca *miere*, *piere* avem a face cu secvențele de foneme /miere, piere/ care se opun unor secvențe ca /mere, pere/.

2.1.6.2.3. După vocale, toate vocalele din seria [e, i, o, u] apar precedate, în mod facultativ, de un apendice asilabic cu o localizare identică cu aceea a vocalei (cf. **2.1.4.3.1.**), ca și în poziția inițială: [ʲe̯, ʲi̯, ʷo̯, ʷu̯] în variație liberă cu [e, i, o, u].

Interpretarea fonematică a acestor segmente trebuie să fie aceeași cu a segmentelor [ʲe̯, ʲi̯, ʷo̯, ʷu̯] care apar în poziție inițială, pentru a satisface exigența paralelismului în sistem. În consecință, trebuie admisă interpretarea monofonematică a segmentelor [ʲe̯, ʲi̯, ʷo̯, ʷu̯] și echivalența cu seria [e, i, o, u].

2.1.6.2.4. Vocalele din seria [a, ă, i], atunci cînd urmează după o vocală, sînt precedate de un apendice a cărui localizare este determinată de localizarea vocalei precedente (cf. **2.1.4.3.2.**).

După vocala [u], cele două serii se află în variație liberă (cf. **2.1.4.3.2.**). După vocala [o], cele două serii sînt în distribuție complementară în sensul că, după [o], vocalele din seria centrală nu pot apărea decît precedate de un apendice asilabic labiovelar, în timp ce ocurența seriei [a, ă, î] este exclusă din această poziție.

Și în acest caz, trebuie considerat că seria [ᵒ̯ʷa̯, ᵒ̯ʷă̯, ᵒ̯ʷî̯] reprezintă o serie de variante aparținînd la aceleași foneme cu [a, ă, î], pe baza relației de variație liberă (cf. **0.1.7.1.**) între serii (după [u]), a relației de distribuție complementară între serii (după [o]) și a echivalenței fonetice (cf. **0.1.7.4.**).

Interpretarea apendicelui [ᵒ̯ʷ] ca variantă a vocalei [o] sau [u] ar fi în dezacord cu interpretarea apendicelui în discuție în celelalte poziții.

După seria [e, i], vocala [a] apare precedată în mod facultativ de [ᵉ̯ʲ]. Segmentele [ᵉ̯ʲa̯] și [a] sînt în variație liberă (cf. **2.1.4.3.2.**). Cele două segmente pot fi considerate deci echivalente. Pe baza raportului de variație liberă și cele două segmente pot fi considerate ca aparținînd la același fonem.

Interpretarea segmentului [ᵉ̯ʲa̯] ca secvență de două foneme, /ea, ia/, prin identificarea lui [ᵉ̯] cu [e] și a lui [ʲ] cu [i] (cf. **2.1.6.1.2.**), ar fi în dezacord cu interpretările date pînă aici, în celelalte poziții, secvențelor constituite din apendice asilabic urmat de vocală.

Scanned with OKEN Scanner

2.1.6.3. *Vocale palatalizate.* Seriile [ȧ, ȯ, u̇] și [a, o, u] sînt în distribuție complementară (cf. **2.1.4.4.**). Cele două serii pot fi considerate ca echivalente, dacă interpretăm seria [ȧ, ȯ, u̇] ca rezultat al transformării poziționale obținute prin aplicarea operatorului (cf. **0.1.7.4.**) „poziția după palatală". Pe baza distribuției complementare și a echivalenței fonetice, seria [ȧ, ȯ, u̇] poate fi interpretată ca serie de variante aparținînd la aceleași foneme cu seria [a, o, u].

2.1.6.4. *Vocale labializate.* Seriile [ạ̊, ặ, ị̂] și [a, ă, î] sînt în distribuție complementară (cf. **0.1.7.2.**): seria [ạ̊,ặ,ị̂] apare după (semi)vocalele labiale (cf. **2.1.4.3.**), poziție din care este exclusă ocurența seriei [a, ă, î]. Cele două serii sînt echivalente, deoarece seria [ạ̊, ặ, ị̂] este rezultatul transformării seriei [a, ă, î] prin aplicarea operatorului (cf. **0.1.7.4.**) „poziția după (semi)vocală labială". Fiind echivalente din punct de vedere fonetic și în distribuție complementară, seriile [å, ă, î] și [a, ă, î] trebuie considerate ca fiind două serii de variante ale aceloraşi foneme.

2.1.6.5. Vocala [å] este în distribuție complementară cu vocala [a]: vocala [å] apare după o succesiune constituită dintr-o consoană palatală și vocala [o] grupată în aceeași silabă cu [å]; din această poziție este exclusă ocurența vocalei [a] (cf. **2.1.4.6.**). Segmentele [å] și [a] sînt echivalente, primul putînd fi interpretat ca transformare (cf. **0.1.7.4.**) a celui de-al doilea; operatorul de transformare este poziția care determină prezența segmentului [a]. Segmentele [å] și [a] sînt deci variante ale aceluiași fonem.

2.1.6.6. *Vocale devocalizate.* Vocalele „devocalizate" [ḁ, e̥, i̥, o̥, u̥, ḁ̆, î̥] sînt în variație liberă (cf. **0.1.7.1.**) cu vocalele din seria [a, e, i, o, u, ă, î] (cf. **2.1.4.7.**). Fac excepție [i] și [i̥] care, în poziție finală (înainte de [#]), se găsesc în raport de comutare în stilul vorbit al limbii: corelației [lupi̥: lupi] (ortografic *lupi*: *lupii*) din planul expresiei îi corespunde corelația {plural nearticulat: plural articulat} în planul conținutului.

Dat fiind raportul de variație liberă dintre membrii seriei [a, e, i, o, u, ă, î] și membrii seriei [ḁ, e̥, i̥, o̥, u̥, ḁ̆, î̥] în toate pozițiile, cu excepția poziției finale, unde [i] și [i̥] intră în raport de comutare, cele două serii trebuie interpretate ca serii de variante ale aceleiași serii de foneme vocalice.

În ce privește segmentele [i̥] și [i], situația este mai complicată. Dat fiind raportul de comutare care se stabilește între cele două segmente, interpretările fonologice posibile sînt următoarele:

a) [i̥] reprezintă muierea sau palatalizarea consoanei finale; diferența între forma [lup] și forma [lupi̥] ar consta în faptul că în [lup] consoana finală este dură, în timp ce în [lupi̥] consoana

finală este muiată (palatalizată). În acest caz, avem a face, la pluralul nearticulat, cu o formă constituită din trei foneme /l-u-p'/ care se opune formei de plural articulat, constituită din patru foneme /l-u-p'-i/. Aceasta este interpretarea propusă de acad. Emil Petrovici (1950; cf. şi 1934)*;

b) [i̥] aparţine la alt fonem decît [i]. În acest caz, formele [lupi̥] şi [lupi] sînt ambele constituite din cîte patru foneme; primele trei identice, /l-u-p/, ultimul fiind diferit la cele două forme, /i̥/, şi /i/. Aceasta este interpretarea dată de Andrei Avram, 1959, care identifică pe [i̥] cu [e̯], ambele fiind alofone ale unui fonem distinct de /i/.

Prima interpretare prezintă dezavantajul de a încărca inventarul de foneme cu un număr de invariante consonantice şi anume cu întreaga serie a consoanelor muiate sau palatalizate.

Cea de-a doua interpretare presupune admiterea existenţei unei semivocale /e̯/, distinctă de vocala /e/, fapt care măreşte de asemenea — desigur într-o măsură mult mai mică decît în primul caz — inventarul de foneme.

Pentru a evita introducerea unei noi unităţi în inventarul de foneme, putem lua în consideraţie faptul că [i̥] şi [i] nu apar niciodată în acelaşi context, dacă avem în vedere tăietura silabică: [i̥] apare totdeauna în aceeaşi silabă cu vocala precedentă, în timp ce [i] este exclus din această poziţie. Este o distribuţie asemănătoare cu aceea a distribuţiei lui [j] în raport cu [i] (cf. **2.1.6.1.2.**, (b)). Segmentul [i̥] poate fi considerat ca o transformare a lui [i], transformare în care operatorul (cf. **0.1.7.4.**) este „poziţia în aceeaşi silabă cu vocala precedentă şi înainte de [#]".

Cercetările experimentale au arătat că [i̥] nu este altceva decît un [i] scurtat (cf. Şuteu, 1960).

Pe baza criteriului distribuţiei complementare (cf. **0.1.7.2.**) şi al echivalenţei fonetice (cf. **0.1.7.4.**), [i̥] şi [i] pot fi considerate ca variante ale aceluiaşi fonem, cu condiţia admiterii unei joncturi silabice /+/. În felul acesta, orice [i̥] în poziţia discutată poate fi echivalat cu un [+i].

Interpretarea fonetică a joncturii silabice este, în acest caz, următoarea: după un grup constituit din *consoană* + [r, l] este exclusă ocurenţa lui [i̥] înainte de [#], nefiind admisă decît ocu-

---

* Acad. Al. Rosetti, 1955 (b), observă însă, pe bună dreptate, că trebuie făcută distincţia între consoanele *muiate* şi consoanele *palatalizate*. În cel de-al doilea caz, timbrul palatal al consoanei este determinat de un sunet palatal următor. În cazul limbii române, într-un cuvînt ortografiat *lupi*, consoana finală este palatalizată şi nu muiată, ceea ce înseamnă că, după consoană, urmează un sunet palatal (cf. şi Rosetti, 1961).

rența lui [i]. Jonctura silabică /+/ are și aici semnificația unui „zero consonantic", marcînd absența lui [r, l] care să condiționeze realizarea necesară a lui [i̯] ca [i]. În consecință, perechea [lupi̯—lupi] trebuie transcrisă fonematic / lup + i — lupi/ (cf. Vasiliu, 1961 (a)).

2.1.6.7. *Inventarul fonemelor vocalice* este deci următorul:

/a/ cu alofonele [a, a̯, ȧ, å, ä̊, ᵊa, ᵉ̯ʲȧ, ᵒ̯ʷå̯]
/e/ cu alofonele [e, e̯, ẹ, ʲẹ]
/i/ cu alofonele [i, i̯, ʲi̯, j]
/ă/ cu alofonele [ă, ă̯, ᵊă̯, ᵒ̯ʷă]
/î/ cu alofonele [î, î̯, ᵊî̯, ᵒ̯ʷî̯]
/o/ cu alofonele [o, o̯, ȯ, ʷọ, ọ]
/u/ cu alofonele [u, u̯, u̇, ʷụ, w]

2.1.7. Sistemul vocalic. Locul fiecărei vocale în sistem poate fi determinat pe baza următoarelor fapte de distribuție și sincretism (cf. **0.1.8.5.3.—0.1.8.5.3.2.**):

2.1.7.1. Se pot stabili următoarele situații de sincretism:

2.1.7.1.1. Într-o silabă cu un nucleu vocalic complex, în care vocala /o/ este nesilabică, nu poate apărea decît vocala /a/.

Vocala /a/ este vocala cea mai *deschisă*, toate celelalte vocale fiind *mai închise decît* /a/.

2.1.7.1.2. Vocalele /e, i, o, u/ pot apărea ca element asilabic al unui nucleu complex, în timp ce ocurența vocalelor /a, ă, î/ este exclusă din această poziție. Vocalele /a, ă, î/ sînt singurele vocale centrale și prin aceasta se deosebesc de /e, i, o, u/.

2.1.7.2. Se pot face următoarele distincții pe baza distribuției:

2.1.7.2.1. Vocala /î/ poate apărea în silabă neaccentuată după [#], în timp ce vocala /ă/ este exclusă din această poziție. Distincția între /ă/ și /î/ constă în gradul de deschidere: /ă/ este o vocală *mai deschisă* decît /î/.

2.1.7.2.2. Vocalele /o, u/ pot apărea înainte de vocalele centrale /ă, î/, în timp ce din această poziție este exclusă ocurența vocalelor /e, i/. Vocalele /e, i/ sînt singurele vocale anterioare, din seria vocalelor non-centrale.

2.1.7.2.3. Vocalele /i, u/ pot figura ca membri asilabici ai unui nucleu complex *după* vocala silabică. Din această poziție este exclusă ocurența vocalelor /e, o/. Vocalele /e, o/ sînt singurele vocale deschise din seria vocalelor non-centrale.

2.1.7.3. Pe baza faptelor de sincretism se pot stabili următoarele corelații în sistem (cf. **0.1.8.5.3.1.**):

1) *închis* /e, i, ă, î, o, u/ ~ *non-închis* /a/ și
2) *central* /a, ă, î/ ~ *non-central* /e, i, o, u/.

Scanned with OKEN Scanner

Sincretismul se produce în următoarele situații:

1) după un /o/ asilabic este tolerată în aceeași silabă numai ocurența vocalei /a/ și este exclusă ocurența tuturor celorlalte vocale. Vocala /a/ este vocala cea mai deschisă, vocalele /i, e, î, ă, u, o/ sînt toate mai închise decît /a/;

2) vocalele /i, e, o, u/ pot apărea în funcție nesilabică într-un nucleu de vocale complex, în timp ce din această poziție este exclusă ocurența seriei /î, ă, a/.

2.1.7.4. Faptele de distribuție discutate sub **2.1.7.1.—3.** precum și faptele de neutralizare indicate sub **2.1.7.3.** ne permit să stabilim următoarele trăsături distinctive, care caracterizează fonemele vocalice ale limbii române:

a) deschis/non-deschis
b) închis/non-închis
c) central/non-central
d) anterior/non-anterior

Notînd cu /+/ prezența uneia dintre trăsăturile distinctive și cu /—/ absența uneia dintre trăsăturile distinctive, putem reprezenta sistemul vocalic al limbii române după cum urmează:

	a	e	i	ă	î	o	u
deschis/non-deschis	+	—	—	—	—	—	—
închis/non-închis	—	—	+	—	+	—	+
central/non-central	+	—	—	+	+	—	—
anterior/non-anterior	—	+	+	—	—	—	—

2.2. CONSOANELE

Corelații de tipul [bar: kar: dar: far: har: ʒar: par: rar: sar: var: zar] *(bar, car, dar, far, har, jar, par, rar, sar, var, zar)* pun în evidență existența unui raport de comutare între segmentele [b, k, d, f, h, ʒ, p, r , s, v, z], întrucît corelațiilor [b: k: d: f: h: ʒ: p: r: s: v: z] din planul expresiei le corespund în planul conținutului corelațiile {bar: car: dar: far: har: jar: par: rar: sar: var: zar}. Corelațiile [ˈline: ˈmine: ˈʃine: ˈtine] *(line, mine, șine, tine)* arată existența raporturilor de comutare între [l, m, ʃ, t] întrucît corelațiilor [l: m: ʃ: t] din planul expresiei le corespund corelațiile {line: mine: șine: tine} din planul conținutului. Pere-

chea [las: nas] atestă existența unui raport de comutare între [l] și [n], deoarece corelației [l: n] din planul expresiei îi corespunde corelația {las: nas} din planul conținutului. Între [p] și [g] există un raport de comutare așa cum o arată existența corelației [p: g] dintr-o pereche minimală ca ['pară: 'gară] *(pară, gară)*, legată de corelația {pară: gară}, din planul conținutului.

Variantele [b, k, d, f, g, h, ʒ, l, m, n, p, r, s, ʃ, t, v, z] degajate pe baza raporturilor de comutare fac parte dintr-o paradigmă distinctă de paradigma vocalelor, întrucît nu există raporturi de comutare între nici unul din membrii seriei [b, k, d, f, h, ʒ, l, m, n, p, r, s, ʃ, t, v, z] și membrii seriei /a, e, i, ă, î, o, u/.

În interiorul silabei, fonemele consonantice sînt în raport de dependență față de fonemele vocalice (cf. **0.1.2.2.2.1.2.**). Fonemele discutate în acest paragraf (**2.2.**) fac parte din categoria fonemelor consonantice.

2.2.1. Variantele degajate sub **2.2.** pot fi clasificate pe baza următoarelor trăsături fonetice: localizare, mod de articulare, sonoritate.

a) Din punctul de vedere al localizării, variantele de mai sus se clasifică în:

labiale: [p, b, m]
labio-dentale: [f, v]
dentale: [t, d, n, s, z, l, r]
antero-palatale: [ʃ, ʒ]
velare: [k, g]

b) Din punctul de vedere al modului de articulare, variantele discutate se clasifică în:

întrerupte: [p, b, t, d, k, g]
continue: [f, v, s, z, ʃ, ʒ, h]
nazale: [m, n]
vibrante: [r]
laterale: [l]

c) Din punctul de vedere al sonorității, se clasifică în:

sonore: [b,d g, v, z, ʒ, m, n, r, l]
surde: [p, t, k, f, s, ʃ, h]

2.2.1.1. *Distribuția alofonelor fonemelor consonantice.* Variantele consonantice pot fi identificate în diversele contexte, după cum urmează (indicăm, atunci cînd e cazul, anumite particularități fonetice, determinate de poziția în care apar fonemele consonantice).

1. Consoana [p] apare în următoarele poziții:

— la inițială de silabă înaintea vocalelor [a, e, i, o, u, ă, î,]: [pat, peri, pin, pot, pun păr, pîlk,] *(pat, peri, pin, pot, pun, păr, pîlc);*

— la finală de silabă; cînd finala de silabă coincide cu finala de cuvînt, [p] apare însoţit de o uşoară aspiraţie [pʰ]. În această poziţie apare după vocalele [a, e, i, ă, o, u] [kapʰ, krepʰ, niˈsipʰ, krăpʰ, dopʰ, rupʰ] *(cap, crep, nisip, crăp, dop, rup);*

— în grupuri iniţiale de două consoane, după consoanele [s, ʃ]: [ˈspate, ʃpaltʰ] *(spate, şpalt);*

— în grupuri iniţiale de două consoane, înaintea consoanelor [l, n, r, s]: [plekʰ, pnew, prostʰ, psalm̩] *(plec, pneu, prost, psalm);*

— în grupuri finale de două consoane, înaintea consoanelor [s, t]: [mops, faptʰ] *(mops, fapt);*

— în grupuri finale de două consoane, după consoanele [l, m, r]: [stîlpʰ, skumpʰ, sterpʰ] *(stîlp, scump, sterp).*

2. Consoana [b] apare în următoarele poziţii:

— la iniţială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, ă, î, o, u]: [bat, bekʰ, bič, băţ, bîlč, botʰ, bun] *(bat, bec, bici, băţ, bîlci, bot, bun);*

— la finală de silabă; cînd în această poziţie consoana este înainte de [#], oclusiva este însoţită de aspiraţie: [bʰ]. În poziţie finală, apare după vocalele [a, e, i, o, u]: [slabʰ, înˈtrebʰ, tribʰ, bobʰ, tubʰ] *(slab, întreb, trib, bob, tub);*

— în grupuri iniţiale de două consoane, după consoanele [s/z*, ʃ/ʒ]: [s/zbatʰ, ʃ/ʒbilţ] *(zbat, şbilţ, jbilţ* — variante ale lui *zbilţ);*

— în grupuri iniţiale de două consoane, înainte de consoanele [l, r]: [blidʰ, braţ] *(blid, braţ);*

— în grupuri finale de două consoane, înainte de consoanele [d, t, z]: [rabdʰ, subtʰ, k'ibz] *(rabd, subt* — variantă a lui *sub*—, *chibz);*

— în grupuri finale de două consoane, după consoanele [l, m, r]: [albʰ, skimbʰ, fjerbʰ] *(alb, schimb, fierb).*

3. Consoana [t] apare în următoarele poziţii:

— la iniţială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, ă, î, o, u]: [taj, tej, tiv, tăj, tîrgʰ, toj, tubʰ] *(tai, tei, tiv, tăi, tîrg, toi, tub);*

— apare la finală de silabă; cînd, în această poziţie, consoana este înainte de [#], oclusiva este însoţită de aspiraţie: [tʰ]. În poziţie finală, [tʰ] apare după vocalele [a, e, i, ă, î, o, u]: [patʰ, bjętʰ, ritʰ, aˈrătʰ, rîtʰ, botʰ, mutʰ] *(pat, biet, rit, arăt, rît, bot, mut);*

— în grupuri iniţiale de două consoane, după consoanele [k, s, ʃ]: [ˈktitor, staw, ʃtiw] *(ctitor, stau, ştiu);*

— în grupuri iniţiale de două consoane, înaintea consoanei [r]: [tras] *(tras);*

* Notaţia s/z reprezintă raportul de variaţie liberă a celor două sunete în poziţia dată.

Scanned with OKEN Scanner

— în grupuri finale de două consoane, înainte de consoana [m̩]: [ritm̩] *(ritm)*;

— în grupuri finale de două consoane, după consoanele [k, f, l, m, n, p, r, s]: [akt^h, raft^h, mult^h, strîmt^h, unt^h, supt^h, skurt^h, must^h] *(act, raft, mult, strîmt, unt, supt, scurt, must)*.

4. Consoana [d] apare în următoarele poziții:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, ă, î, o, u]: [dar, des, din, dăm, ˈdîră, dor, duk^h] *(dar, des, din, dăm, dîră, dor, duc)*;

— la finală de silabă; cînd, în această poziție, consoana precedă pauza, [#], oclusiva este însoțită de aspirație [d^h]. În poziție finală, consoana [d^h] apare după vocalele: [a, e, i, ă, î, o, u]: [kad^h, kred^h, zid^h, văd^h, rîd^h, pod^h, krud^h] *(cad, cred, zid, văd, rîd, pod, crud)*;

— în grupuri inițiale de două consoane, după consoana [ʒ]: [ʒder] *(jder)*;

— în grupuri inițiale de două consoane, înaintea consoanei [r]: [drag^h] *(drag)*;

— nu apare în grupuri finale de două consoane, înainte de o altă consoană;

— apare în grupuri finale de două consoane, după consoanele [b, g, ʒ, l, n, r, z]: [rabd^h, smaˈragd^h, graʒd^h, kald^h, kînd^h, ard^h, gˈizd^h] *(rabd, smaragd, grajd, cald, cînd, ard, ghizd)*.

5. Consoana [k] apare în următoarele poziții:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, ă, î, o, u]: [kal, kˈem, kˈin, kărt̩i, kîrn̩, kor, kum] *(cal, chem, chin, cărți, cîrn, cor, cum)*;

— la finală de silabă, după vocală; cînd în această poziție, consoana precedă [#], oclusiva este însoțită de aspirație [k^h]. În poziție finală, consoana [k^h] apare după vocalele [a, e, i, î, o, u]: [fak^h, trek^h, mik^h, ğăm'lîk^h, fok^h, nuk^h] *(fac, trec, mic, geamlîc, foc, nuc)*;

— în grupuri inițiale de două consoane, după consoanele [s, ʃ]: [skap^h, ʃkˈej] *(scap, șchei)*;

— în grupuri inițiale de două consoane, înaintea consoanelor [l, n, r, s, t, v]: [klar, knut^h, krap^h, ksiloˈfon, ˈktitor, ˈkvintă] *(clar, cnut, crap, xilofon, ctitor, cvintă)*;

— în grupuri finale de două consoane, înaintea consoanelor [s, t]: [vaks, akt^h] *(vacs, act)*;

— în grupuri finale de două consoane, după consoanele [l, ŋ, r, s, ʃ]: [kalk^h, aˈruŋk^h, ^{w}urk^h, vîsk^h, kˈoʃk^h] *(calc, arunc, urc, vîsc, chioșc)*.

Scanned with OKEN Scanner

6. Consoana [g] apare în următoarele poziții:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, ă, î, o,u]: ['gară, g'em, g'i'don, găr̥i, gînd, gol, 'gură] *(gară, ghem, ghidon, gări, gînd, gol, gură);*

— la finală de silabă, după vocală; cînd, în această poziție, consoana precedă [#], oclusiva este însoțită de aspirație: [g^h]. În poziție finală, consoana [g^h] apare după vocalele [a, e, i, o, u]: [drag^h, dreg^h, dig^h, o'log^h, drug^h] *(drag, dreg, dig, olog, drug);*

— în grupuri inițiale de două consoane, după consoanele [ʒ, s/z]: [ʒ'g'ab^h*, s/z'gomot] *(jgheab, zgomot)*;

— în grupuri inițiale de două consoane, înaintea consoanelor [l, n, r, v]: ['glumă, 'gnostik^h, gras, 'gvintă] *(glumă, gnostic, gras, gvintă* — variantă a lui *cvintă);*

— în grupuri finale de două consoane, înaintea consoanelor [d, n̥]: [sma'ragd^h, regn̥] *(smaragd, regn);*

— în grupuri finale de două consoane, după consoanele [l, ŋ, r]: [mulg^h, ^{w}uŋg^h, kurg^h] *(mulg, ung, curg).*

7. Consoana [f] apare în următoarele poziții:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, ă, î, o, u]: [fag, fel, fir, fălč, fîn, fok^h, fum] *(fag, fel, fir, fălci, fîn, foc, fum);*

— la finală de silabă, după vocalele [a, e, i, o, u]: [praf, k'ef, ta'rif, kar'tof, puf] *(praf, chef, tarif, cartof, puf);*

— în grupuri inițiale de două consoane, după consoanele [s, ʃ]: [sfat^h, 'ʃfoară] *(sfat, șfoară* — variantă a lui *sfoară);*

— în grupuri inițiale de două consoane, înaintea consoanelor [l, r]: flor̥i, 'frate] *(flori, frate);*

— în grupuri finale de două consoane, înaintea consoanei [t]: [raft^h] *(raft);*

— în grupuri de două consoane, după consoanele [l, m̩, r]: [golf, fom̩f, vîrf] *(golf, fonf, vîrf).*

8. Consoana [v] apare în următoarele poziții:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, ă, î, o, u]: [var, ver̥i, vin, văr, vîr, vor, 'vulpe] *(var, veri, vin, văr, vîr, vor, vulpe);*

— la finală de silabă, după vocalele [a, e,i, ă, o, u]: [bol'nav, e'lev, be'ți̯v, 'păstrăv, 'morkov, 'văduv] *(bolnav, elev, beți̯v, păstrăv, morcov, văduv);*

— în grupuri inițiale de două consoane, după consoanele: [k/g, ʃ/ʒ, s/z]: ['k/gvintă, ʃ/ʒvab, s/zvon] *(gvintă* — variantă a lui *cvintă, șvab, zvon);*

---

* Pentru interpretarea fonologică a segmentului [g'], cf. **2.2.1.2.3.**

— în grupuri inițiale de două consoane, înaintea consoanelor [l, r]: [ˈvlagă, ˈvrabiʲe̯] *(vlagă, vrabie);*

— nu apare în grupuri finale de două consoane, înainte de o altă consoană;

— apare în grupuri finale de două consoane, după consoanele [l, r]: [tîlv, stîrv] *(tîlv, stîrv);*

9. Consoana [s] apare în următoarele poziții:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, ă, î, o, u]: [sacʰ , semn, ˈsită, săl̩ʲ, sîn, sokʰ, sun] *(sac, semn, sită, săli, sîn, soc, sun);*

— la finală de silabă, după vocalele [a, e, i, ă, î, o, u]: [vas, dres, vis, aˈpăs, rîs, ros, dus] *(vas, dres, vis, apăs, rîs, ros, dus);*

— în grupuri inițiale de două consoane, după consoanele [k, p]: [ksiloˈfon, psalm̩] *(xilofon, psalm);*

— în grupuri inițiale de două consoane, înaintea consoanelor [b, k, f, g, l, m, n, p, t, v]: [sbor, skapʰ, sfatʰ, ˈsgomotʰ, slabʰ, smew, snopʰ, ˈspate, staw, svon] *(sbor* — variantă a lui *zbor, scap, sfat, sgomot* — variantă a lui *zgomot, slab, smeu* — variantă a lui *zmeu, snop, spate, stau, svon* — variantă a lui *zvon);*

— înaintea consoanelor [b, g, m, n, v], [s] este în variație liberă (cf. **0.1.7.1.**) cu [z];

— în grupuri finale de două consoane, înaintea consoanelor [kʰ, m̩, tʰ]: [paskʰ, -ism̩, kastʰ] *(pasc,* sufixul *-ism, cast);*

— în grupuri finale de două consoane, după consoanele [k, l, n̩, p, r]: [vaks, fals, plîn̩s, g'ips, kurs] *(vacs, fals, plîns, ghips, curs).*

10. Consoana [z] apare în următoarele poziții:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, ă, î, o, u]: [zakʰ, zer, zikʰ, zăr̩ʲ, ˈzînă, zor, zuˈgrav] *(zac, zer, zic, zări, zînă, zor, zugrav);*

— la finală de silabă, după vocalele [a, e,i, ă, î, o, u]: [praz, oˈrez, i̯z, oˈvăz, saˈkîz, roˈgoz, aˈʷu̯z] *(praz, orez, iz, ovăz, sacîz, rogoz, auz);*

— nu apare în grupuri inițiale de două consoane, după o altă consoană;

— apare în variație liberă cu [s] în grupuri inițiale de două consoane, înaintea consoanelor [b, g, l, m, n, v]: [zbatʰ, ˈzgajbă, zlotʰ, zmew, znopʰ, zvon] *(zbat, zgaibă, zlot, zmeu, znop* — variantă a lui *snop, zvon);*

— în grupuri finale de două consoane, uneori în variație liberă cu [s], înaintea consoanelor [dʰ, m]: [g'izdʰ, -izm̩] *(ghizd, -izm* — variantă a sufixului *-ism);*

Scanned with OKEN Scanner

— în grupuri finale de două consoane, după consoanele [b, l, m̩, n̩, r]; [k'ibz, bulz, na'ram̩z, prîn̩z, sturz] *(chibz, bulz, naramz, prînz, sturz)*.

11. Consoana [ʃ] apare în următoarele poziții:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, o, u]: ['ʃarpe, ʃedʰ, ʃir, ʃorț, 'ʃură] *(șarpe, șed, șir, șorț, șură)*.

Este de observat că [ʃ] nu poate apărea înainte de vocalele [ă, î] decît cînd acestea reprezintă inițiala unui sufix sau a unei desinențe ['uʃă, fîʃî'ʲi] *(ușă, fîșîi)*;

— la finală de silabă, după vocalele [a, e, i, ă, î, o, u]: [-aʃ, greʃ, -iʃ, to'vară̆ʃ, tî'rîʃ, koʃ, kă'ʷuʃ] (sufixul *-aș*, *greș*, sufixul *-iș*, *tovarăș*, *tîrîș*, *coș*, *căuș*);

— nu apare în grupuri inițiale de două consoane, după o altă consoană;

— apare în grupuri inițiale de două consoane, înaintea consoanelor [k, č, f, l, m, n, p, r, t, v]: [ʃko'lar, 'ʃčenă ʃfik', ʃliț, 'ʃmeker, ʃna'pan, ʃpalt, ʃrap'nel, ʃti, ʃvab] *(școlar, școană* — variantă a lui *scenă*, *șfichi*, *șliț*, *șmecher*, *șnapan*, *șpalt*, *șrapnel*, *ști*, *șvab)*;

— înainte de [m, n, v], consoana [ʃ] este în variație liberă cu [ʒ];

— în grupuri finale de două consoane, înaintea consoanei [kʰ]: [k'ö|kʰ] *(chioșc)*;

— în grupuri finale de două consoane, după consoanele [l, n, r]: [falʃ, e'tanʃ, marʃ] *(falș*—variantă a lui *fals*, *etanș*, *marș)*.

12. Consoana [ʒ] apare:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a,e, i, o, u]: ['ʒale, ʒe'li, ʒir, ʒok, ʒur] *(jale, jeli, jir, joc, jur)*. Ca și [ʃ], consoana [ʒ] nu apare înainte de [ă, î], decît atunci cînd acestea reprezintă segmentul inițial al unei desinențe sau al unui sufix: ['griʒă, vîʒî'ʲi] *(grijă, vîjîi)*;

— la finală de silabă, după vocalele [a, e, o, u]: [gaʒ, vreʒ, ră'boʒ, ruʒ] *(gaj, vrej, răboj, ruj)*;

— nu apare în grupurile inițiale de două consoane, după o altă consoană;

— apare în variație liberă cu [ʃ], în grupurile inițiale de două consoane, înaintea consoanelor [b, d, g, m, n, v]: [ʒbilț, ʒder, ʒ'g'ăbʰ*, 'ʒmeker, zna'pan, ʒvab] *(jbilț* — variantă a lui *zbilț*, *jder*, *jgheab*, *jmecher* — variantă a lui *șmecher*, *jnapan* — variantă a lui *șnapan*, *jvab* — variantă a lui *șvab)*;

---

* Pentru interpretarea fonologică a segmentului [g'] cf. **2.2.1.2.3.**

— în grupurile finale de două consoane, înaintea consoanei [dʰ]: [graʒdʰ] *(grajd)*;

— în grupurile finale de două consoane, după consoana [n̩]: [deˈran̩ʒ] *(deranj)*.

13. Consoana [h] apare:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, ă, î, o, u]: [har, hekˈtar, hiˈbridʰ, hăț, hîrbʰ, ˈhoră, ˈhulă] *(har, hectar, hibrid, hăț, hîrb, horă, hulă)*;

— la finală de silabă, după vocalele [a, e, i, u]: [ʃah, čeh, stih, duh] *(șah, ceh, stih, duh)*;

— nu apare în grupuri inițiale de două consoane, după o altă consoană;

— apare în grupuri inițiale de două consoane, înaintea consoanelor [l, r]: [hlaˈmidă, hrăˈni] *(hlamidă, hrăni)*;

— nu apare în grupuri finale de două consoane, înainte de o altă consoană;

— apare în grupuri finale de două consoane, după consoana [r]: [patriˈʲârh] *(patriarh)*.

14. Consoana [m] apare:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, ă, î, o, u]: [mal, meri̯, miri, măr, ˈmînă, mor, mulgʰ] *(mal, meri, miri, măr, mînă, mor, mulg)*;

— la finală de silabă, după vocalele [a, e, i, ă, î, o, u]: [ham, k'em, ʃtim, stăm, dăˈrîm, rom, drum] *(ham, chem, știm, stăm, dărîm, rom, drum)*;

— în grupuri inițiale de două consoane, după consoanele [ʃ/ʒ, s/z]: [ˈʃ/ʒmekˈer, s/zmew] *(șmecher, zmeu)*;

— în grupuri inițiale de două consoane, înaintea consoanelor [l, r]: [mlăˈdiță, mreʒi̯] *(mlădiță, mreji)*;

— în grupuri finale de două consoane, înaintea consoanelor [bʰ, f, n̩, pʰ, tʰ, ț, z]: [plimbʰ, înˈgîm̩f, lemn̩, skumpʰ, strîmtʰ, zimț, naˈramz] *(plimb, îngîmf, lemn, scump, strîmt, zimț, naramz)*;

— în grupuri finale de două consoane, după consoanele [l, r, s/z t,]: [ʷulm̩, kurm̩, bas/zm̩, ritm̩] *(ulm, curm, basm, ritm)*.

15. Consoana [n] apare în următoarele poziții:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, ă, o, u]: [nas, neg, nič, năr̥i̯, nor, nukʰ] *(nas, neg, nici, nări, nor, nuc)*;

— la finală de silabă, după vocalele: [a, e, i, ă, î, o, u]: [ban, ˈgalben, vin, ˈtʲeăpăn, spîn, ploˈkon, bun] *(ban, galben, vin, țeapăn, spîn, plocon, bun)*;

— în grupuri inițiale de două consoane, după consoanele [k, g, ʃ/ʒ, p, s/z]: [knutʰ, gnostikʰ, ʃ/ʒnaˈpan, pnew, s/znopʰ] *(cnut, gnostic, șnapan, pneu, snop)*;

Scanned with OKEN Scanner

— nu apare în grupuri inițiale de două consoane urmat de o altă consoană;

— apare în grupuri finale de două consoane, înaintea consoanelor [kʰ, dʰ, gʰ, ʒ, s, ʃ, tʰ, ţ, z]: [aˈruŋkʰ, rîndʰ, luŋgʰ, deˈranʒ, ʷuns, eˈtanʃ, ʷuntʰ, ʃanţ, bronz] *(arunc, rînd, lung, deranj, uns, etanş, unt, şanţ, bronz);*

— în grupuri finale de două consoane, după consoanele [g, m, r, v]: [regn̥, semn̥, čern̥, klovn̥] *(regn, semn, cern, clovn).*

16. Consoana [l] apare în următoarele poziții:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, ă, î, o, u]: [las, legʰ, lin, lăzi̯, ˈlînă, lokʰ, luni̯] *(las, leg, lin, lăzi, lînă, loc, luni);*

— la finală de silabă, după vocalele [a, e,i, ă, î, o, u]: [mal, mjel, koˈpil, văl, mîl, gol, desˈtul] *(mal, miel, copil, văl, mîl, gol, destul);*

— în grupuri inițiale de două consoane după consoanele [b, k, f, g, h, m, p, s/z, ʃ, v, z]: [ˈblană, klăˈdi, flăˈmînd, glas, hlaˈmidă, mlăˈdiță, ˈplată, s/zlabʰ, ʃlepʰ, ˈvlagă, zlotʰ] *(blană, clădi, flămînd, glas, hlamidă, mlădiță, plată, slab, şlep, vlagă, zlot);*

— nu apare în grupuri inițiale de două consoane, urmat de o altă consoană:

— apare în grupuri finale de două consoane, urmat de consoanele [bʰ, kʰ, dʰ, f, gʰ, m̥, pʰ, s, ʃ, tʰ, ţ, v, z]: [albʰ, kulkʰ, kaldʰ, sulf, mulgʰ, ʷulm̥, stîlpʰ, fals, falʃ, multʰ, îŋˈkalţ, tîlv, solz] *(alb, culc, cald, sulf, mulg, ulm, stîlp, fals,* cu varianta *falş, mult, încalţ, tîlv, solz);*

— în grupuri finale de două consoane, precedat de consoana [r]: [zvîrl̥] *(zvîrl).*

17. Consoana [r] apare în următoarele poziții:

— la inițială de silabă înaintea vocalelor [a, e, i, ă, î, o, u]: [radʰ, ren, ridʰ, răj, rîdʰ, rodʰ, ˈrudă] *(rad, ren, rid, răi, rîd, rod, rudă);*

— la finală de silabă, după vocalele [a, e, i, ă, î, o, u]: [var, čer, mir, măr, vîr, dor, sur] *(var, cer, mir, măr, vîr, dor, sur);*

— în grupuri inițiale de două consoane, după consoanele [b, k, d, f, g, h, m, p, ʃ, t, v]: [braţ, kraj, dragʰ, ˈfrate, gras, ˈhrană, mreʒi̯, prind, ʃrapˈnel, tragʰ, ˈvrabie̯] *(braţ, crai, drag, frate, gras, hrană, mreji, prind, şrapnel, trag, vrabie);*

— nu apare în grupuri inițiale de două consoane, urmat de o altă consoană;

— apare în grupuri finale de două consoane, înainte de consoanele [bʰ, kʰ, dʰ, f, gʰ, h, l̥, m̥, n̥, pʰ, s, ʃ, t, ţ, v, z]: [kurbʰ, ʷurkʰ, ardʰ, vîrf, kurgʰ, patriˈjarh, zvîrl̥, kurm̥, kîrn̥, sterpʰ,

kurs, marʃ, skurtʰ, ʃorţ, stîrv, dîrz] *(curb, urc, ard, vîrf, curg, patriarh, zvîrl, curm, cîrn, sterp, curs, marş, scurt, şorţ, stîrv, dîrz);*

— nu apare în grupuri finale de două consoane, după o altă consoană.

2.2.1.2. *Grupuri monofonematice.* O parte din segmentele consonantice discutate sub **2.2.1.1.** intră în combinaţii caracterizate prin anumite particularităţi de distribuţie care ne permit să dăm acestor combinaţii o interpretare monofonematică.

Aceste particularităţi de distribuţie sînt următoarele:

a) există cel puţin o singură poziţie în care este admisă ocurenţa combinaţiei *xy* (unde *x* şi *y* reprezintă două consoane oarecare), dar este exclusă fie ocurenţa termenului *x*, fie a termenului *y*, fie a ambilor termeni;

b) există cel puţin un context în care combinaţia *xy* contrastează cu *x*;

c) există cel puţin un singur context în care *xy* contrastează cu *y*. (Pentru justificarea acestor criterii, cf. mai sus **0.1.7.5.** — **0.1.7.5.2.3.**)

Combinaţiile de consoane care satisfac condiţiile de mai sus sînt următoarele:

2.2.1.2.1. Ocurenţa combinaţiei [ts] este admisă între o vocală şi un [i̯] (= *i* final devocalizat): [hotsi̯] *(hoţi)*. Din această poziţie este exclusă atît prezenţa lui [t], cît şi prezenţa lui [s].

Există contexte în care [ts] contrastează cu [s]: [tsapʰ, sapʰ] *(ţap, sap);* există contexte în care [ts] contrastează cu [t] [ˈtsine, ˈtine] *(ţine, tine)*.

Dată fiind această situaţie, secvenţa [ts] poate fi considerată ca monofonematică, /ţ/.

2.2.1.2.2. Într-un cuvînt ca cel ortografiat *ceas*, poate fi identificată următoarea secvenţă de sunete: [tʃe̯as]. Primul element este asemănător cu primul element dintr-un cuvînt ca [tak] *(tac);* al doilea element este asemănător cu primul element al unui cuvînt ca [ˈʃase] *(şase);* al treilea element este asemănător cu al doilea element al unui cuvînt ca [ve̯ak] *(veac)*. Avem deci a face cu o secvenţă constituită din oclusiva dentală surdă [t], fricativa anteropalatală surdă [ʃ] şi „semivocala" [e̯].

Într-un cuvînt ca cel ortografiat *geam*, poate fi identificată următoarea secvenţă de sunete: [dʒe̯am]. Primul element este asemănător cu primul element dintr-un cuvînt ca [dar] *(dar)*; al doilea element este asemănător cu primul element dintr-un cuvînt ca [ˈʒale] *(jale);* al treilea element este asemănător cu al doilea element dintr-un cuvînt ca [ve̯ak] *(veac)*. Avem a face deci

Scanned with OKEN Scanner

cu o secvență constituită din oclusiva dentală sonoră [d], fricativa anteropalatală sonoră [ʒ] și „semivocala" [ę].

Între vocală și /+i#/ (fonetic [ʲ]), este exclusă ocurența fonemelor /t, d/ și este admisă numai ocurența fonemelor /ʃ, ʒ/ sau a secvențelor /tʃ, dʒ/: /votʃ+i, rodʒ+i, groʃ+i, viˈteʒ+i/ *(voci, rogi, groși, viteji)*. Secvențele /tʃ, dʒ/ sînt deci monofonematice [č, ǧ].

După /#/ și înainte de /a/ este admisă numai ocurența secvențelor [čę, ǧę] (fonematic /če +, ǧe +/), în timp ce ocurența secvențelor /č, ǧ, ę/ este exclusă.

După /#/ și înainte de /o, u/ sînt admise numai secvențele [čj, ǧj, j] (fonematic /či+, ǧi+, i+/) și este exclusă ocurența segmentelor /č, ǧ/.

Segmentele /če+, ǧe+, či+, ǧi+/ sînt deci monofonematice. Aceste segmente trebuie interpretate ca v a r i a n t e ale segmentelor /č, ǧ/, deoarece /e+, i+/ pot apărea independent de /č, ǧ/, în timp ce /č, ǧ/ apar totdeauna însoțite de un /e+, i+/: /torˈče+a, merˈǧe+a, nimeˈre+a; ˈči+udă, ˈǧi+ulgi+u, ˈi+ute/ *(torcea, mergea, nimerea; ciudă, giulgiu, iute)* (cf. Vasiliu, 1964).

De asemenea, înainte de /#/, secvențele /č+i, ǧ+i/ trebuie considerate ca monofonematice; /i/ final precedat de jonctura /+/ poate apărea și independent de /č, ǧ/ (cf. /ka+i, lup+i/), în timp ce /č, ǧ/ nu apar înainte de /#/ decît urmate de /+i/.

Rezultă de aici că secvențele /če+, či+, č+i/ și /ǧe+, ǧi+, ǧ+i/ sînt monofonematice. Notăm aceste consoane totdeauna palatalizate, prin simbolurile /č, ǧ/.

Fonemele /č, ǧ/ contrastează cu /t, d/: /ˈčară, ˈtare, ˈʃarpe; ˈǧană, dar, ʒar/ *(ceară, tare, șarpe; geană, dar, jar)*. Faptul acesta dovedește că /č, ǧ/ sînt foneme diferite de /t, ʃ; d, ʒ/.

2.2.1.2.3. Printre segmentele consonantice care pot preceda sau urma o vocală, am notat în paragrafele care tratează această chestiune (**2.1.3.1.—2.1.3.7.** și **2.2.1.1., 5.6**) și consoanele [k′, g′]. În lucrările de fonetică a limbii române, aceste consoane sînt grupate separat de oclusivele velare [k, g], ca oclusive palatale. Această clasificare a consoanelor [k, g] apare și în majoritatea descrierilor fonologice (cf. Graur-Rosetti, 1938, p. 13; Petrovici, 1950; Avram, 1961 (b), pass.).

Consoanele [k′, g′] pot primi însă și o interpretare fonologică difonematică, interpretare care permite o reducere a inventarului de unități consonantice.

Comparînd cuvintele [ˈk′ȧmă, ˈtẹȧmă], constatăm că segmentul notat [k′] poate fi descompus în două elemente: un element palatal de timbru [e] sau [i] și o ocluziune care se produce într-o

regiune posterioară în raport cu punctul în care se produce ocluziunea consoanei [t]. Această diviziune e posibilă deoarece atît cuvîntul [ˈk'ȧmă], cît și cuvîntul [ˈtẹȧmă] conțin un segment inițial care se caracterizează printr-o ușoară palatalizare. În unele descrieri ale sistemului fonematic al limbii române un cuvînt ca [ˈtẹȧkă] este notat chiar /ˈt'ȧkă/ (cf. Petrovici, 1950). Ceea ce distinge cele două cuvinte este tocmai l o c a l i z a r e a d i f e r i t ă a celor două segmente inițiale: ceea ce am notat [ˈk'ȧmă] începe cu un sunet cu o localizare posterioară în raport cu [t], apropiată de aceea a lui [k] din [kar]. În consecință, ceea ce am notat fonetic [k'] poate fi transcris fonematic printr-un /k/ urmat de un /e/ sau /i/ asilabic.

Întrucît consoana [g'] contrastează cu [dẹ], așa cum o indică perechi de tipul [ˈg'ȧță, dẹȧl], [g'] poate primi o interpretare fonematică asemănătoare cu aceea a lui [k'], și anume, poate fi interpretat ca un /g/ urmat de o vocală asilabică de timbru /e/ sau /i/. Am văzut însă că vocalele asilabice /ẹ, j/ pot fi interpretate fonematic ca /e+, i+/.

În consecință, segmentele [k', g'] urmate de o vocală alta decît [e, i] pot fi interpretate ca fiind difonematice și transcrise /ki+, gi+/ (la Agard, 1958, pass. /kj, gj/. Această interpretare are avantajul de a reduce inventarul fonemelor consonantice ale limbii române. Cînd [k', g'] sînt urmate de vocalele [e, i] avem a face cu variantele palatalizate ale consoanelor [k, g], unde palatalizarea este determinată de prezența vocalelor anterioare [e, i]. Cuvinte ca [ˈk'ȧmă, k'ȧr, ˈg'ȧță] se vor transcrie deci fonematic [ˈke+amă, ki+ar, ˈge+ață], în timp ce cuvinte ca [k'em, g'em] se vor transcrie /kem, gem/.

2.2.1.2.4. D i s t r i b u ț i a a l o f o n e l o r. Segmentele monofonematice [ț, č, ǧ] pot fi identificate în următoarele contexte:

1. Consoana [ț] apare în următoarele poziții:

— la început de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, ă, î, o, u]: [ț̆apʰ, ț̆epʲ, ț̆ipʰ, ț̆ărm̩, ț̆îr, ț̆ol, ˈț̆ujkă] *(țap, țepi, țip, țărm, țîr, țol, țuică);*

— nu apare în grupuri inițiale de două consoane;

— apare la finală de silabă, după vocalele [a, e, i, ă, î, o, u]: [laț, kreț, ʃliț, băț, naˈgîț, hoț, puț] *(laț, creț, șliț, băț, nagîț, hoț, puț);*

— nu apare în grupuri finale de două consoane, înainte de o altă consoană;

— apare în grupuri finale de două consoane, după consoanele [l, m, n, r]: [kolț, simț, ʃanț, ʃorț] *(colț, simț, șanț, șorț).*

Scanned with OKEN Scanner

2. Consoana [č] apare în următoarele poziții:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, o, u]: [čas, čer, ˈčine, čórˈ, čùr] *(ceas, cer, cine, ciori, ciur)*;

— în grupuri inițiale de două consoane, precedată de consoana [s/ʃ]: [ˈs/ʃˈčenă] *(scenă)*;

— nu apare în grupuri inițiale de două consoane urmată de o altă consoană;

— apare la finală de silabă, după vocalele [a, e, i, ă, î, o, u]: [sač, treč, bič, krăč, rîč, foč, nuč] *(saci, treci, bici, crăci, rîci, foci, nuci)*;

— nu apare în grupuri finale de două consoane, urmată de o altă consoană;

— apare în grupuri finale de două consoane, după consoanele [l, n, p, r, t]: [kalč, aˈrunč, kopč, kurč, mătč] *(calci, arunci, copci, curci, mătci)*.

3. Consoana [ğ] apare în următoarele poziții:

— la inițială de silabă, înaintea vocalelor [a, e, i, o, u]: [ˈğană, ğer, ğir, ğòl, ğùlğù] *(geană, ger, gir, giol, giulgiu)*;

— nu apare în grupuri inițiale de două consoane;

— nu apare în grupuri finale de două consoane, urmată de o altă consoană;

— apare în grupuri finale de două consoane, după consoanele [n, r]: [kănğ, merğ] *(căngi, mergi)*.

2.2.2. Descrierea fonetică a alofonelor.

2.2.2.1. În poziție inițială, după [#], consoanele oclusive [p, b, t, d, k, g] se caracterizează numai prin explozie [p̆, b̆, t̆, d̆ k̆, ğ].

2.2.2.2. În poziție intervocalică, articulația oclusivelor conține trei momente: *imploziune* [>] *explozie* [<] și *ținută*: p̆̆, b̆̆, t̆̆, d̆̆, k̆̆, ğ̆ (*ținuta* poate fi considerată ca momentul dintre imploziune și explozie; acest moment este prezent în toate diversele variante ale oclusivelor).

2.2.2.3. În poziție finală, înainte de [#], consoanele oclusive au explozia însoțită de o ușoară aspirație [p^h, b^h, t^h, d^h, k^h, g^h].

2.2.2.4. Înaintea vocalelor din seria anterioară [e, i], întreaga serie consonantică este ușor palatalizată, în sensul că momentul final al articulației consonantice coincide cu momentul în care organele articulatorii încep articularea vocalei următoare.

Palatalizarea este mai pronunțată atunci cînd consoanele precedă variantele asilabice ale vocalelor anterioare, [j, e̯] sau, în termeni fonematici, un /i,e/ urmați de /+/ (cf. **2.1.6.1.2.**).

Înaintea vocalelor din seria posterioară [o, u] și a variantelor lor asilabice [w, o̯] (fonematic /u+, o+/), întreaga serie conso-

nantică se articulează cu o ușoară labializare în momentul final al articulării.

Există deci două serii de variante:

a) variantele palatalizate [p′, b′, f′, v′, t′, d′, ț′, s′, z′, ʃ′, ʒ′, k′, g′, h′, l′, r′, m′, n′];

b) variantele labializate [p°, b°, f°, v°, t°, d°, ț°, s°, z°, č°, ǧ°, ʃ°, ʒ°, k°, g°, h°, l°, r°, m°, n°].

Consoanele [č, ǧ] sînt palatale prin însăși natura lor (cf. **2.2.1.2.2.**).

2.2.2.5. Consoanele oclusive și consoanele [l, m, n] prezintă o serie de variații, în raport cu structura grupurilor consonantice din care fac parte.

2.2.2.5.1. Consoanele oclusive se realizează ca oclusive-explosive atunci cînd sînt precedate de o fricativă [ˈastăzi̯] *(astăzi)*.

Se realizează ca implosive (fără explozie) atunci cînd fac parte, ca prim element, dintr-un grup de două oclusive intervocalice [supˀtură] *(suptură)*.

Se realizează ca explosive (fără imploziune) atunci cînd fac parte, ca al doilea element, dintr-un grup de două oclusive intervocalice: supˈtură *(suptură)*.

2.2.2.5.2. Consoanele nazale au o localizare bucală care variază în raport cu consoanele următoare (cf. Petrovici, 1930, p. 44).

Înaintea consoanelor [f, v] nu se produce de obicei o ocluziune bucală completă pentru articularea consoanei [m]; în cuvinte ca *învăț*, *înfăț* avem a face, de fapt, cu o emisiune de aer prin cavitatea nazală, emisiune care începe în timpul articulării lui [î] și continuă în timpul în care organele articulatorii trec din poziția pe care o au pentru articularea vocalei [î], în poziția necesară pentru articularea consoanei [f] sau [v]. Notăm această varietate a lui [m] cu semnul [m̩]: [îm̩văț, îm̩făț] *(învăț, înfăț)*.

Înaintea consoanelor [s, z, ʃ, ʒ], pentru articularea consoanei [n] nu se produce o ocluziune bucală completă, ci numai o a p r o p i e r e a apexului de regiunea alveolară; notăm această varietate de [n] cu semnul [n̩]: [în̩ˈskriw, ˈspîn̩zur, în̩ˈʃel, în̩ˈʒg′ebʰ] *(înscriu, spînzur, înșel, înjgheb)*.

Înaintea consoanelor velare, pentru articularea consoanei [n], ocluziunea se produce în regiunea velară: [ˈbaŋkă, gaŋgʰ] *(bancă, gang)*.

Cînd sunetul velar este o fricativă, ocluziunea este incompletă: [îŋˈhaț] *(înhaț)*.

Scanned with OKEN Scanner

Pronunțiile : [în̥ˈskriw, ˈspîn̥zur, în̥ˈʃel, în̥ˈʒgʼebʰ] sînt în variație liberă (cf. **0.1.7.1.**) cu pronunțiile [înˈskriw, ˈspînzur, inˈʃel, inˈʒgʼebʰ].

La fel, pronunțiile [ˈbaŋkă, gaŋgʰ, îˈŋˈhaț] sînt în variație liberă cu pronunțiile [ˈbankă, gang, inˈhaț].

Pronunțiile [inˈskriw, ˈspînzur, inˈʃel, inˈʒgʼeb, ˈbankă, gangʰ, inˈhaț] reprezintă norma „hipercorectă".

Cînd este urmată de consoane palatale, articulația nazalei comportă o ușoară palatalizare: [činč, uńkʼ] (cf. Petrovici, 1930, p. 28).

2.2.2.5.3. Înainte de [#], atunci cînd sînt precedate de o altă consoană, consoanele [l, m, n] sînt asurzite parțial [l̥, m̥, n̥]: [zvîr̥l̥, istm̥, kîrn̥] *(zvîrl, istm, cîrn)* (cf. Petrovici, 1930, p. 19).

2.2.2.6. *Reducția variantelor consonantice.* Pe baza criteriului distribuției complementare (cf. **0.1.7.2.**) a posibilităților de a formula reguli de transformare pozițională care stabilesc echivalența între seriile consonantice care apar în poziții diferite (cf. **0.1.7.4.**), precum și pe baza criteriului variației libere (cf. **0.1.7.1.**), variantele și varietățile descrise sub **2.2.2.** —**2.2.2.5.3.** pot fi grupate în foneme după cum urmează:

2.2.2.6.1. Seriile a) [p̆, b̆, t̆, d̆, k̆, ğ], b) p̆ʿ, b̆ʿ, t̆ʿ, d̆ʿ, k̆ʿ, ğʿ] și c) [pʰ, bʰ, tʰ, dʰ, kʰ, gʰ] sînt în distribuție complementară: seriile b), c) nu pot apărea după [#], seriile a), c) nu pot apărea în poziție intervocalică, seriile a), b) nu pot apărea înainte de [#].

Seriile a) și c) pot fi considerate ca rezultat al transformării poziționale a seriei b), prin aplicarea operatorilor de transformare „poziție inițială, după [#]" și „poziție finală, înainte de [#]". Aplicarea primului operator are ca rezultat suprimarea momentului implosiv, aplicarea celui de-al doilea, adăugarea unei aspirații.

Seria oclusivelor fără moment explosiv [p̆, b̆, t̆, d̆, k̆, ğ] este în distribuție complementară cu seriile a), b), c). În poziție intervocalică, înainte de o altă oclusivă, nu poate apărea nici una din seriile a), b), c).

Seria oclusivelor (fără explozie) poate fi considerată ca rezultat al transformării seriei b), prin aplicarea operatorului de transformare „poziție intervocalică, înainte de oclusivă". Seria se obține prin eliminarea momentului exploziv, care caracterizează seria b).

Pe baza acestor constatări se pot stabili echivalențele [p̆ʿ = p̆ = p̆ = pʰ, t̆ʿ = t̆ = t̆ = tʰ, k̆ʿ = k̆ = k̆ = kʰ, b̆ʿ = b̆ = b̆ = bʰ, d̆ʿ = d̆ = d̆ = dʰ, ğʿ = ğ = ğ = gʰ].

2.2.2.6.2. Seria consoanelor palatalizate care apare înaintea vocalelor palatale este în distribuție complementară cu seria nepalatalizată, care nu poate apărea în această poziție. Seria palatalizată poate fi considerată ca transformare pozițională a seriei nepalatalizate, cu ajutorul operatorului „poziția înainte de vocală palatală".

În felul acesta, fiecare membru al seriei palatalizate poate fi echivalat, prin suprimarea palatalizării, cu membrul corespunzător al seriei nepalatalizate [p′ = p, b′ = b, f′ = f, v′ = v, m′ = m, t′ = t, d′ = d, n′ = n, ṭ′ = ṭ, s′ = s, z′ = z, ʃ′ = ʃ, ʒ′ = ʒ, k′ = k, g′ = g, h′ = h, l′ = l, r′ = r].

2.2.2.6.3. Seria consoanelor labializate care apare înaintea vocalelor posterioare este în distribuție complementară cu seria nelabializată, care nu poate apărea în această poziție. Seria labializată poate fi considerată ca transformare pozițională a seriei nelabializate, cu ajutorul operatorului „poziția înainte de vocală posterioară".

În felul acesta, fiecare membru al seriei labializate poate fi echivalat, prin suprimarea labializării, cu membrul corespunzător al seriei nelabializate [t° = t, d° = d, n° = n, ṭ° = ṭ, s° = s, z° = z, ʃ° = ʃ, ʒ° = ʒ, č° = č, ǧ° = ǧ, k° = k, g° = g, h° = h, l° = l, r° = r].

2.2.2.6.4. Consoana [m̪] care apare înaintea seriei [f, v] este în variație liberă (cf. **0.1.7.1.**) cu consoana [m], care poate apărea și ea în această poziție. În felul acesta, se poate scrie echivalența [m̪ = m].

Consoanele [n, n̪] și [ŋ, ŋ̟] sînt în variație liberă; de asemenea consoanele [ŋ] și [ŋ̟] înainte de [k, g] sau [h] respectiv, sînt în variație liberă cu [n, n̪]. Această situație ne permite să considerăm echivalente sunetele [n, n̪, ŋ, ŋ̟].

2.2.2.6.5. Seria [l̥, m̥, n̥] care apare înainte de [#], după consoană, este în distribuție complementară cu seria [l, m, n] care nu poate apărea în această poziție. Poziția „după consoană, înainte de [#]" poate fi considerată ca operator de transformare a seriei [l, m, n]; rezultatul este seria parțial asurzită [l̥, m̥, n̥]. (cf. nota de la p.87 și **2.2.2.5.3.**). Astfel, prin suprimarea parțială a vibrațiilor vocale, fiecare membru al seriei [l, m, n] poate fi echivalat cu membrul corespunzător al celeilalte serii după formula [l = l̥, m = m̥, n = n̥].

Scanned with OKEN Scanner

2.2.2.6.6. Inventarul fonemelor consonantice. Pe baza celor arătate se poate stabili următorul inventar de foneme consonantice:

/p/ cu alofonele [p̆, p̄, p̂, pʰ, p′]
/b/ cu alofonele [b̆, b̄, b̂, bʰ, b′]
/m/ cu alofonele [m, m̪, m̥ m′]
/f/ cu alofonele [f, f′]
/v/ cu alofonele [v, v′]
/t/ cu alofonele [t̆, t̄, t̂, tʰ, t′, t°]
/d/ cu alofonele [d̆, d̄, d̂, dʰ, d′, d°]
/n/ cu alofonele [n, n̪, ŋ, ŋ̊, n̥, n′, n°]
/ṭ/ cu alofonele [ṭ, ṭ′, ṭ°]
/s/ cu alofonele [s, s′, s°]
/z/ cu alofonele [z, z′, z°]
/č/ cu alofonele [č, č°]
/ǧ/ cu alofonele [ǧ, ǧ°]
/ʃ/ cu alofonele [ʃ, ʃ′, ʃ°]
/ʒ/ cu alofonele [ʒ, ʒ′, ʒ°]
/k/ cu alofonele [k̆, k, k̂, kʰ, k′, k°]
/g/ cu alofonele [ǧ, ḡ, ĝ, gʰ, g′, g°]
/h/ cu alofonele [h, h′, h°]
/l/ cu alofonele [l, l′, l°]
/r/ cu alofonele [r, r′, r°]

2.2.3. Sistemul consonantic. Locul fiecărei consoane în sistem poate fi stabilit pe baza fenomenelor de alternanță și de distribuție.

Consoanele enumerate sub **2.2.2.6.6.** se clasifică în alternante: /t, d, k, g, s, z, ʃ, ʒ, ṭ, č, ǧ/ și non-alternante: /p, b, m, f, v, h, n, l, r/. Nu am considerat ca alternanțe propriu-zise alternanțele dintre o consoană și zero: [kal/kaj, pun/ puj] *(cal/cai, pun/pui)* etc., deoarece, din punct de vedere morfonematic, este preferabil să considerăm că, în aceste cazuri, avem a face cu foneme „latente", care apar numai în anumite condiții morfonematice; în speță, atunci cînd lipsește un [+i] ca formant al pluralului sau al persoanei a doua. Situația este paralelă cu aceea a unor verbe de tipul *merg*, cu participiul *mers*, unde sufixul [-s] se leagă de forma [mer-] a radicalului, care presupune un [-g-] latent. Dacă am admite existența unei alternanțe propriu-zise în cazul [kal/kaj], ar trebui să admitem și existența unei alternanțe între [g] și zero, în cazul [merg/mers], ceea ce ar complica descrierea morfonematică.

Scanned with OKEN Scanner

2.2.3.1. Clasa [t, d, k, g, s, z, ʃ, ʒ, ţ, č, ğ] se stabileşte pe baza următoarelor situaţii de alternanţă (cf. şi Golopenţia, 1962):

/t ~ ţ/: /port ~ porţ + i/
/d ~ z/: /prind ~ prinz + i/
/s ~ ʃ/: /fru'mos ~ fru'moʃ + i/
/z ~ ʒ/: /mînz ~ mînʒ + i/
/ţ ~ č/: /kă'ruţ ~ kăru'čor/
/d ~ ʒ/: /ro'tund ~ rotun'ʒor/
/k ~ č/: /lak ~ 'fače/
/g ~ ğ/: /feg ~ 'leğe/.

Consoanele care aparţin la această clasă se definesc prin următoarele particularităţi de distribuţie:

2.2.3.1.1. Consoanele /č, ğ, ţ/ nu pot apărea ca prim element al unui grup iniţial de două consoane; în această poziţie este admisă ocurenţa seriei /t, d, k, g, s, z, ʃ, ʒ/.

În cadrul seriei alternante, /č, ğ, ţ/ reprezintă singurele consoane *africate*.

2.2.3.1.2. În grupurile iniţiale de două consoane, înaintea labialelor /p, b, m/ pot apărea consoanele /s, z, ʃ, ʒ/ şi este exclusă ocurenţa seriei /t, d, k, g/. Seria /t, d, k, g/ reprezintă singurele consoane î n t r e r u p t e ale seriei /t, d, k, g, s, z, ʃ, ʒ/.

2.2.3.1.3. Ocurenţa consoanelor /t, d/ este exclusă înaintea consoanei /l/, poziţie în care este admisă ocurenţa consoanelor /k, g/. Consoanele /t, d/ sînt singurele d e n t a l e din seria /t, d, k, g/.

2.2.3.1.4. Ocurenţa consoanelor /č, ğ, ʃ, ʒ/ este exclusă înaintea vocalelor /ă, î/, (cf. **2.2.1.2.4.**, *2*, *3*; **2.2.1.1.**, *11*, *12*), poziţie în care este admisă ocurenţa seriei /ţ, t, d, k, g, s, z/. Consoanele /č, ğ, ʃ, ʒ/ se caracterizează prin localizarea palatală.

2.2.3.2. Consoanele non-alternante /p, b, m, f, v, h, n, l, r/ se clasifică după cum urmează:

2.2.3.2.1. În grupurile iniţiale de două consoane, consoana /h/ nu poate apărea ca al doilea membru; în această poziţie este admisă ocurenţa seriei /p, b, m, f, v, n, l, r/. Consoana /h/ este singura consoană a s p i r a t ă din seria non-alternantă.

2.2.3.2.2. Consoanele /l, r, n/ nu apar ca prim element într-un grup iniţial de două consoane; în această poziţie este admisă ocurenţa seriei /p, b, m, f, v/. Consoanele /l, r, n/ sînt singurele d e n t a l e din seria /p, b, m, f, v, n, l, r/.

2.2.3.2.3. Consoanele /p, b, f, v/ nu apar ca ultim element în grupuri finale de trei consoane; în această poziţie este admisă

Scanned with OKEN Scanner

ocurența consoanei /m/. Consoanele /p, b, f, v/ se caracterizează, în opoziție cu /m/, prin caracterul o r a l.

2.2.3.2.4. Consoanele /f, v/ nu apar ca prim element al unui grup intervocalic de trei consoane; în această poziție este admisă ocurența seriei /p, b/ (cf. **3.2.3.**). Consoanele /f, v/ se caracterizează, în opoziție cu /p, b/, prin caracterul c o n t i n u u.

2.2.3.2.5. Consoanele /l, r/ nu apar ca al doilea element al unui grup final după consoanele /m, g/; în această poziție este admisă ocurența consoanei /n/. Consoanele /l, r/ se definesc, în opoziție cu /n/, prin caracterul o r a l.

2.2.3.2.6. Consoana /r/ nu poate apărea niciodată ca al doilea element al unui grup final de două consoane; consoana /l/ poate apărea în această poziție după /r/. Consoana /r/ este î n t r e - r u p t ă, consoana /l/ este c o n t i n u ă.

2.2.3.2.7. Seria consoanelor /p, t, k, f, s, ʃ, č/ poate fi distinsă de seria corespunzătoare /b, d, g, v, z, ʒ, ǧ/ pe baza următoarelor particularități: în grupuri de consoane, înaintea consoanelor din seria /p, t, k, f, s, ʃ, č/ nu pot apărea decît consoane din aceeași serie. Înaintea consoanelor din seria /b, d, g, v, z, ʒ, ǧ/, consoanele surde apar în variație liberă cu sonorele corespunzătoare, așa cum o arată variații în pronunțare ca: /supʒonkˈtiv, subʒonˈktiv; totde+aˈuna, todde+aˈuna; ˈkvintă, ˈgvintă; sbat, zbat; ʃbilț, ʒbilț/.

Se poate vorbi deci de un s i n c r e t i s m al consoanelor surde și al consoanelor sonore: înainte de consoane surde apar totdeauna consoane surde și sînt excluse consoanele sonore. Avem a face deci cu o corelație de sonoritate în care termenul marcat este reprezentat de seria consoanelor sonore. (Avram, 1961 (b), pp. 142—143, definește în alți termeni poziția de sincretism.)

Opoziția de sonoritate se sincretizează și înaintea consoanelor din seria sonoră, așa cum o arată exemplele de mai sus. Forma de manifestare a sincretismului este însă aici variația liberă dintre foneme.

În cazul perechilor /s, z/ și /ʃ, ʒ/, opoziția de sonoritate se sincretizează și înaintea consoanelor fonetic sonore /m, n/, așa cum o arată variația liberă a fonemelor în discuție, în pronunții ca /smew, zmew; ˈʃmeker, ˈʒmeker; snop, znop; ˈʃniț̆el, ˈʒniț̆el/.

2.2.3.3. Trăsăturile distinctive ale sistemului consonantic al limbii române sînt, în mare măsură, cele degajate pe baza faptelor de distribuție.

Pentru a putea reprezenta sistemul consonantic în termenii unui sistem binar, am introdus în plus următoarele trăsături: anterior/non-anterior, posterior/ non-posterior. Aşadar, trăsăturile distinctive ale sistemului consonantic sînt următoarele:

a) întrerupt/non-întrerupt
b) continuu/non-continuu
c) anterior/non-anterior
d) posterior/non-posterior
e) palatal/non-palatal
f) oral/non-oral
g) sonor/non-sonor.

Notînd cu /+/ prezenţa unei trăsături, cu /—/ absenţa unei trăsături şi cu 0 indiferenţa unui fonem în raport cu o anumită trăsătură, sistemul consonantic poate fi reprezentat astfel:

	p	b	f	v	t	d	s	z	ţ	ʃ	ʒ	č	ğ	k	g	h	l	r	m	n
întrerupt/non-întrerupt	+	+	—	—	+	+	—	—	—	—	—	—	—	+	+	—	—	+	+	+
continuu/non-continuu	—	—	+	+	—	—	+	+	—	+	+	—	—	—	—	+	+	—	—	—
anterior/non-anterior	+	+	+	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+	—
posterior/non-posterior	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+	+	+	—	—	—	—
palatal/non-palatal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+	+	+	+	—	—	—	—	—	—	—
oral/non-oral	+	+	+	+	+	+	+	+	+	o	o	o	o	o	o	o	+	+	—	—
sonor/non-sonor	—	+	—	+	—	+	—	+	o	—	+	—	+	—	+	o	o	o	o	o

3. STRUCTURA FONOLOGICĂ

În acest capitol ne ocupăm de aranjamentul unităților segmentale (cf. **2**) în lanțul sintagmatic. Luăm în discuție fonemele *vocalice* și *consonantice*. Nu luăm în considerație contururile intonaționale, deoarece între structura constituenților segmentali și intonație nu există o legătură directă. Intonația intră în relație directă numai cu accentul. Această relație a fost descrisă sub **1.2.8.**, 1°. De asemenea, în limba română, nu există o legătură necesară între structura fonematică a silabei și accent.

Unitatea structurală de bază este considerată *silaba*. În acest capitol va fi descrisă structura silabei și structura combinațiilor de silabe în interiorul macrosegmentelor (cf. **1.2.**).

3.1. În limba română, silaba poate fi constituită dintr-un segment vocalic precedat *sau* urmat sau *și* precedat *și* urmat de un *segment consonantic*.

3.1.1. Segmentul vocalic poate fi *simplu* sau *complex*.

3.1.1.1. *Segmentul vocalic simplu* este nucleul constituit dintr-o singură vocală, în funcție silabică, și numai dintr-una singură. În funcție de segment vocalic simplu poate apărea oricare dintre vocalele /a, e, i, ă, î, o, u/: /kap, čel, vin, văr, sîn, mor, sur/ *(cap, cel, vin, văr, sîn, mor, sur)*.

3.1.1.2. *Segmentul vocalic complex* poate fi constituit din două sau trei vocale, legate prin jonctura silabică /+/ (cf. **2.1.6.1.1.—2.1.6.1.2.**).

Un segment constituit din două vocale legate prin /+/ poate fi numit d i f t o n g. Un segment vocalic constituit din trei vocale legate prin /+/ poate fi numit t r i f t o n g.

Există o clasă de vocale care se caracterizează prin următoarea proprietate: nici unul dintre membrii clasei respective nu poate fi legat de un alt membru al aceleiași clase prin jonctura silabică /+/; în schimb, oricare din membrii clasei poate fi legat prin /+/

Scanned with OKEN Scanner

de o vocală care nu aparţine clasei respective. Fonemele aparţinînd clasei astfel definite sînt vocalele /a, ă, î/ (cf. **2.1.7.3.** (2)).

Se poate spune că, prin definiţie, vocalele /a, ă, î/ sînt totdeauna în funcţie *silabică*, adică constituie centrul silabei în care apar, şi nu pot fi niciodată, atunci cînd se combină cu o altă vocală în interiorul unui segment vocalic complex, în funcţie nesilabică.

Toate celelalte vocale, adică /e, i, o, u/, pot apărea, atunci cînd sînt legate prin /+/ de o altă vocală, fie în funcţie silabică [ej, iw, ow, uj] (fonematic: /e+i, i+u, o+u, u+i/), fie în funcţie asilabică [e̯a, ja, oa, aw] (fonematic: /e+a, i+a, o+a, a+u/).

Rezultă de aici că orice vocală din seria /e, i, o, u/ apare în funcţie silabică atunci cînd este legată prin /+/ de o vocală din seria /a, ă, î/.

Vocalele /e, i, o, u/ apar în funcţie silabică sau asilabică, în conformitate cu următoarele reguli:

a) vocala /o/ îşi menţine caracterul silabic atunci cînd este legată prin /+/ de oricare din vocalele seriei din care face parte /e, i, o, u/: /e+o, i+o, o+i, o+u/, /vre+o, mi+orlăi, o+i, o+u/ *(vreo, miorlăi, oi, ou)*, (fonetic [e̯o, jo, oj, ow]). Combinaţia /o+o/ nu se realizează în limba română. În celelalte cazuri, vocala /o/ este asilabică: /ro+ată/ *(roată)* fonetic [ˈro̯ăt̂ă];

b) vocala /e/ îşi menţine caracterul silabic atunci cînd este legată prin /+/ de vocalele /i, u/: /i+e, e+i, e+u/, /mi+el, vre+i, le+u/ *(miel, vrei, leu)* (fonetic [je̯, ej, ew]). Combinaţia /e+e/ nu se realizează în limba română. În celelalte cazuri vocala /e/ este asilabică: /le+agă, vre+o/ *(leagă, vreo)*, fonetic [le̯ăgă, vre̯o];

c) vocala /u/ îşi menţine caracterul silabic atunci cînd este legată prin /+/ de /i, u/ şi cînd reprezintă primul element al combinaţiei: /u+i, u+u/ (fonetic [uj, uw]): /ku+i, asidu+u/ *(cui, asiduu)*, fonetic [kuj, aˈsiduw] sau [aˈsiduu]. În celelalte cazuri, vocala /u/ este asilabică: /ku+arţ, da+u, gre+u, vi+u, ră+u, rî+u, no+u, asidu+u/ *(cuarţ, dau, greu, viu, rău, rîu, nou, asiduu)* (fonetic [kwarţ, daw, grew, viw, răw, rîw, now, aˈsiduw]);

d) vocala /i/ îşi menţine caracterul silabic, atunci cînd este legată de /i/ prin /+/ şi reprezintă primul termen al combinaţiei: /i+i/ (fonetic [ij]): /vi+i/ *(vii)* (fonetic [vij]).

Cînd este legată prin /+/ de un /u/ şi reprezintă primul termen al combinaţiei, vocala /i/ poate fi silabică sau asilabică: /i+u/ (fonetic [iw] sau [ju]). De comparat /vi+u/ *(viu* adj.) (fonetic /viw/), cu /armistiţi+u/ *(armistiţiu)* (fonetic [armiˈstiţjù]). În toate celelalte cazuri /i/ este asilabic.

Scanned with OKEN Scanner

Într-un diftong, vocala /e/ precedă totdeauna jonctura silabică: /e+a, e+o/. Toate celelalte vocale pot preceda sau urma jonctura silabică.

Vocalele /i, u/ pot intra în constituția unor segmente vocalice complexe, compuse din două vocale identice legate prin /+/: /i+i, u+u/: /vi+i, asidu+u/ *(vii, asiduu)*.

În constituția triftongilor intră vocala /a/ sau /e/ în funcție silabică; toate celelalte vocale care pot intra în constituția triftongilor /e, o, i, u/ apar în funcție asilabică.

Vocalele în funcție asilabică au următoarea distribuție în raport cu vocala silabică:

a) ambele vocale pot preceda vocala silabică: /e+o+a, i+o+a/ (fonetic [ęǫå, jǫå]); /le+o+arkă, aripi+o+ară/ *(leoarcă, aripioară)*;

b) una dintre vocale precedă, iar cealaltă urmează vocala silabică: /i+a+i, i+a+u, u+a+u, i+e+i, o+a+i/, (fonetic [jåj, jåw, wåw, jęj, ǫåj]): /i+a+i, i+a+u, lu+a+u, pi+e+i, lupo+a+ikă/ *(ia-i, iau, luau, piei, lupoaică)*.

3.1.2. Segmentul consonantic. Poate fi *simplu*, adică constituit dintr-o singură consoană (C), sau *complex*, adică constituit din două (CC) sau din trei (CCC) consoane.

3.1.2.1. *Segmente prevocalice*. Segmentul prevocalic poate avea structura C-, CC- sau CCC-.

3.1.2.1.1. În funcție de segment C- poate apărea oricare din consoanele /p, t, k, b, d, g, f, v, s, z, ʃ, ʒ, h, č, ǧ, ț, l, r, m, n/. (Pentru exemple, cf. mai sus **2.1.3.1.—2.1.3.7.**)

3.1.2.1.2. În funcție de segment CC- pot apărea următoarele grupuri de două consoane: /bl, br, kl, kn, kr, kt, kv, dr, fl, fr, gl, gn, gr, gv, hl, hr, ʒb, ʒd, ʒg, ʒm, ʒn, ʒv, ml, mr, pl, pn, pr, ps, sb, sk, sč, sf, sg, sl, sm, sn, sp, st, sf; ʃk, ʃf, ʃl, ʃm, ʃn, ʃp, ʃr, ʃt, ʃv, ʃč, tr, vl, vr, zb, zg, zm, zn, zv/. (Pentru exemple, cf. mai sus **2.1.3.1.—2.1.3.7.**)

3.1.2.1.3. În funcție de segment CCC- pot apărea următoarele grupuri de trei consoane: /spr, skr, str, ʃtr, sfr, zdr, zgr/. (Pentru exemple, cf. mai sus. **2.1.3.1.—2.1.3.7.**)

3.1.2.1.4. Cele arătate sub **2.2.1.1.—2.2.1.2.4.** fac posibilă următoarea clasificare a consoanelor, în raport cu locul pe care îl ocupă în structura unui segment inițial.

Consoanele /n, l, r/ nu pot ocupa decît locul al doilea (imediat înainte de vocală) într-un grup de două consoane (cf. **2.2.1.1.**, *15—17*). Vom numi această clasă, clasa I_1. Aceste consoane pot fi precedate de /p, t, k, b, d, g, f, h, v, ʒ, m/ care pot apărea înainte de cel puțin una dintre consoanele /n, l, r/. Vom numi

această clasă clasa I_2. Consoanele /s, z, ʃ/ pot ocupa primul loc într-un grup de trei consoane atunci cînd sînt urmate de un grup de două consoane, dintre care prima aparține clasei I_2 și a doua, clasei I_1. Vom numi această clasă clasa I_3 (pentru criteriile de clasificare, cf. **0.1.9.2.1.**).

Numim *consoane inițiale* consoanele din clasa I_2, *consoane postinițiale* — consoanele din clasa I_1 și *consoane preinițiale* — consoanele din clasa I_3 (cf. **0.1.9.2.1.**).

Consoana /h/ (cf. **2.2.1.1.**, *13*) nu admite o preinițială; consoana /č/ nu admite o postinițială (cf. **2.2.1.2.4.**, *2*), iar consoanele /č, ğ/ nu admit nici preinițiale, nici postinițiale (cf. **2.2.1.2.4.**, *2,3*).

Consoanele /t, v/ pot apărea în funcție secundară de postinițială, după cum o arată existența grupurilor /kt, k/gv/.

Consoanele /s/z, ʃ/z/ pot apărea în funcție secundară (cf. **0.1.9.2.1.**) de inițială, după cum o arată existența grupurilor /s/zn, ʃ/ʒn, s/ʒl, ʃr/.

Consoana /s/ poate apărea în funcție terțiară (cf. **0.1.9.2.1.**) de postinițială, așa cum o arată existența grupului /ps/.

3.1.2.2. *Segmente postvocalice.* Segmentul postvocalic poate avea structura -C, -CC, -CCC.

3.1.2.2.1. În funcție de segment -C poate apărea oricare dintre consoanele /p, t, k, b, d, g, f, v, s, z, ʃ, ʒ, h, č, ğ, ț, l, r, m, n/. (Pentru exemple, cf. mai sus, **2.1.3.1.—2.1.3.7.**)

3.1.2.2.2. În funcție de segment -CC pot apărea următoarele grupuri de două consoane: /bd, bz, ks, kt, ft, gd, gn, ʒd, lb, lč, lk, ld, lf, lg, lğ, lm, lp, ls, lʃ, lt, lț, lv, lz, mb, mf, mn, mp, mt, mț, mz, nk, nč, nd, nf, ng, nğ, nʒ, ns, nʃ, nt, nț, nz, pč, ps, pt, rb, rč, rk, rd, rf, rg, rğ, rh, rl, rm, rn, rp, rs, rʃ, rt, rț, rv, rz, sk, sm, st, ʃk, tm, zd, zm/. (Pentru exemple cf. mai sus **2.1.3.1.—2.1.3.7.**)

3.1.2.2.3. În funcție de segment -CCC pot apărea grupurile /kst, mpt, nks, nkt, stm/: /mikst, prompt, sfinks, punkt, istm/ *(mixt, prompt, sfinx, punct, istm)*.

3.1.2.2.4. Cele arătate sub **3.1.2.2.—3.1.2.2.3.** fac posibilă următoarea clasificare a consoanelor în raport cu locul pe care îl ocupă într-un segment final.

Consoanele /l, r/ nu pot ocupa decît primul loc într-un grup final de două consoane, adică poziția imediat postvocalică (cf. **2.2.1.1.**, *16*, *17*). Vom numi această clasă clasa F_1. Consoana /l/ poate ocupa locul al doilea, atunci cînd urmează după /r/ (cf. **2.2.1.1.**, *16*). Consoanele /l, r/ pot fi urmate de oricare dintre consoanele din seria /p, t, k, b, d, g, f, s, ʃ, h, v, z, ʒ, m,n,

č, ğ, ţ/ (cf. **2.2.1.1.**, *16*, *17*). Consoanele /ʒ, h, n/ pot urma numai după /r/ (cf. **2.2.1.1.**, *12*, *13*, *15*). (Pentru criteriile de clasificare, cf. **0.1.9.2.2.**)

Numim *consoane finale* consoanele din clasa F_2 şi *consoane prefinale* consoanele din clasa F_1. Nu există o clasă de consoane postfinale, corespunzătoare clasei preiniţialelor. Consoana /l/ poate apărea în funcţie secundară finală, aşa cum o arată existenţa grupului /rl/ (cf. **0.1.9.2.2.**).

În grupuri de trei consoane, ca ultim element, pot apărea consoanele /t, s, m/. Aceste consoane nu constituie însă o clasă diferită de F_1 şi F_2; nici una dintre cele trei consoane nu satisface condiţia ca, în grupurile de trei consoane nefinale, să ocupe totdeauna ultimul loc (cf. **0.1.9.2.2.** c), şi, în consecinţă, nu pot fi considerate ca făcînd parte dintr-o clasă F_3, a consoanelor postfinale.

Consoanele /p, k, b, g, f, s, z, ʃ, ʒ, m, n/ pot apărea în funcţie secundară de prefinală, aşa cum o arată existenţa grupurilor /pt, pč, ps; kt, ks; bt, bd, bz; gd, gn; fr; st, sk, sm; zm, zd; ʃk,ʒd; mb, mf, mn, mp, mt, mţ, mz; nt, nd, nk, ng, nţ, nč, nğ, nf, ns, nz, nʃ, nʒ/.

Consoanele /t, s, m/ pot apărea ca al treilea element al unui grup de trei consoane în funcţie terţiară de postfinală, aşa cum o arată existenţa grupurilor /kst, mpt, nks, nkt, stm/. În segmentele finale triconsonantice /kst, mpt, nks, nkt, stm/, consoanele finale /k, m, n, s/ apar în funcţie secundară de prefinală.

3.2. SEGMENTE INTERVOCALICE

Segmentele consonantice intervocalice, atunci cînd apar *în interiorul unui cuvînt*, pot avea formele -C-, -CC-, -CCC-, -CCCC- sau -CCCCC-.

Un segment intervocalic (SInt) poate fi identic cu un segment final (SF) , cu un segment iniţial (SI) sau cu o secvenţă SF+SI.

În cazul în care se poate stabili identitatea SInt = SI, atunci între vocala (V) care precedă segmentul consonantic şi segmentul consonantic se situează *tăietura silabică*.

Dacă SInt = SF + SI, atunci tăietura silabică se situează *în interiorul* segmentului intervocalic: între *sfîrşitul* porţiunii din SInt identificabilă cu un SF şi *începutul* porţiunii din SInt identificabilă cu un SI (cf. **0.1.9.3.**).

În descrierea structurii silabei este admisă, de obicei, următoarea restricţie, pe care o admitem şi noi (cf. Kuriłowicz, 1948):

Scanned with OKEN Scanner

tăietura silabică nu poate fi plasată *între* C şi V. Aşadar, în secvenţe ca VCV sau VCCV etc., tăietura silabică nu poate să preceadă vocala; silabaţiile VC-V, VCC-V nu sînt admise.

Locul tăieturii silabice nu poate fi, de cele mai multe ori, determinat în mod univoc prin analiza structurii grupurilor intervocalice, deoarece *acelaşi* segment intervocalic este susceptibil de *mai multe* analize. Un SInt poate fi echivalat, de exemplu, *şi* cu un SF, *şi* cu un SI *şi* cu un SF+SI. În limba română, segmentul /st/ din /asta/ poate fi interpretat şi ca un SF, deoarece există un SF /st/ în cuvinte ca /post/, şi ca un SI, deoarece există un SI /st/ în cuvinte ca /sta/, şi ca un SF+SI, deoarece există cuvinte terminate în /s/: /nas/ şi cuvinte care încep cu /t/: /tak/.

Dacă un SInt nu este identificabil nici cu un SF, nici cu un SI, nici cu un SF+SI, atunci spunem că SInt este un i n t e r l u d i u (cf. **0.1.9.3.**), adică un segment care nu este divizat de tăietura silabică şi care aparţine ambelor silabe.

3.2.1. În limba română, dat fiind că orice consoană poate figura atît ca SF, cît şi ca SI, orice segment intervocalic de forma -C- se află situat totdeauna d u p ă tăietura silabică, conform restricţiei formulate sub **3.2.** Aşadar, orice secvenţă VCV are structura V-CV. Nu există consoane simple în funcţie de interludiu.

3.2.2. Segmentele intervocalice de forma -CC- pot avea următoarea structură:

1. Un segment -CC- poate fi identic cu un segment F+I. În acest caz, tăietura silabică stă între cele două consoane: /bʒ, bv, kč, k/gd, k/gğ, km, kţ, k/gz, t/dg, dm, dn, dv, f/vğ, fh, fʃ, gm, gz, hn, ʒl, lh, ll, ln, mh, mm, mv, nh, nl, nm, nn, np, nr, nv, pk, pč, pp, pʃ, pţ, rʒ, s/zʒ, sʃ, sţ, s/zz, t/db, tk, t/dd, ts, tv, ţk, vz, s/zr/: /abˈʒekt, subverˈsiv, akčeleˈra, anek/gˈdotă, kaik/gˈği+u, makmaˈhon, akţiˈune, ek/gˈzemă, ot/dˈgon, admiˈra, ˈvrednik, advoˈkat, pilaf/vˈği+u, sofˈhoz, lefˈʃo+ară, ţefˈʃo+ară, vagˈmistru, zigˈzag, lihˈnit, ˈmiʒlok; tîlˈhar, ˈčellalt, loˈkalnik, bromˈhidrik, kilogramˈmetru, amˈvon, inhaˈla, konluˈkra, înmuguˈri, înneˈgri, avanˈpost, înroˈʃi, înˈvăţ, ˈbapkă, apˈčes, suppămînˈte+an, trepˈʃo+ară, apˈţine, ˈkîrʒă, dis/zʒunkˈtiv, desʃuruˈba, deşteleˈni, des/zzăpeˈzi, atot/dbiruiˈtor, ˈmatkă, ˈvotkă, tot/dde+aˈuna, atsorˈbant, moˈlitvă, koţˈkar, zevˈzek, des/zrădăčiˈna/ (*abject*, *subversiv*, *accelera*, *anecdotă*, *caicgiu*, *macmahon*, *acţiune*, *eczemă*, *odgon*, *admira*, *vrednic*, *advocat*, *pilafgiu*, *sovhoz*, *leşoară*, *ţevşoară*, *vagmistru*, *zigzag*, *lihnit*, *mijloc*; *tîlhar*, *cellalt* (variantă a lui *celălalt*), *localnic*, *bromhidric*, *kilogrammetru*, *amvon*, *inhala*, *conlucra*, *înmuguri*, *înnegri*, *avanpost*, *înroşi*, *învăţ*, *babcă*, *abces*, *subpămîntean*, *trebşoară*, *abţine*, *cîrjă*,

disjunctiv, desşuruba, desţeleni, deszăpezi, atotbiruitor, matcă, vodcă, totdeauna, adsorbant, molitvă, coţcar, zevzec, dezrădăcina).

2. Un segment -CC- poate fi identic cu un segment F +I *şi* cu un segment II; în acest caz, tăietura silabică poate să preceadă segmentului intervocalic: V-CCV, sau poate să fie situată între cele două consoane: VC—CV: /bl, br, kl, kn, kr, kv, dr, fl, fr, gl, gr, hl, hr, ʒb, ʒg, ʒm, ʒn, pn, pr, sf, sl, s/zn, sp, ʃč, tr, vr, s/zb, s/zn/: /ob'lon, ma'kabru, 'stiklă, mok'ni, 'akru, 'akvilă, 'kadru, a'fla, a'front, aglome'rat, a'grikol, 'sihlă, mah'ramă, bîʒbî'ʲi, vlăʒ'gan, 'pre+aʒmă, 'vaʒnik, hipnoti'za, a'prind, as'falt, măs'lin, 'les/zne, aspi'ra, koʃ'čug, 'patru, ma'nevră, is/z'bi, 'kas/znă/ *(oblon, macabru, sticlă, mocni, acru, acvilă, cadru, afla, afront, aglomerat, agricol, sihlă, mahramă* (variantă a lui *maramă), bîjbîi, vlăjgan, preajmă, vajnic, hipnotiza, aprind, asfalt, măslin, lesne, aspira, coşciug, patru, manevră, izbi, caznă).*

3. Un segment -CC- poate fi identic cu un segment F+I *şi* cu un segment FF; în acest caz, tăietura silabică stă totdeauna între cele două consoane VC—CV: /gd, k/gz, lb, lk, lč, ld, lf, lg, lğ, lp, lʃ, lţ, lv, lz, mb, mf, mp, nk, nč, nd, nf, ng, nğ, nʒ, ns, nʃ, nt, nţ, pč, pt, rb, rk, rč, rd, rf, rg, rh, rl, rm, rn, rp, rs, rʃ, rt, rţ, rv, rz, tč, tm/: /mig'dal, ek/g'zemplu, al'bină, 'molkom, vîl'ča, 'maldăr, alfa'bet, 'algă, al'ğebră, alpa'ka, bel'ʃug, băl'ţat, 'vîlvă, sol'zos, skim'ba, 'amforă, akompani'a, arun'ka, 'lunčile, man'dat, anfi'ladă, alun'ga, 'minğe, mîn'ʒi, man'sardă, 'manʃă, man'ta, din'ţat, 'kopčile, op'tuz, sor'bi, ur'ka, merče'nar, 'arde, 'marfă, kurgă'tor, ar'haik, bur'lan, 'armă, 'urnă, 'kîrpă, ar'sură, sfîr'ʃi, skur'ta, mărţi'ʃor, ar'vună, 'zarzăr, 'lotčilor, arit'metikă/ *(migdal, exemplu, albină, molcom, vîlcea, maldăr, alfabet, algă, algebră, alpaca, belşug, bălţat, vîlvă, solzos, schimba, amforă, acompania, arunca, luncile, mandat, amfiladă, alunga, minge, mînji, mansardă, manşă, manta, dinţat, copcile, obtuz, sorbi, urca, mercenar, arde, marfă, curgător, arhaic, burlan, armă, urnă, cîrpă, arsură, sfîrşi, scurta, mărţişor, arvună, zarzăr, lotcilor, aritmetică).*

4. Un segment -CC- poate fi identic *şi* cu un segment II, *şi* cu un segment FI, *şi* cu un segment FF. În acest caz, segmentul intervocalic poate avea structura V—CCV sau VC—CV: /ʒd, ps, sk, sm, st, ʃk, s/zm/: /muʒ'de+i, epilep'sie, as'kult, pes'met, 'asta, muʃ'ka, kas/z'ma / *(mujdei, epilepsie, ascult, pesmet, asta, muşca, cazma).*

3.2.3. Segmentele vocalice de forma -CCC- pot avea următoarea structură:

1. Un segment intervocalic de forma -CCC- poate fi identic cu un segment FFI. În acest caz, segmentul are structura VCC—CV:

/ksh, ldm, lpt, ltk, ltč, ltf, ltm, mpʃ, nkm, nkʃ, nč/ğz, nt/dd, ndv, nsh, nss, ntl, ptn, ptz, rkʃ, rdm, rdn, rfʃ, rpk, rpʃ, rtk, rtf, rth, rtʒ, rtm, rtn, rtp, rts, rtv, stf, stn, stp, stv/: /ekshaus'tiv, feldmare'ʃal, skulp'ta, altkum'va, 'altčeva, 'altfel, volt'metru, lămp'ʃo+ară, frankma'son, lunk'ʃor, činč/ğ'zeč, unt/dde'lemn, kînd'va, transhu'mant, transsiberi'an, savant'lîk, 'faptnik, opt'zeč, ark'ʃor, tîrk'ʃor, re'kordman, o'sîrdnik, vîrf'ʃor, 'sîrpkă, hîrp'ʃor, port'kart, 'ʒertfă, port'hartă, port'dʒarti'er, portmo'ne+u, 'partnik, port'pagină, portsem'nal, port'dvi'zit, 'astfel, 'pustnik, post'pus, postver'bal/ *(exhaustiv, feldmareşal, sculpta, altcumva, altceva, altfel, voltmetru, lămpşoară, francmason, lungşor, cincizeci, untdelemn, cîndva, transhumant, transsiberian, savantlîc, faptnic, optzeci, arcşor, tîrgşor, recordman, osîrdnic, vîrfşor, sîrbcă, hîrbşor, portcart, jertfă, porthartă, portjartier, portmoneu, partnic, portpagină, portsemnal, portvizit, astfel, pustnic, postpus, postverbal).*

2. Un segment -CCC- poate fi identic cu un segment FII. În acest caz, segmentul intervocalic are structura VC—CCV: /bgr, msp, nml, ns/zd, nvr, ppr, pʃt, t/dgr, tʃt, s/zvr/: /subgrefi'er, cirkum'spekt, înmlădi'a, trans/zdanubi'an, învrăʒ'bi, suppresi'une, 'opʃte, bot/d'gros, atotʃtiu'tor, răs'zvră'ti/ *(subgrefier, circumspect, înmlădia, transdanubian, învrăjbi, subpresiune, obşte, botgros, atotştiutor, răzvrăti).*

3. Un segment -CCC- poate fi identic cu un segment FFI *şi* cu un segment FFF. În acest caz, segmentul intervocalic are structura VCC—CV: /mpt, nks, stm/: /prompti'tudine, anksi'os, ast'matik/ *(promptitudine, anxios, astmatic).*

4. Un segment -CCC- poate fi identic cu un segment FFI *şi* cu un segment FII. În acest caz, segmentul intervocalic poate avea structura VCC—CV sau VC—CCV: /ksk, ksč, ksm, ksp, ktr,lkl, lpn, ltr, mbl, mbr, mfl, mpl, mpr, nkl, nkr, ndr, nfl, nfr, ngl, ngr, ngv, nʒg, nsk, ns/ʃč, nsf, nsl, nsm, nsp, nst, ns/zv, nʃf, nʃt, ntr, pskpsč, pst, ptr, rkt, rgr, rpl, rpr, rsp, rst, rʃr, rtr/: /ekska'va, eksče'dent, eksmatriku'la, ekspan'sibil, 'spektru, fol'klor, 'stîlpnik, altru'ism, 'umblu, 'umbră, pam'flet, 'amplu, *avanpremi'eră*, nomenkla'tor în'kredere, îndru'ma, înflăcă'rare, înfră'ți, 'panglikă, angre'naʒ, ling'vist, înʒge'ba, înskău'na, îns/ʃče'na, transfor'ma, trans'lator, trans'mit, trans'pir, kons'tant, trans/zver'sal, înʃfă'ka, înʃtiin'ța, in'tra, lipskă'nie, op'skur, op'sčen, apsti'nent, 'sčeptru, 'arktik, 'margraf, per'plex, sur'priză, perspi'kače, 'vîrstă, 'marʃrut, ar'trită/ *(excava, excedent, exmatricula, expansibil, spectru, folclor, stîlpnic, altruism, umblu, umbră, pamflet, amplu, avanpremieră, nomenclator, încredere, îndruma, înflăcărare, înfrăți,*

panglică, angrenaj, lingvist, înjgheba, înscăuna, înscena, transforma, translator, transmit, transpir, constant, transversal, însfăca, înștiința, intra, lipscănie, obscur, obscen, abstinent, sceptru, arctic, margraf, perplex, surpriză, perspicace, vîrstă, marșrut, artrită).

5. Un segment -CCC- poate fi identic *și* cu un segment FII, *și* cu un segment III. În acest caz, segmentul intervocalic are structura VC—CCV sau V—CCCV: /spl, spr, ʃtr, s/zgr/: /esplaˈnadă, ˈaspru, ˈmuʃtru, des/zgroˈpa/ *(esplanadă, aspru, muștru, dezgropa).*

6. Un segment -CCC- poate fi identic *și* cu un segment FFI, *și* cu un segment FII *și* cu un segment FFF. În acest caz, segmentul intervocalic are structura VCC—CV sau VC—CCV: /kst, nkt/: /miksˈtură, punktuˈal/ *(mixtură, punctual).*

7. Un segment -CCC- poate fi identic *și* cu un segment FFI *și* cu un segment FII *și* cu un segment III. În acest caz, segmentul intervocalic are structura VCC—CV sau VC—CCV sau V—CCCV: /skl, skr, str/: /arterioskleˈroză, ˈkuskru, ˈastru/ *(arterio-scleroză, cuscru, astru).*

3.2.4. Segmentele vocalice de forma -CCCC- pot avea următoarea structură:

1. Un segment -CCCC- poate fi identic cu un segment FFII. În acest caz, segmentul intervocalic are structura VCC—CCV: /rggr, rddr/: /margˈgraf, porddraˈpel/ *(marcgraf, portdrapel).*

2. Un segment -CCCC- poate fi identic cu un segment FIII. În acest caz, segmentul intervocalic are forma VC—CCCV: /mskr/: /cirkumˈskrie/ *(circumscrie).*

3. Un segment -CCCC- poate să nu fie identic *nici* cu FFFI, *nici* cu FFII, *nici* cu FIII. În acest caz, segmentul este un interludiu (cf. **0.1.9.3.**, **3.2.**): /pʃtn, rstn/: /ˈopʃtnik, ˈvîrstnik/ *(obștnic, vîrstnic).*

4. Un segment -CCCC- poate fi identic *și* cu FIII, *și* cu FFII. În acest caz, segmentul intervocalic are structura VC—CCCV sau VCC—CCV: /kskl, kskr, kspl, kspr, kstr, nskr, nspr, nstr, pstr/: /eksˈklud, ekskresˈčență, ekspliˈka, ekspriˈma, eksˈtrage, înˈskrie, ˈunsprezeče, instruˈment, supˈstrat/ *(exclud, excrescență, explica, exprima, extrage, înscrie, unsprezece, instrument, substrat).**

3.2.5. Segmentele vocalice de forma -CCCCC- sînt identice numai cu FFIII și, în consecință, au numai structura VCC—CCCV: /ptspr/:/optsprezeče/*(optsprezece).*

---

* Inventarul grupurilor consonantice intervocalice (**3.2.2.—3.2.5.**) are la bază materialul furnizat de Roceric-Alexandrescu, 1962 (a).

3.3. Ţinînd seamă de structura posibilă a segmentului vocalic (**3.1.1.—3.1.1.2**), a segmentului consonantic iniţial (**3.1.2.—3.1.2.1.4.**), a segmentului consonantic final (**3.1.2.2.—3.1.2.4.**) şi a segmentelor intervocalice (**3.2.—3.2.5.**), structura unei secvenţe de două silabe poate fi reprezentată schematic în felul următor:

$$\left\{\begin{matrix} C \\ C\ C \\ C\ C\ C \\ \emptyset \end{matrix}\right\} \left\{\begin{matrix} V \\ V+V \\ V+V+V \end{matrix}\right\} \left\{\begin{matrix} C \\ C\ldots C \\ \\ \emptyset \end{matrix}\right\} \ldots - \left\{\begin{matrix} C \\ C\ldots C \\ C\ C\ C \\ \emptyset \end{matrix}\right\} \left\{\begin{matrix} V \\ V+V \\ V+V+V \end{matrix}\right\} \left\{\begin{matrix} C \\ C\ C \\ C\ C\ C \\ \emptyset \end{matrix}\right\}$$

Simbolurile etajate cuprinse între { } reprezintă posibilităţile alternative de ocurenţă a segmentelor în discuţie, în poziţia dată. De exemplu, prima acoladă reprezintă structurile posibile ale unui segment prevocalic iniţial; în această poziţie este admisă sau ocurenţa unui segment C-, sau a unui segment CC-, sau a unui segment CCC-, sau a unui segment consonantic zero. Ca centru silabic este admisă sau ocurenţa unui segment vocalic V, sau a unui segment V+V, sau a unui segment V+V+V etc. Linia punctată care uneşte patru consoane intervocalice reprezintă posibilitatea de ocurenţă a unui interludiu constituit din patru consoane. Semnul /—/, indică locul tăieturii silabice.

Se observă că structura posibilă a unui segment postvocalic care precedă tăietura silabică nu este identică cu structura posibilă a unui segment postvocalic care precedă pauza: un segment din prima categorie poate avea o extensiune maximă de două consoane (cf. **3.2.3.—3.2.5.**), în timp ce un segment din cea de-a doua categorie poate avea o extensiune maximă de trei consoane (cf. **3.1.2.2.—3.1.2.2.3.**).

Interludiile au o extensiune maximă de patru consoane (cf. **3.2.4.**, *3*).

3.4. SEMNALE DEMARCATIVE

Există grupuri de foneme care nu apar niciodată nici la iniţială de cuvînt, nici la finală de cuvînt, ci numai în punctul de joncţiune dintre două morfeme constitutive ale unui cuvînt sau în punctul de joncţiune a două cuvinte. În aceste cazuri, spunem că

grupurile respective semnalizează trecerea de la un morfem la altul sau, respectiv, de la un cuvînt la altul. Locul pe care tăietura silabică îl ocupă în constituția unui astfel de grup coincide cu punctul de joncțiune a celor două elemente. De exemplu, grupul /mğ/ nu apare nici după /#/, nici înainte de /#/, ci numai în cazul în care un morfem cu inițiala /ğ/ (ca sufixul /-ği+u/) urmează după o temă terminată în /-m/; într-un cuvînt ca /ğamği+u/, grupul /-mğ-/ semnalizează trecerea de la un morfem la altul, iar tăietura silabică indică tocmai locul de joncțiune a celor două elemente: /ğam-ği+u/. În segmentul /dămğenț+i/ *(dăm genți)*, secvența /mğ/ indică trecerea de la un cuvînt la alt cuvînt, iar tăietura silabică indică limita dintre cele două cuvinte /dămğenț+i/.

În limba română apar următoarele grupuri de jonctură:

3.4.1. La joncțiunea prefixelor

V o c a l e : /aa, aî, eî, ii, iae/: /supraaglome'rat, supraî'nalt, neîmblîn'zit, reîmprospă'tat, antiimperia'list, antiaeri'an/*(supraaglomerat, supraînalt, neîmblînzit, reîmprospătat, antiimperialist, antiaerian)*.

C o n s o a n e: /p/bm, nh, nl, nm, nn, nr, pp, rr, sh, s/zʒ, sț, ts; p/bgr, ksč, ksh, ksm, nkl, nkr, nfl, nfr, nʒg, nml, ns/zb, nsk, nsč, ns/zd, nsf, ns/zl, ns/zm, nsp, nss, nst, ns/zv, nʃk, nʃt, nvr, ppr, psp, ptr, rʃk, rtk, rth, rt/dʒ, rtm, rtr, rts, rt/dv, s/zbr; kskl, kspl, kstr, mskr, nskr, nspl, nspr, ns/zdr, pskr/: /sup/bma'rin, inhi'ba, konloku'i, înlăkri'mat, înmagazi'na, înno'da, înrădăci'na, suppo'lar, interrai+o'nal, deshă'ma, dis/zʒunk'tiv, deșele'ni, atsor'bant; sup/bgrefi'er, eks'čentrik, ekshi'ba, eksmatriku'la, înkle'i+a, în'krede, inkre'dul, konflu'ent, inflek'sibil, înflăkă'ra, kon'frate, infruktu'os, înʒg'e'ba, înmlădi'a, trans/zbor'da, înskău'na, însče'na, trans/zdanubi'an, konsfătu'ire, trans/zlite'rație, trans/zmu'tație, transpă're+a, înspă+imîn'ta, transsiberi'an, kon'sta, ins'tabil, înste'lat, trans/zva'za, konʃko'lar, konʃti'ință, învrăʒ'bi, suppre'fekt, sup'spečie, suptropi'kal, interʃko'lar, port'kart, port'hartă, port/dʒarti'er, portmo'ne+u, hipertrofi'a, portsem'nal, port/dvi'zit, des/zbrobo'di; ekskla'ma, eks'plozie, eks'trage, cirkum'skrie, ins'kripție, în'skrie, tran'skrie, transplan'ta, 'înspre, îns/zdrăve'ni, sup'skrie/ *(submarin, inhiba, conlocui, înlăcrimat, înmagazina, înnoda, înrădăcina, subpolar, interraional, deshăma, disjunctiv, deșteleni, adsorbant; subgrefier, excentric, exhiba, exmatricula, încleia, încrede, incredul, confluent, inflexibil, înflăcăra, confrate, infructuos, înjgheba, înmlădia, transborda, înscăuna, în-*

scena, transdanubian, consfătuire, transliterație, transmutație, transpărea, înspăimînta, transsiberian, consta, instabil, înstelat, transvaza, conșcolar, conștiință, învrăjbi, subprefect, subspecie, subtropical, interșcolar, portcart, porthartă, portjartier, portmoneu, hipertrofia, portsemnal, portvizit, dezbrobodi; exclama, explozie, extrage, circumscrie, inscripție, înscrie, transcrie, transplanta, înspre, înzdrăveni, subscrie).

3.4.2. La joncțiunea sufixelor

C o n s o a n e: /tč, k/gğ, f/vğ, lğ, mğ, tk, t/dğ, fʃ, tʃ, sʃ; rpk, nkl, ntl, rdn, ptn, rtn, nkʃ, rkʃ, rfʃ, rpʃ; rstn, pʃtn/: /pătˈčan, spătˈčel, kaik/gˈği+u, pilaf/vˈği+u, duelˈği+u, ğamˈği+u, poˈsatkă, rahat/ˈdği+u, kefˈʃor, potˈʃor, vitesˈʃug; ˈsîrpkă, pezevenkˈlîk, savantˈlîk, oˈsîrdnik, ˈfaptnik, ˈpartnik, prunkˈʃor, krînkˈʃor, arkˈʃor, tîrkˈʃor, vîrfˈʃor, hîrpˈʃor; ˈvîrstnik, ˈopʃtnik/ *(pătcean, spătcel, caicgiu, pilafgiu, duelgiu, geamgiu, posadcă, rahatgiu, chefșor, podșor, vitezșug; sîrbcă, pezevenclîc, savantlîc, osîrdnic, faptnic, partnic, pruncșor, crîngșor, arcșor, tîrgșor, vîrfșor, hîrbșor; vîrstnic, obștnic).*

Grupurile enumerate sub **3.4.1.** sînt motivate de finala vocalică a prefixelor /supra-, ne-, re-, anti-/ și de inițiala vocalică a temelor; de inițiala consonantică a prefixelor sau prefixoidelor /sub-, ad-, in-, kon-, în-, des-, dis-, eks-, trans-, inter-, hiper-, port-, cirkum-/ și inițiala consonantică a temelor.

Grupurile enumerate sub **3.4.2.** sînt motivate de finala consonantică a temei și inițiala consonantică a sufixelor /-kă, -čan, -čel, -ği+u, -ʃor, -ʃug, -lîk, -nik/.

Trebuie observat faptul că ambele grupuri de joncțiune sufixală constituite din patru consoane sînt interludii.

3.4.3. La joncțiunea cuvintelor. Grupurile de consoane care apar exclusiv la joncțiunea cuvintelor sînt cele date de Roceric-Alexandrescu, 1962, tabelele-anexă 1.—9., pe care le reproducem, mai jos, cu unele modificări făcute de noi.

Toate grupurile pot fi reduse la o succesiune SF+SI (pentru notație, cf. **0.1.9.**). În fiecare dintre cele 9 tabele, simbolurile cuprinse în acolada din stînga reprezintă un SF, iar simbolurile cuprinse în acolada din dreapta reprezintă un SI. Fiecare grup care apare la joncțiunea cuvintelor este constituit din combinarea cîte unui element din seria SF cu cîte un element din seria SI. Grupurile incluse între [ ] sînt grupuri care apar și în altă poziție decît joncțiunea cuvintelor; ele trebuie excluse deci din ansamblul grupurilor de jonctură.

Scanned with OKEN Scanner

Modificările introduse de noi în tabelele din lucrarea citată se datoresc în cea mai mare parte faptului că am căutat să punem de acord materialul prezentat în tabelele autoarei cu materialul folosit de noi în paginile precedente (am exclus, de exemplu, din tabelele amintite unele grupuri care nu figurează, din diverse motive, în materialul prezentat de noi, cum ar fi grupurile inițiale (dv-, fs-, hv- etc.). În al doilea rînd, am introdus între [ ] unele grupuri care în tabelele amintite nu figurează.

Scanned with OKEN Scanner

4. ÎNCHEIERE

În paginile precedente, după o serie de considerații generale, ne-am ocupat de unitățile *suprasegmentale* (accente și intonații) și de unitățile *segmentale* (vocalele și consoanele). După inventarierea acestor invariante, am prezentat, în cadrul fiecărei categorii, *sistemul* constituit din unitățile respective și *structurile* din care aceste unități fac parte. Capitolul consacrat structurii fonematice s-a încheiat cu descrierea *semnalelor demarcative*, adică cu descrierea acelor grupări fonematice care semnalizează joncțiunea prefixelor, a sufixelor și a cuvintelor.

Am ajuns la concluzia că limba română cunoaște două accente, /'/ și /ₒ/ reprezentînd, respectiv, intensitatea tare și intensitatea slabă. După această constatare, am examinat raportul dintre accent și structura morfologică a cuvîntului (radicale, flexiuni, sufixe, prefixe).

Contururile intonaționale se delimitează prin începutul lor, marcat de o *silabă proeminentă* /2/ și sfîrșitul lor, marcat printr-un *contur terminal* care poate fi *ascendent* /↑/, *descendent* /↓/ sau *neutru* /|/. Alături de contururile de acest tip, am arătat că limba română cunoaște și *contururi incomplete*, adică contururi care nu au o silabă proeminentă. Examinînd raportul dintre *intonație* și diversele categorii gramaticale, am ajuns la aceeași concluzie cu alți cercetători, anume că, între intonație și diversele categorii gramaticale (în special sintactice) nu există o corespondență constantă. Intonația este un constituent al expresiei unui semn fără a fi ea însăși expresia unui semn. Cel mai legat de o anumită „semnificație sintactică" s-a dovedit a fi conturul neutru /||/, care marchează *legătura* dintre două unități sintactice de natură nedeterminată; între cele două unități nu se poate face pauză.

Scanned with OKEN Scanner

Sistemul vocalic este constituit din şapte vocale: /a, e, i, ă, î, o, u/. Semivocalele [e̯, o̯, j, w] sînt *alofone ale vocalelor*, legate de centrul vocalic prin *jonctura silabică* /+/. La baza corelaţiilor în sistem stau următoarele trăsături distinctive: *închis/non-închis*, *deschis/non-deschis*, *central/non-central*, *anterior/non-anterior*. Numai corelaţiile *închis/non-închis* şi *central/non-central* pot fi stabilite pe baza faptelor de sincretism. Rezultă de aici că definiţia structurală a termenilor acoperă numai în parte definiţia lor fonetică.

Sistemul consonantic este constituit din 20 de consoane: /p, b, t, d, k, g, f, v, s, z, ʃ, ʒ, h, ţ, č, ǧ, l, r, m, n/. Sunetele [k′, g′] au fost interpretate ca secvenţe difonematice constituite din /k, g/, urmaţi de /e+, i+/.

La baza corelaţiilor în sistem stau următoarele trăsături distinctive: *întrerupt/non-întrerupt*, *continuu/non-continuu*, *anterior/non-anterior*, *posterior/non-posterior*, *palatal/non-palatal*, *oral/non-oral*, *sonor/non-sonor*. Numai corelaţia *sonor/non-sonor* poate fi stabilită pe baza faptelor de sincretism. Rezultă de aici că definiţia structurală a termenilor acoperă numai în parte şi în măsură mai mică decît în cazul sistemului vocalic, definiţia fonetică a termenilor.

Examinînd *structura fonologică*, am cercetat structura *segmentelor vocalice*, a *segmentelor consonantice iniţiale*, a *segmentelor consonantice finale* şi a *segmentelor consonantice intervocalice*.

Am constatat că un segment vocalic poate avea o structură simplă (constituit dintr-o singură vocală silabică) sau o structură complexă (constituit dintr-o vocală silabică şi una sau două vocale în funcţie asilabică). Am constatat, de asemenea, că vocalele centrale /a, ă, î/ pot apărea *numai în funcţie de centru al silabei*, în timp ce toate celelalte vocale pot apărea şi ca centru şi ca vocale asilabice.

Segmentele prevocalice pot cuprinde un număr de 1,2 sau 3 consoane. Pe baza locului pe care îl ocupă într-un segment iniţial, consoanele se clasifică în *preiniţiale* /s, z/, *postiniţiale* /l, r, n/ şi *iniţiale* toate celelalte.

Segmentele consonantice finale pot fi constituite din 1,2 sau 3 consoane. Pe baza locului pe care îl ocupă într-un segment final, consoanele se clasifică în *prefinale* /r, l/ şi *finale* (toate celelalte). Nu există o clasă a consoanelor *postfinale*, corespunzătoare consoanelor *preiniţiale*.

Segmentele intervocalice pot fi constituite din 1, 2, 3, 4 sau 5 consoane. În cazul unei singure consoane intervocalice, silaba-

ția se face totdeauna V—CV; în celelalte cazuri, silabațiile care se realizează sînt: V—CCV, VC—CV; V—CCCV, VC—CCV, VCC—CV; VC—CCCV, VCC—CCV; VCC—CCCV. Segmentele intervocalice constituite din 4 consoane pot fi și interludii; e cazul segmentelor /pʃtn, rstn/.

În cazul *semnalelor demarcative*, au fost înregistrate grupurile fonematice care apar exclusiv la joncțiunea prefixelor, a sufixelor și a cuvintelor.

Scanned with OKEN Scanner

TABLA DE MATERII

	Pag.
Prefață	5
Bibliografie	7
Sigle și abrevieri	8
Sistemul de notație fonetică și fonologică	16
0. INTRODUCERE	19
0.1. Teoria generală	19
0.1.2. *Relații și corelații*	25
0.1.3. *Semnul lingvistic*	26
0.1.4. *Comutarea*	27
0.1.5. *Identitate și non-identitate structurală*	27
0.1.6. *Segmentarea*	28
0.1.6.3. Trăsături distinctive	30
0.1.7. *Distribuția*	32
0.1.7.1. Distribuția contrastivă	32
0.1.7.2. Distribuția complementară	33
0.1.7.3. Distribuția defectivă	34
0.1.7.4. Reducția variantelor	34
0.1.7.5. Fonem sau grup de foneme?	37
0.1.8. *Sistemul fonologic*	39
0.1.8.1. Categorii	39
0.1.8.2. Silaba	40
0.1.8.3. Sintagma fonologică, raporturi homo- și heterosintagmatice	40
0.1.8.4. Unități segmentale și unități suprasegmentale	41
0.1.8.5. Sisteme parțiale	43
0.1.8.5.1. Definiția contextuală a categoriilor	43
0.1.8.5.2. Opoziții fonologice	43
0.1.8.5.3. Sincretism	44
0.1.8.5.4. Alternanțe	46
0.1.9. *Structura*	48

Pag.

0.2. Metoda 53
1. UNITĂȚI SUPRASEGMENTALE 58
1.1. Unități suprasegmentale intensive: accentele de intensitate 58
1.1.1.1. Variante ale accentelor 58
1.1.1.3. Distribuția diferitelor variante ale accentelor 59
1.1.2. *Structura accentuală a morfemelor* 62
1.1.2.1. Structura accentuală a radicalelor 62
1.1.2.1.1. Radicalele monosilabice accentuate 62
1.1.2.1.2. Radicalele polisilabice accentuate 63
1.1.2.2. Structura accentuală a morfemelor flexionare 64
1.1.2.3. Structura accentuală a morfemelor derivative 65
1.2. Unități extensive: intonația 67
1.2.1.1. Contururi terminale 68
1.2.2. *Silabe proeminente* 70
1.2.3. *Contururi intonaționale* 71
1.2.4. *Variantele fonetice ale contururilor terminale* 73
1.2.5. *Variantele fonetice ale silabelor proeminente* 74
1.2.5.3. Contururi intonaționale incomplete 76
1.2.5.4. Transcripția fonologică a intonației 79
1.2.6. *Contur terminal și pauză* 80
2. UNITĂȚI SEGMENTALE 83
2.1. Vocalele 84
2.1.3. *Distribuția alofonelor fonemelor vocalice* 85
2.1.3.1. Vocala [a] 85
2.1.3.2. Vocala [e] 88
2.1.3.3. Vocala [i] 89
2.1.3.4. Vocala [ă] 90
2.1.3.5. Vocala [î] 91
2.1.3.6. Vocala [o] 92
2.1.3.7. Vocala [u] 94
2.1.4. *Descrierea fonetică a alofonelor* 95
2.1.5. *Semivocale (descriere fonetică și distribuție)* 101
2.1.6. *Reducția variantelor vocalice* 105
2.1.6.1. Semivocale 105
2.1.6.2. Vocale precedate de apendice asilabic 107
2.1.6.3. Vocale palatalizate 109
2.1.6.4. Vocale labializate 109
2.1.6.6. Vocale devocalizate 109
2.1.6.7. Inventarul fonemelor vocalice 111
2.1.7. *Sistemul vocalic* 111
2.2. Consoanele 112

Scanned with OKEN Scanner

Pag.

2.2.1.1. Distribuţia alofonelor fonemelor consonantice (1. [p] 113, 2.[b] 114,3. [t] 114,4. [d] 115,5. [k] 115,6. [g] 116,7. [f] 116, 8. [v] 116,9. [s] 117,10. [z] 117,11. [ʃ] 118,12. [ʒ] 118,13. [h]. 119,14. [m] 119,15. [n] 119,16. [l] 120,17. [r] 120) 113
2.2.1.2. Grupuri monofonematice 121
2.2.1.2.4. Distribuţia alofonelor (1.[ţ] 123,2.[č] 124,3.[ğ] 124) .. 123
2.2.2. *Descrierea fonetică a alofonelor* 124
2.2.2.6. Reducţia variantelor consonantice 126
2.2.2.6.6. Inventarul fonemelor consonantice 128
2.2.3. *Sistemul consonantic* 128
3. STRUCTURA FONOLOGICĂ 132
3.1.1. *Segmentul vocalic* 132
3.1.1.1. Segmentul vocalic simplu 132
3.1.1.2. Segmentul vocalic complex 132
3.1.2. *Segmentul consonantic* 134
3.1.2.1. Segmente prevocalice 134
3.1.2.2. Segmente postvocalice 135
3.2. Segmente intervocalice 136
3.4. Semnale demarcative 141
3.4.1. *La joncţiunea* prefixelor 142
3.4.2. *La joncţiunea* sufixelor 143
3.4.3. *La joncţiunea* cuvintelor 143
4. ÎNCHEIERE 145

Scanned with OKEN Scanner